

The Project Gutenberg eBook of Jaakko Jaakonpoika, by Santeri Alkio

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Jaakko Jaakonpoika

Author: Santeri Alkio

Release date: December 13, 2004 [EBook #14349]

Most recently updated: December 18, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK JAAKKO JAAKONPOIKA ***

Produced by Matti Järvinen and Distributed Proofreaders Europe.

JAAKKO JAAKONPOIKA

ROMAANI

Santeri Alkio

Ensimmäisen kerran julkaissut
Werner Söderström Osakeyhtiö 1913

1.

Hopeahelainen, pieni vahapesä piippu hampaissa, tiukasti yhteenpuristetuin huulin hän laski setelirahoja, pannen jokaisen erikseen eteensä pöydälle. Hänen täytyi nähtävästi kiinnittää kaikki sielunvoimansa laskemiseen, sillä otsa punotti ja kihoili hikikarpaloita.

Nuorempi mies istui lähellä ja seurasi tarkkaavaisena Jaakko Jaakonpojan rahojenlaskua. Toisinaan väreili syrjästäkatsojan kasvoilla hymyaaltoja hänen katsellessaan toisen ponnisteluja. Vihdoin ojensi hän kätensä joutessaan ottaakseen pöydältä vanhan, kellastuneen velkakirjan.

— Ä-ä-älä huoli ottaa, kielsi Jaakko Jaakonpoika ja kurotti kättään aivan kuin estääkseen.

— Tämähän nyt tulee minulle, kun velka maksetaan? kysyi nuorempi mies, laskien paperin pöydälle, mutta pitäen hypypsin vielä kiinni sen reunasta.

— Odota nyt, kun minä lasken tässä, tuota...

Käsi meni korvan taakse, kasvoille ilmestyi tuskastunut, häiriytynyt ilme.

— Nyt minä taas sekaannuin... Emäntä! Mahtaako se olla tuvas?

Hypistellen hajamielisenä setelitukkoja vuorotellen, näytti Jaakko Jaakonpoika menettäneen toivonsa saada laskunsa toimitetuksi omin voimin.

— Se on kumma, kuinka minä nyt olen näin huonolla laskupäällä, virkkoi hän enempi itseksensä, ihmetellen ja tuijottaen seteleihin.

— Emäntä! Missä sekin mahtaa olla?

— Minä katson, onko emäntä tuvas. Nuorempi mies nousi ja avasi oven.

— Emäntä! huusi Jaakko Jaakonpoika, kääntämättä päätään seteleistä.

— Onko emäntä hyvä ja tulee vähän tänne? puhui nuorempi mies tupaan.

Emäntä tuli pyylevänä, hyväntahtoinen iloisuus loistaen kasvoilla.

— Mikä täällä nyt on hätänä? kysyi, pyyhkien käsiään esiliinaan.

— Hääh? Ei täällä nyt mikään. Mutta koeta sinä laskea nämä rahat. Kyllä minäkin ne jo ... mutta saat sinäkin koettaa.

Emäntä lähenei pöytää.

— Laske itse sun rahas.

— Noo, yhtä hyvin ne ovat sun.

Emäntä aikoi tarttua setelitukkoon, mutta mies työnsi hänen kättään pois.

— Älä nyt niin!

— Kuinka sitte? Eikö niihin saa koskea?

— Saa, mutta ei saa sotkea. Katsos nyt. Eikö tuo ole kaksikymmentä ja tuo viisikymmentä, se on niin paljo kuin...

— Seitsemänkymmentä.

— Niin seitsemänkymmentä. Ja tuos on kymmenen, se on niin paljo kuin kahdeksänkymmentä.

Mies antoi jokaisen setelin erikseen vaimolleen, mutta siitä oli se seuraus että lasku yhtä myötään sekaantui ja täytyi alkaa alusta. Vihdoin emäntä otti yksin määräysvallan, miehen jäädessä seisomaan ja tuijottamaan syrjästä.

— Tuhat kahdeksansataa viisitoista markkaa ja seitsemänkymmentä viisi penniä, virkkoi emäntä laskettuaan.

— Kyllä se niin on, sanoi nuorempi mies.

— Hääh? kysäsi Jaakko Jaakonpoika ja katsoi mieheen.

— Sanoin vain, että kyllä se niin on.

— Niin, miksei se niin ole, myönsi Jaakko Jaakonpoika aivan kuin raskas taakka olisi vyörynyt hartioilta, tahi kuin olisi selviytynyt eksyksistä, — mutta minäkin vain tahdon että tulee oikein. Se on niin paha kun sotketaan. Minä olin hyvä rahoja laskemahan nuorempana, mutta taitaa vanhuuskin jo haitata. Mihinkä ne nyt pannaan? kysyi hän emännältä. Tämä otti kaapista ikivanhan lompakon ja käski panna siihen.

Jaakko Jaakonpoika alkoi tupata saamiaan seteleitä lompakkoon.

— Isävainajan lompuuki, virkkoi.

— No minä kai saan nyt tämän velkakirjan, sanoi nuorempi mies, ojentaen taas kätensä sitä ottaakseen.

— Tuota...

Jaakko Jaakonpoika laski taas kätensä velkakirjan päälle estäen toista sitä saamasta.

— Tuota, se on vanha velkakirja, eiköhän vain ole yhdenkolmatta vuoden vanha. Sun isäs sen on tehnyt isä vainajalle.

— Niin on taitanut.

— Ristataan se vain ja kirjoitetaan siihen kaikki kuitatuksi. Saamari, minä olisin sen pitänyt mielelläni isävainajan muistona. En mä sitä sulta enää ikänä tahdo, joka maksettu on.

Nuori velanmaksaja ällistyi. Kysyi naurussasuin:

— Puhutteko te nyt totta vai leikkiä?

— Totta minä, tuota.

Maksaja asettui vakavaksi:

— Antakaa nyt vain paperi tänne, kyllä se kuuluu maksajalle.

— Enhän minä ole sulta sitä ikänä hätyyttänytäkään? Tämä on vain viimeinen velkakirja minkä minä olen isävainajalta perinyt ja minä pitäisin sen niin kuin muistona, mutta... Tuos on, jos et sinä...

Alakuloisena ja loukkautuneen näköisenä tarjosi Jaakko Jaakonpoika paperia.

Velanmaksaja otti sen, katseli hetkisen ja ehdotti:

— Pannaan se pitkinpäin kahtia, niin saatte te toisen puolen, minä toisen ja niin on kumpasellakin isänmuisto.

Jaakko Jaakonpojan katse kirkastui.

— Mutta sepä vasta sopiikin!

Ja velanmaksaja repäsi kellastuneen paperin lukuisine kuittauksineen kahtia ja antoi siitä vasemmanpuoleisen osan Jaakko Jaakonpojalle, joka ääneen nauraen otti sen vastaan ja pani piironkinsa laatikkoon. Velanmaksajalle jäi alkuperäisen velallisen allekirjoitus. Se oli: Matti Matinpoika Kuusenlatva. Tämä maksaja oli Mikko Kuusenlatva.

Sitte ruvettiin juttelemaan muista asioista.

— Sinä taisit saada hyvän hinnan metsästä? kysyi Jaakko Jaakonpoika.

— Noo, tulihan siitä.

— Veloistas pääset ja jääkin?

— Noo, vähin.

— Näiden meidän metsien päälle ne hiovat kynsiänsä, mutta en minä vielä tiedä.

— Mikä pakko teidän olisikaan myödä.

— Eihän meillä pakkoa, — enempää kuin sullakaan, enhän minäkään sua hätyyttänyt ole, vai olenko?

— Ei minua kukaan.

— Enkä minä ainakaan. Mutta onhan se paree olla velatonna kuin velkahittena, eikös ole?

Kuusenlatva nauroi.

— Arvatenkin!

Jaakko Jaakonpoika nauroi sydämmestään:

— Arvatenkin, sanoo, aivan kuin ei sitä nyt tietäisi, kun on juuri maksanut velkansa.

Kun oli kahvit juotu, Kuusenlatva mennyt pois ja Jaakko Jaakonpoika käveli tarhakartanolla, äkkäsi hän yht'äkkiä, ettei ollut muistanut puhua Kuusenlatvalle mitään muutaman päivän perästä tulevista vaaleista. Harmissaan käveli hän takaisin tupaan, jossa Mäkipihlajan tytär Liisa piti takkaraudasta ja jutteli emännän kanssa. Katsottuaan kamarin kaapissa lompakkoon ja pantuaan sen jälleen paikoilleen, palasi hän tupaan, josta Liisa oli juuri menossa. Huusi perään:

— Älä mene Liisa, kuulitko!

Liisa palasi ja astui kynnyksen yli.

— Mitä?

— Menevätkö sun isäs ja äitees vaaliin?

— Isä taitaa mennä, mutta ei suinkaan äitee.

— Mitä puoluetta se isäs äänestää?

— Eiköhän maalaisliittoa.

— Hääh? Mitä lempparia se? Eikö sun isäs ole suomalainen mies?

Liisa nauroi:

— Totta kai! Ei suinkaan se ruotsia taida sanaakaan.

— Niitä ruottalaisten hännänheiluttajia ja kirkonrepijöitä... Kuinka se isäskin, järkimies, niin hulluksi on tullut?

— Tiedä.

— Kamalaa.

— Onko se sitte niin kamalaa? Isä sanoo ettei hän niitä kaupunginherroja ainakaan auta valtiopäiville. Sopivampi on panna tuttu mies, sanoo.

— Tuttu mies... Tämä arvatenkin, tämä...

— Niin kai isä ajatteli. Mitäs te äänestätte?

— Suomalaista puoluetta minä ja meidän emäntä, ei me lähdetä keljujen kelkkahan.

— Jos minä äänestänkin sosialistia, nauroi emäntä.

— Äänestä, sanoi mies. Johan sulla onkin sosialistiset mielipiteet. Mutta ei täs meidänkään tavaras paljo jakamista olisi, vaikka sitä nyt vähä on. Vai tuumaa se isäs niitä kirkonrepijöitä. Vaikka ei suinkaan se välitä uskosta. Kyllä mun täytyy käydä siellä teillä.

— Akuteeraamaanko lähtis, päivitteli emäntä.

— Tulkaa vain, kehoitti Liisa ja meni.

Jaakko Jaakonpoika viritti piippunsa:

— Se on kummallista, virkkoi hän, istuessaan pöytäpenkille tupakoimaan.

Tuumi hetkisen ja uudisti:

— Kummallista, että ne köyhänpuolohittet talolliset pakkaavat siihen maalaisliittoon kuin eläin valkiaan.

Emäntä tokasi takan luota:

— Taitais olla sunkin viisahinta...

Jaakko Jaakonpoika kauhistui:

— Jopa sinä nyt, ettäkö minä pettäisin puolueeni?

Ja vähän ajan kuluttua:

— Mitähän minä sanoisin pastorillekin, jos... Koetasta sinä sanoa, mitä, jos me nyt kirkonrepijöitä?

Hän astui muutaman askeleen vaimoansa lähemmäksi ja aivan kuin valanperästä vannottaen kysyi:

— Ja keitä siihen sitte kuuluu oikein noin vakavia, niin kuin meidänkin arvoisia?

Emännän silmäkuopassa välähti veitikka:

— Meidän Marttikin.

— Kakaroita!

Hän rupesi iloisesti nauramaan.

— Kakaroita, kakaroita! Vai pidät sinä ne meidän arvoisina. Mutta eipä Marttikaan, jumalan kiitos, saa äänestää vielä moneen vuoteen.

— Mutta sitä maalaisliittoa se äänestää kun ijän täyttää.

Mies loi vaimoonsa pitkän epäluuloisen katseen:

— Taidat sinäkin?

— Kuka tietää! Emäntä nauroi niin että lihava ruumis nytkyi.

— Minä en vie sua vaaliin! julisti mies ja lähti tuvan perälle.

— Pääsen minä itsekin, kiusasi vaimo.

Jaakko Jaakonpoika istuutui uudestaan pöytäpenkille ja tuijotti hetkisen yhteen kohti lattialla. Virkkoi pyytävällä sävyllä:

— Älä viitsi puhua tuollaisia, saat vain turhanpäiten mun mieleni menemään pahaksi.

Emäntä oli nähtävästi tottunut tällaisiin ja häntä miellytti vielä kiusata:

— Mitäs sinä aina...

— Mitä minä?

Keskustelu kuoli tällä kertaa siihen, sillä Kaisu tuli koulusta ja pojat metsästä.

Kaisu oli tuoreen näköinen 9-vuotias tyttö, perinyt äidin älykkäät silmät ja suulauden.

— Taisitko läksys? kysyi isä mennessään ulos.

— Taisin!

— Taidat valehdella, kiusasi isä.

— Itse te... yritti tyttö. Mutta isä oli ehtinyt panna oven kiinni jälkeensä.

Siellä pojat olivat jo päästäneet hevoset, panneet talliin, pyyhkivät niitä ja valmistivat olkisilppua. Hevosia oli kaksi ja viime keväinen varsa, kaikki hyvin laihoja.

— Täällä ei ole jauhoja, ilmoitti Hermanni, pojanhoilakka, joka oli pistänyt kätensä pitkälle pieneksi jääneen takin hihoista.

— Hae aitasta, käski vanhempi veli, Martti, mieheksi kypsyvä 20:ssä oleva nuorukainen.

— Antaiskohan se isä? epäili Hermanni.

— Ei suinkaan hevosia sovi nälkään tappaa! huusi Martti.

Hermanni sieppasi jauhoastian ja lähti tallista. Isä huusi puukuormilta:

— Panitko sinä kaikki jauhot?

— Ei ne piisanneet, kun hevoset ovat niin märkinä ja muutenkin oikein horjuvat.

— Hoor-ju-vat! matki isä. — Kyllä ne jauhot olisivat riittäneet, jos sinä et olisi läjäpäihin lyönyt sinne olkien sekaan. Minä äsken katsoin.

— Kun sais avaimen, pyysi Hermanni, tultuaan isän luo.

— En minä anna. Haen sitte illaksi itse.

— Pruunin silppu jäi aivan ilman jauhoja samoin kuin varsankin.

— Käski paasata, enkö minä ole aina sanonut...

Martin ääni alkoi kuulua tallinovelta:

— Oikeinko se isä meinaa tappaa hevoset? Oli nytkin hädin tuskin kuinka päästiin kotia.

- Te panette kuormat niin hulluudenpäähän suuria.
- Puoli siitä, mitä sahan hevosille pannaan.
- Valehtelet! Ja hätäkö sahan on hevosiain syöttää. Mutta ei meidän kannata.

Pojat kuitenkin panivat isän niin ahtaalle, että täytyi antaa jauhopuodin avain. Sitä hakiessaan Jaakko Jaakonpoika itsekseen haukkua nalkutteli poikiaan ja soimasi että ne ovat tulleet äitiinsä.

Isäntä oli tuskin ehtinyt näistä vaivoista huohtamaan pöytäpenkille, kun Kaisu, katsoen ikkunasta pihaan, huusi:

- Nyt tulee Bränforssi!
- Talonostelija, virkkoi siihen jatkoksi isäntä. Hänen kasvoilleen nousi omituinen, sisäänpäin kääntynyt hymy. Muutaman silmänräpäyksen kuluttua hän jatkoi, käyden ikkunaan:
- Vai jo se taas?... Joko myydään, äitee, talo, jos antaa kolmekymmentätuhatta? Mies katsoi omituisesti hymyillen, vakoilevasti vaimoaan. Vähän ajan kuluttua tämä vastasi, vältellen hänkin:
- Kolme-kymmentä-tuhatta... Silläkö lähtisit kotoas?

Jaakko Jaakonpoika katsoi ikkunasta ja kertoi toisille:

- Martti katselee Bränforssia niin vihaisesti kuin varasta... Se on paljo rahaa, se.

Bränfors astui tupaan.

2.

Jaakko Jaakonpoika Pihlajaniemi kävi jo puolivälissä kuuttakymmentä. Emäntä lippasi kintereillä paria vuotta jalempänä. Tällä matkalla oli mies käynyt laihankarhaksi, vaimo lihonut ja pullistunut joka suunnalle. Kun miehen posket olivat laihat ja kurtuiset, olivat vaimon pulskat ja terveen näköiset.

Avioliitto oli tullut siunatuksi useilla perillisillä. Kaksi poikaa ja kaksi tytärtä oli niistä elossa. Martti 20:n, Hermannin 15:n tienoissa, Kaisu 9. Vanhempi tytär Majjaliisa oli jo naimisissa Kuusistossa. Kaikki nämä lapset, paitsi Majjaliisa, olivat tulleet äitiinsä. Jaakko Jaakonpoika oli sen havainnut ja piti sitä pahana. Vaikkakin hän kovin paljo piti vaimostaan, eivätkä he juuri vihoissaan koskaan riidelleet, oli Jaakko Jaakonpoika elämänsä varrella kuitenkin havainnut vaimossaan ikäviä puutteitakin, jotka Jumalan olisi kyllä sopinut lapsissa korjata. Hänellä oli se varma usko, että jos emäntä olisi saanut talonasumisessa pitää päänsä, jo aikoja sitten tästä talosta olisi jouduttu maantielle. Sillä Liisalla oli, varsinkin nuorempana, ollut kova asumahalu. Oli teettänyt maata, vaihtanut lehmä-sukua, mennyt meijeriyhtiöön ja moneen muuhun hulluuteen. Ja mitä niistä nyt on tullut niillekin, jotka ovat kaikkia koettaneet? Sitten kun Jaakko Jaakonpoika oli pontevalla miehuudella tehnyt tyhjäksi vaimonsa hassuttelut, kumonnut yhden yrityksen toisensa jälkeen ja pysynyt tarkoin erinänsä kylän kanssa yhteisistä asioista, alkoi tulla vastusta jälkipolvesta, joka yritti ruveta uusimaan äitinsä puuhia. Sai tehdä vielä vanhuuden kynnyksellä oikein miehen työn tappaakseen näiden tuumia.

Talo oli jokirannalla, hiukan erillään kylästä. Rakennukset eivät olleet juuri huonot, mutta vanhat ne olivat, sillä niihin ei ollut nykyisen miespolven aikana huomattavammin käsin koskettu. Jaakko Jaakonpoika oli vanhaa rakastava rauhanmies, joka ei rakennusten uusimista pitänyt tarpeellisena. Silti hän kuitenkin kunnan miehen tavalla piti huolen siitä, ettei mikään saanut rikkinäiselle näyttää. Ei ollut kuitenkaan voinut estää vesikaivon kehää remahtamasta. Mutta kaivostapa ei ollutkaan 7—8 vuoteen otettu ruokavettä, — ihmisille näet. Eläimille vain, joskus. Oli käynyt niin ikävästi, että tunkion lantavesi oli murtanut itselleen salaperäisen kulkutien kaivoon. Varsinkin keväisin se juoksi sinne solkunaan. Lantakaivossa oli melkein aina paljo vettä, kun sitä ei keväisin viitsitty ajaa pellolle. Isäntä kyllä ajoi joskus ohramaille, mutta oli havainnut ettei siitä ollut suurta hyötyä. Pojista ei ollut sen ajajiksi hänen mielestään, ja itse oli jo viimeaikoina alkanut vähin vieraantua sellaisista, vastenmielisemmistä töistä.

Kerran sitte kun terveyslautakunta piti siivotarkastuksen ja määräsi lantavesihaudan kesäsydämmeksi kuivattavaksi, suutahti Jaakko Jaakonpoika ja avasi itse ojan tuvan pohjoispäädyn kautta suoraan jokeen. Kun lantavesi nyt juosta liritteli sinne, huusi hän emännän katsomaan ja suu riemuitsevassa voittohymyssä sanoi:

- Katsos, kun menee!

Mutta emäntä vaimoimisen vaistolla äkkäsi kohta vaaran ja keskeytti miehen ilon:

— Kuule! Mutta sehän sotkee jokiveden, ja mistä sitte keittää?

— Keittääkö?

Jaakko Jaakonpoika pani piippuun ja tuijotti miettivän näköisenä työalaansa keksimättä siinä hetkessä pulman selvitystä. Mutta yht'äkkiä hänen kasvonsa kirkastuivat:

— Mutta ... tottapa kaivovesi puhdistuu kun tämä lantavesi menee jokeen?

Emäntä oli voitettu, vaikka ei näyttänyt olevan kiireissään sitä tunnustamaan. Muistutti vain:

— Se pitää edes perata.

— Ammentaa tyhjäksi, tarvinneeko tuo muuta.

Mies ajatteli itsekseen, että jos kaivoa ruvetaan perkaamaan, tarvitsee se uuden kehänkin. Eikä hän hallitusaikanaan enää viitsi ruveta sellaisiin kustannuksiin.

Emäntä vielä viiپی pihalla silloin ja isäntä jatkoi puhetta:

— Kehäkin siihen kaivoon tehtiin isävainajan loppuaikoina. Teimme sen, minä ja Pikku-Simuna. Enkä minä viitsi enää elinajassani sitä uudestaan... Palkatkin ovat niin kalliita ja puuvärkki. Eivätkä ne omatkaan pojat ole tällaisiin töihin tottuneet.

Vasta pari päivää myöhemmin äkkäsi hän vaimonsa erehdyksen. Hymyillen vaimoväen lyhyelle älylle, huusi voitonriemussa:

— Ota keittovesi virran yläpuolelta!

Emäntä mumisi jotain.

Illemmalla samana päivänä, kun Jaakko Jaakonpoika istui ja poltteli, puhkesi hän vielä sanomaan itsekseen:

— Jos ihminen olis akkain pään mukaan talonsa asunut, niin pian siinä olis ollut mäntä katolla.

— Hääh? kysyi emäntä joka kuuli miehen itsekseen juttelevan.

— Ei mitään ... minä täs vain itsekseni...

Nojasi muuripieleen, ummisti silmänsä ja antoi ajatusten vapaasti vaeltaa läpi hyvin kuluneen elämän.

* * * * *

Maantieltä Pihlajaniemeen johtava tie oli aina tasainen ja hyvin hiekotettu. Sitä oli oikein ilo nähdä. Jaakko Jaakonpoika piti tietä kunnianasianaan. Se oli perintö isävainajalta, Jaakko Matinpojalta. Hän oli ollut aivan kuuluisa maantieosansa kunnostaja. Saman kunnianhimon vaikutus ulottui kotikujaankin. Mutta sitten kun maanteiden korjuu oli annettu urakalle, oli Jaakko Jaakonpojan kunnianhimo lauennut. Urakalla huudettua tietä ei voinut ikinä oikein omaksua, se oli aina kuin lainalla. Koko tierakkaus kaikkine vivahduksineen siirtyi silloin omaan kartanokajaan.

Jaakon isävainaja ei ollut myöskään sietänyt puita kartanollaan, eikä Jaakkokaan suvainnut. Perunamaa ulottui tuvanikkunan alla kivijalkaan asti. Ei mitään puutarhan tapaistakaan. Pari krassipensasta oli saanut, kyllä monen vihaisen silmäyksen uhkaamana, jäädä vuotena toisensa jälkeen kamarinikkunan alle ja knapikukkapensas samaten tuvan ikkunan alle. Niitä kuului puolustaneen se, että olivat terveellisiä johonkin, — mihin, sitä ei isäntä tietänyt, mutta emäntä. Knappikukat erittäin olivat säilyneet isävainajan aikoina tupakkamaan turvissa. Tupakkamaa oli miespolvia ollut aitanpolun ja tuvanpäädyn välillä.

Siinä oli Jaakko Jaakonpoika lyönyt laimiin isien perinnön ja hän tunsikin siitä toisinaan suurta mielenraskautta, mutta ei voinut korjata enää asiaa. Hän oli nim. tottunut polttamaan kartusia, Pietarsaaren Proberaria. Tupakkamaan tila oli osittain jäänyt perunaviljelykselle, osittain voimaperäiselle rikkaruoholle ja osittain aitan ja saunapolun leventämiseksi. Jaakko Jaakonpoika tunki tehneensä väärin, ruvetessaan polttamaan rahaa. Mutta hän ei voinut enää palata kotikasvuisiin. Joskus hän, huojistaakseen tupakankulutusta, kokeili »Viittäveljestä», mutta emäntäkin moitti niiden hajua. Itse ei hän sanonut välittävänsä suuria hajusta, mutta maku oli liian kitkerä. Niin oli Proberari saanut vakaantuneen aseman Jaakko Jaakonpojan tupakkaviljelyksessä, huolimatta siitä, että kulutus vielä vanhanakin mieltä haavoitti ja isän kukoistavan, nyt laiminlyödyn tupakkamaan muisto soimasi.

Isältä perityn omaisuuden oli hän saanut pysymään jokseenkin tarkoin koossa, tietenkin mitä rohkeimmin suunnitellulla säästäväisyydellä. Siihen oli myöskin yhtenä syynä, että Jaakko kunnioitti isäänsä. Isältä peritty, se oli hänestä erikoisemmin Jumalanlahja. Koko hänen huolensa ja harrastuksensa menikin viime vuosiin asti näihin koossapitämispuuhiin.

Mutta viime aikoina oli hänen sielussaan alkanut itää eräs uusi ajatus: rikastumisen halu. Omistaa paljon rahaa, kymmeniä tuhansia!...

Se ilmeni ensin sillä tavoin, että joku oli myynyt talonsa metsineen tukkiyhtiölle ja saanut tavattoman hinnan. Tämä myyjä oli Jaakon kanssa samanikäisiä miehiä ja saanut talonsa perintönä samoihin aikoihin kuin hänkin. Sen talon hinta oli noussut 7-kertaiseksi siitä, mitä aikoinaan perintölunastuksessa laskettiin.

— Seitsenkertaiseksi!...

Tämä kaiverteli kauan Jaakko Jaakonpojan aivoissa melkein yliluonnollisena arvoituksena. Vihdoin meni hän kyselemään itseltään asianomaiselta.

Tämä oli muuttanut asumaan punaiseen tupaan, jonka ikkunaan näkyi kirkko. Tupa oli uudesta katettu, rakennettu rappusten päälle kuisti, mökin ennestään kylmillä ollut kamari laitettu lämpimille ja lattiaan pantu korkkimatto.

Vanha nuoruudentuttu puuhasi juuri hellan ääressä kahvinkeittopuuhissa itse, kun Jaakko Jaakonpoika tuli tupaan.

— Päivää, sanoi tulija.

Kahvinkeitäjä otti paperossin suustansa ja nosti tikun, jolla oli kahvia seottanut, pois pannusta ja katsoi selkensä taakse ovelle. Leveä hymy vierähti lihaville, hyväntahtoisille, onnellisille kasvoille.

— No jopa nyt kummia, sanoi hän ja tassutti huopasillaan tervehtimään vierasta, joka hämillään, puoleksi hymyillen, katsoa tuijotti tassuttajaa silmiin ja odotti mitä oli tuleva.

Vehmeröinen, lyhyt mies, etsi käteensä Jaakko Jaakonpojan käden.

— Päivää.

— Päivää vain, sanoi vieras uudestaan.

Istumaan käytiin. Emäntä oli mennyt, mihin lie mennyt. Mutta Vehmeröinen osasi kyllä tehtävänsä kahvinkeitäjänä. Vähitellen alkoi vanhojen tuttujen juttu luistaa. Vehmeröinen oikeastaan jutteli ja toinen kuunteli. Sanoi että nyt oli hänen hauska olla. Ei tarvitse passata omia mukuloita eikä vierasta väkeä. Leipä on murheeton, kun pankki maksaa joka puolen vuoden päästä aivan kuin eläkettä. Ei kenenkään kanssa tarvitse riidellä, kun ei ketään tarvitse. Emäntäkin saa olla kuin rouvat, — heillä ei ole kuin yksi lehmä. Sopii olla sosialisti tai porvari, olla väleissä kumpaistenkin kanssa. Kun ei tarvitse ketään!...

— Ja näin kun ihminen alkaa vanhentua, tarvitsee jo varata vähän joutoaikaa parempaakin asiaa varten.

— Johan sitä...

— Se on, kuule sinä Jaakko, sillä lailla, ettei me aina eletä täällä.

— Ei, kyllä sinä totta puhut. Kerran täältäkin on lähdettävä.

— Mutta kun sitä on kovin maailmas kiinni, niin tulee monelle lähtö kesken.

— Kyllähän se niin on.

— Ja astua Herran tuomiolle ilman, että on joutunut yhtään sielunsa tilaa murehtimaan...

— Vaikka ei se omalla murehtimalla parane, sanoi Jaakko Jaakonpoika, suoristaikse istuvillaan suuremmaksi ja varustautui oikasemaan Vehmeröistä.

— Vapahtajahan on kuollut kaikkien meidän edestämme, julisti hän painolla.

Vehmeröinen joi kahvinsa loppuun. Hymyillen punertavilla huulillaan lempeästi, vastasi hän:

— Jos olet kastettu.

— Niin nytkö miehenä, tarkoitat?

— Niin.

— Kyllä sulla on siinä väärin...

Siitä syntyi pitkälle menevä kina. Joskus jo pyrkivät sanat syrjittäinkin menemään. Vehmeröisen kimakka ääni kohosi ja Jaakko Jaakonpojan silmät pienenevät. Mutta ei siitä mitään todellista riitaa sentään sukeutunut. Hyvissä ajoin molemmin puolin mentiin taasen asioihin, joissa kumpasenkin ajatukset pulikoivat mieluisassa sopusoinnussa.

— Etkö sinä jo ole aikonut taloasi myydä? kysyi Vehmeröinen yhtäkkiä.

Jaakko Jaakonpoika säpsähti. Arkana vilahti silmä toisen silmään.

— Minäkö?

— Niin, sinä.

— Tiedä, sanoi hän vältellen. Onhan sitä kysytty ja hintojakin tarjottu, mutta... Meillä on siinä niitä poikiakin ja...

— Poikia! kirkasi nauraen Vehmeröinen. Luuletko sinä poikien olevan Pihlajaniemes sinun tähtes? Tai sinun emäntäs tähden, äitinsä? Ne menevät kuin linnunpojat heti kun saavat siiventyynkkiä, ja sinä jäät emännän kanssa kahden ja saat ruveta tappelemaan sosialisti-renkien ja piikain kanssa. En minä vain!

Jaakko Jaakonpoika sytytti paperossin ja kokoili tottumattomia huuliaan sen ympärille. Suunnaten katseensa pitkin nenänvarttaan, kysäsi, ollen pelkkänä korvana:

— Paljoko sinun mielestäs meidän talosta pitäis saada?

— Itsehän sinun pitää hinta tietää, mutta arviolta 30—35 tuhatta.

Hymystä, joka nyt levisi Jaakko Jaakonpojan kasvoille, oli vaikea selittää tulkitsiko se enempi onnellisuutta vai kummastusta.

— Vai niin meinaat, sanoi ja naurahti.

Sillä hetkellä hän mielessään mittaili niin vireästi kuin se hänen ominaisuuksilleen oli mahdollista: pitkäkö tuhansien rivi oli olemassa 6 tuhannesta 35 tuhanteen. Sillä perintöluunastuksessa oli hän Pihlajaniemestä maksanut 6 tuhatta. Ja toiseksi hän ajatteli: olisiko Martilla mitään mahdollisuuksia lunastaa kotitalo toisilta, kun hinta oli näin korkea, taikka voisiko ajatella taloa kahdeksi ja voisivatko ne suorittaa...

Mutta risteilevät ajatukset, joita kiihtyneet tunteet lennättivät, eivät saaneet muodostumaan mitään selvitystä. Jaakko Jaakonpoika oli yhtäkkiä muuttunut omituisen hajamieliseksi, jolta yhä jutteleva Vehmeröinen sai aivan sinne tänne heitteleviä vastauksia.

Paluumatkalla rupesi Jaakko Jaakonpoikaa — jota talonmyyntiajatus 35 tuhannen toivossa oli alkanut nyt vainota ja joka tätä ajatustaan hymyillen helli ja suosi — kiusaamaan kysymys, että onko talonpojalla, jolla ei ole velkoja, oikein oikeutta myydä taloan?

Mitähän isävainaja mahtaisi sanoa?

Tämä kysymys levisi raskaana pilvenä yli 35-tuhantisen kullanhohteen. Oli havaitsevinaan kuin isävainaja olisi painanut kätensä nyrkkiin ja otsansa ryppyyn.

— Mutta 35 tuhatta! Isävainajan aikana ei sellaisista hinnoista tietty uneksiakaan. Ja kyllä hänellekin raha kelpas.

Hymyili.

— Kelpas! kertasi ääneen.

Ja vähän ajan kuluttua:

— Ne pojat eivät kuitenkaan voi sitä lunastaa ja tytärmukulat tahtovat rahat. Mistä pojat ottavat?

Ja taas vähänajan kuluttua:

— Kolmekymmentäviisituhatta, sanoi, he he...

Hevonen nuuski heinää tienvarresta ja pysähtyi hiukan, mutta isäntä ei huomannut.

— Martilla on niin kopia luontokin, että mitä sellaisella palvelijain kanssa taloa asutaan.

Mutta nyt hän rupesi hoputtamaan hevosta, joka laihtunutta olemustaan liikutteli isäntänsä reen edellä. Virkahti hoputuksensa sekaan:

— Hermannista taitaa tulla porvari, sillä on vähä sellaisia ... ja aina kirja kädes... Kumma kakara!

Jaakko Jaakonpoika hymyili tälle nuoremman poikansa porvariksi tulemisen ajatukselle. Siitä johtui helposti taas raha-asioihin. Mielessä alkoi soutaa kysymys: minkälaiselle se mahtaisi tuntua, jos ihmisestä yhtäkkiä tehtäisiin tässä oikein rahamies?

Nauratti.

Hän oli tosin myyskennellyt metsiä ennenkin, milloin sahapuita, milloin puriloitakin, tosin pieniä määriä vain. Mutta rahat? Missä ne nyt ovat?

— Pojat ja tyttäret äitinsä kanssa kilpaa kiskoneet kynttenkin välistä! mutisi itsekseen suuttuneena. Nyt jos hän tulisi sille päälle ja myisi talon, saisivat pojat mennä, hän antaisi lähteissä käsirahoja. Elättäkööt itsensä! Saavat periä kuolemani jälkeen, jos jää...

— Ja sitä jää! Minä en kuluta, virkahti, hymähtäen varmuuden tunnosta.

— Niistä ei ikipäivinä tule talonpitäjiä yhdestäkään, päivitteli tarkka mies.

— Eikä hän jätä taloansa niille hävitettäväksi, hän sen ennen vaikka...

— Itse myy, kun saa hyvän hinnan.

Niin olis isävainajakin tehnyt, arveli.

Jaakko Jaakonpoika joutui isää muistellessa tunnelmien aloille. Hämärän läpi talojen tulia kireästi tirkistävän silmän tuike lientyi.

... Kun hänen aikansa tulee kerran, tahtoo hänkin tehdä selvän lopputilin, näyttää kuinka uskollisesti hän on leiviskänsä hoitanut ja niitä kasvattanut niin kuin sanassa sanoo...

Kyynel herahti pehmenneeseen silmään. Mies joutui tarkastelemaan elämäntilinsä vastattavankin puolta. Sielläkin Jaakko Jaakonpojan suu vetäysi autuaalliseen hymyyn, sillä kirjoihin oli kirjoitettu »Kaikki on maksettu.»

— Kaikki on maksettu! kertasi hän ääneen.

Tulia tuikki läheisten talojen ikkunoista. Mutta tiellä ei kulkenut ketään muita kuin Jaakko Jaakonpoika, jonka hevonen taas höpläsi heinätukkoa tienohesta, siksi hetkeksi pysähtyen. Ajaja ei huomannut sitä, sillä hän alkoi reessään hiljaisesti väräjäväällä äänellä laulaa:

»Herraa hyvää kiittäkää, iloisest' ylistäkää!» — —

4.

Helmikuun sunnuntai-illan hämärä alkoi hiipiä tupaan. Hermannin koetti kirjansa kera siirtyä lähemmäksi ikkunaa, voidakseen jatkaa. Emäntä istui takkakivellä nojaten muurinpieleen ja uinaili. Suuri, harmaa kissa kehräsi sylissä. Isäntä, Jaakko Jaakonpoika, tuli ulkoa, kävi suoraan hyllykaapille etsiäkseen jotain suuhunsa. Emäntä raotti silmiään ja virkkoi unisella äänellä:

— Ota pannusta.

— Viivysin niin kauan, alkoi mies selittää kun tuli savikupin kanssa pannun luo.

— Saitko lupaan?

— Niin, sitä suutaria? Lupasihan se, mutta...

— Eikö luvannut tällä viikolla? kysyi Hermannin hieman korotetulla äänellä ja katsoi isäänsä yli kirjan.

— Eipä se, lupaili vasta siellä lähempänä Pääsiäistä.

Hermanni laski kirjan alas ja puhui puolikasvuisten poikain tutulla, syyttävällä sävyllä:

— Mutta mun kenkäni ovat niin huonot ja pienet ettei niillä näin kylmillä pääse mihinkään.

— Paikkaa pieksujas.

— Ei niillä sovi pyhinä mihinkään mennä.

— Pieksuilla minäkin kyläs käyn.

— Mitäs teistä!

— Jos vain mun esimerkkiäni seuraat, poikaparka, niin et tarvitse mailmas hävetä.

— Niin ... aina te itsiänne vertaatte, muistutti Hermanni nurisevalla äänellä.

— Kuu-in-ka-han usein mä nyt itsiäni, mutta sanon vain, jotta komiempaa on kulkea pieksuilla ja rahaa taskus kuin narusaappahilla rahanhaus.

Hermanni ei enää jatkanut, vaan rupesi taas lukemaan. Isän pingoittunut ääni oli tungennut pojan sydämmeeseen. Sieltä kuohui jotain, jota olisi tehnyt mieli sanoa, tuoda julki, mutta se oli vielä niin epäämäristä, eikä keksinyt sanoja, jotka olisivat sitä tunnetta kuvanneet. Se oli niin suututtavaa että pyrki hammasta purettamaan. Pian se siitä kuitenkin lauhtui ja painui lepoon, kun isä äänetönnä söi ja äiti alkoi hiljaa kuorsata. Ajatus ei silti kiintynyt luettavaan, vaan askaroi edelleen suutarikysymyksessä. Jo syksyllä, ennen joulua oli pitänyt suutarin tulla ja hänen piti saada saappaat, mutta suutari ei tullutkaan. Syyn keksi Hermanni olleen siinä, kun isä aina neuvoi suutarille mistä ja miten piti nahkaa leikata. Ja sitäkö, se suutari sitte sieti! Lykki tuloaan viikosta viikkoon, eikä lopulta tullut ollenkaan. Hermanni alkoi tosissaan epäillä ettei suutari tule Pääsiäisenkään edellä. Nurkuvalla äänellä sanoi:

— Ei suinkaan se tule ollenkaan.

Isä nieli ensinnä pari suullista ja sanoi sitte rauhallisesti:

— Jos ei tule, niin saapa pyytää muita.

— Mutta ei ne ehdi pääsiäisen edellä!

Oltiin vähän aikaa vaiti. Äiti silmiään avaamatta, hiukan vain ruumiinasentoa muuttaen virkkoi:

— Kyllä Hermanni olis kengät tarvinnut.

Isä nieli taas, mutta vain yhden suullisen, ennen kuin sanoi:

— Jottako sais paremmin kylää hypätä? Ja vähän ajan kuluttua:

— Rippikouluvuotena.

Siihen eivät toiset sanoneet mitään ja tuvassa oltiin hetkinen vaiti.

Hermanni aikoi sytyttää kattolampun, kun hämärä alkoi jo voittaa.

— Mitäs siinä nyt vielä tulella, kielsi isä. Anna olla, kyllä täs nyt puhua nähdään ja äitiskin kohta tekee valkeata takkaan.

— Minä lukisin.

— Onhan täs ollut päivää, öljykin kuuluu taas kallistuneen. Eikä niiden sun kirjais vuoksi kannata ostoöljyä polttaa.

— Kun se Hermanniparka lukiskin Katikismusta ja Lastenraamattua, jotta ei aivan mene ketoon, kun keväällä pitää rippikouluun, jutteli äiti, nousten jäseniään oikoen askareilleen.

— Se oliskin eri asia, totesi isä.

— Kyllähän minä Katikismuksen osaan.

— Osaat niin kun osaat, mutta ymmärrätkö sinä sitä? kysyi isä.

— Eihän ymmärtämättömyys siitä parane vaikka kuinka lukis?

— Paranee se. Minä muistan kun pitkäkirjaa luettiin ennen. Me tapasimme näin talvipyhinä

kokoontua koko kylän kakarat johonkin lämpöiseen saunaan. Ja kun siellä kaikki yhteensuuhun Katikismusta laskivat, niin sanonkin mä vain, jotta se oli lukemista! Sitä luettiin kilpaa kuka pikiti ennättää loppuun. Tällä äidillä oli vikkela kieli, se usein oli ensimmäisenä.

— Niin, ja minä luin pieniäkin, parhaita paikkoja. Vanhan Minävaivaisenkin.

— Niin se aina kehui lukevansa.

Isä hymyili muistojen innostamana ja hyväntuulen näköisenä.

— Ja minä luin! väitti emäntä, pysähtyen lattialla kädet lanteilla, silmät hehkuvina katsoen mieheensä.

— Mutta kyllä ei sitä silloin paljoa ymmärretty, alkoi mies peruuttaa ajatuksissaan muistellen. — Vasta nyt vanhempana minäkin olen ruvennut Katikismusta käsittämään.

Jaakko Jaakonpoika oli päättänyt ateriansa, nuoli lusikan, pani sen pöytälaatikkoon ja siunasi ruokansa.

Sillä välin oli tullut pimeä. Emäntä oli sytyttänyt tulta takkaan, josta isoon tupaan levisi hiukan hämärää valoa. Isäntä istui pöytäpenkillä jalat ristissä nojaten selkää pöytään ja tupakoi. Hermanni kyyhötti takkapielessä lukien. Isä käski talliin.

Hermanni nousi mennäkseen, etsi lyhdyn ja sytytti siihen valkeata.

— Juutas, kun tuo poika kasvaa, sanoi äiti nähtävällä mielihyvällä katsellen Hermannia, jonka jalat tunkeusivat pitkälle housunlahkeista ja kädet nutunhihoista.

— Pitempi taitaa jo olla kuin minä, sanoi isä.

— Ainakin kolmatta senttiä, selitti Hermanni, puheessa kerskaava karahdus, sekaisin lapsen ja nuorukaisen äänen murteesta.

— Katso, sanoi äiti, kun nuo housutkin, jotka viime kesänä tehtiin, ovat nyt jo jääneet noin lyhkäsiksi ja takinhihat eivät uletu kuin puolikyynärpäihin.

Hermanni tunsu että nyt olisi sopiva hetki. Sanoi taas lapsen inkkuvalla sävyllä:

— Minä tarvitsisin uudet vaatteetkin Pääsiäiseksi.

— Olis mulla kangas, myönsi äiti, kun vain sais räätäliä.

— Ei niitä nyt saa, kiirehti isä sanomaan.

— Miksi ei saa? inkku Hermanni. Nythän on väljin aika.

Isä istui edelleen pöytäpenkillä lakki syvällä päässä, nojaten kyynärpäitä polviin ja tuijottaen lattiaan. Vetä vielä pari kolme savua, otti piipun suustaan, sylkäsi, suoristi vartalonsa ja sanoi:

— Eipä niitä saa!

Äiti pysähtyi askarejuoksustaan, asetti kädet lanteille, katsoi velvoittavasti miestänsä ja ehdotti:

— Kun koettais? Ei se poika noilla vaatteilla näy enää juuri mihinkään saattavan mennä.

— Ky-yllä! Tehdään sitte Valporiksi kun rippikoulukin alkaa, sinne kumminkin pitää.

Äiti mutisi jotain vastaan alistuessaan.

Hermanni suuttui, mutta ei puhunut mitään, lähti vain kiivaasti lyhtyineen ulos.

— Sinä aina niille kaikkea puollat, nuhteli mies kun jäivät kahdenkesken.

— Niin, mutta kyllä sulla on siinä, kuule, väärä käsitys, kun sinä pidät poikia niin ahtaalla. Kyllä niidenkin mieltä vähä pitää noutaa.

— Nouda näiden kaikkia mielitekoja! nouda jo, niin pian saat talosta lähteä.

— Noo ... en minä nyt mielestäni ole tätä taloa hävittänyt.

— Et, et, mutta...

— Jos niitä kovin ahtaalla pitää, niin livistävät ... Amerikkaan ja muuta.

— Meidänkö pojat?

— Meidän niinkuin muidenkin.

Jaakko Jaakonpoika rupesi nauramaan. Oli mahdoton tajuta mitä hän naurullaan tarkoitti.

Vaimo loi häneen olkansa yli pitkän, tuskastuneen katseen.

— Vai... alotti mies jotain sanoakseen.

Mutta tupaan tuli nyt kaksi nuorukaista, edellimäinen talon vanhempi poika Martti, kumppalina joku toveri kylästä. Aivan jälessä tuli Kaisu, jota äiti alkoi nuhdella kauanolemisen, komensi vaatetta muuttamaan ja itseään askareenteossa avustamaan.

Mitään puhumatta kävi Martti etsimään syömistä itselleen. Äiti neuvoi mistä saa. Isäntä siirtyi sivupenkille juttelemaan vieraan pojan kanssa.

Hermannin tuli tallista, asetti lyhdyn naulalle ja kävi kirjoineen takkavalkean ääreen, jonka valossa vaivoin näki lukea. Tupaan oli savupellin avuttua hiipinyt kylmä. Hämärästi valaisi kolmenhalon tuli vesipadan alta. Syötyään meni Marttikin istumaan sivupenkille, jossa toiset harvaksen ajatuksia vaihtelivat.

Toveri alkoi kiirehtiä Marttia.

— Mihin nyt sitte? uteli isäntä.

— Iltamaan vain, sanoi Martin toveri.

— Niis iltamis te...

— Jossain sitä nuorten täytyy toisiaan tavata, puollusti Martin toveri.

— Niin, mutta kun aina.

— Ainahan sitä ennenkin nuoret pyhäaikoina olivat jalanpäällä.

Isäntä taas nauroi omituista nauruaan.

Martti läheni isäänsä ja puoliääneen kuiskaten pyysi:

— Antakaa mulle vähä rahaa.

— Mitä sinä nyt rahalla?

— Tarvitsen.

— Iltamaanko?

— Niin ja ainahan sitä muutenkin. Martin äänessä oli jo tuskastunut värähdys.

— Aina niihin joutaviin.

— Noo ... ne ovat mun tarpeitani. Enkä minä mielestäni teiltä paljoa ole pyytänyt.

— Olisit kyllä ottanut, mutta kun minä en ole antanut! Isä nauroi taas.

— Rahat menevät niin että, jatkoi.

Martti katsoi isäänsä silmiin ja kysyi:

— Ettekö te anna?

Isä oli vähän aikaa vaiti.

— Paljonko sinä tahtoisit?

— Kun sais edes pari markkaa.

— Ei mulla ole pieniäkään ... markka taitaa olla.

Martti nousi:

— Mitä minä silläkään. Meni toverinsa luo ja molemmat lähtivät ulos.

— Ole ilman sitte! virkkoi isä, nauraa kitkautti ja pani kukkaron taskuunsa.

Hermanni oli syrjäsilmillä seurannut tapausta, samalla kun kitisevän vesivalkean valossa yritti lukea. Mutta nyt valkea melkein sammui. Poika potkasi kekälettä padan alle niin että vesi sieltä läiskähti.

— Mitä sinä siinä niin potkit? isä muistutti, katsellen peränurkan pimennosta pojan puuhia.

Hermanni ei vastannut mitään, koetti vain tirkistää kirjaansa.

Isän ääni kuului taas pimennosta:

— Pane nyt lamppuun valkeata, mutta älä väännä kovin palamaan, alkaa vain savuta ja menee lasi rikki.

Mutta Hermanni ei noussut, karvahdetun takkavalkean valossa vain lukemistaan jatkoi. Isäntä ryhtyi itse varovasti lamppua sytyttämään. Sen tehtyään alkoi täyttää piippuaan ja selin Hermanniin neuvoa:

— Ei sinun, Hermanni, pidä vain ruveta olemaan rahan kans niin avokätinen kuin tuo Martti. Mitä se nyt on sellainen, kun markan markan perään panee... Ja suututtelee sitte jos ei aina paperirahat ole niin kuin hyllyltä ottaen! Siirry nyt tänne lampun ääreen lukemaan ja lue niin että minäkin kuulen.

Hetkisen kuluttua nosti poika silmänsä kirjasta ja katsahti isään, joka kuultelevan ja odottavan näköisenä istui vastapäin tuolilla, nojaten ryömillään tuolinselekämykseen ja imien piippuaan.

— En minä viitsi, sanoi Hermanni. Vei kirjan kaappiin ja lähti, paukauttaen hieman ovea.

Isä jännitti katseensa pojan jälkeen, silmäkulmat hiukan rypistyivät, mutta kohta lientyivät, jota vastoin huulille ilmestyi omituinen hymynkierre. Sitten hän kaapista kopeloi Hermannin kirjan ja etsi silmälasinsa. Lampun otti katosta ja asetti lähemmäksi pöydälle. Se valaisi nyt kirkkaammin kovettuneita, juomuisia kasvoja, kun mies kaiken näkövoimansa jännittäen tuijotti kirjaan. Huulet olivat tiukasti yhteenpuristettuina ja niiden ympärille näytti pysyväisesti asettuneen omia edesottamisiaan hyväksyvä ylimyksellinen ivahyömy.

5.

Tuli varhainen kevät. Hyvissä ajoin huhtikuulla jo paljastui maa ja ilmat lämpenivät.

Muutamana huhtikuun iltana seisoivat Pihlajaniemen Martti ja Kuusiston Vihtori kylätienristeyksessä polkupyöriinsä nojaten. Oli satanut. Iltayön hämärässä löyhähtelevä kevätlämpöinen teki suloisen vaikutuksen. Paikanpäällä liikkui muutamia tummia sadepilviä, mutta etäämmältä metsien takaa näkyi kuultavaa, vaaleata keväistä taivaanrantaa. Korviin oli sattuvinaan ääniä, joitten alkuperää ei tarkoin tuntenut, ei erottanut mitä ne olivat, ei tietänyt mistä tulivat. Joskus oli tuntevinaan keväisen kosketuksen samalla kun korva kokotti ilmassa väriseviä omituisia ääniä. Sammakon kurnutus läheisessä ojassa kuului selvään, samoin kuin muutamat helakat naisäänet toiselta puolen jokea, sekä kaukainen rattaiden pärinä ja hevosen kopisteleminen Heinosen tallista. Mutta sitten siinä oli jotain muuta, joka sulii etäiseen koskenpauhuun naskuttaen, raksuttaen, kuristen, humisten, — kaikki hiljaa ja salaperäisesti.

Nuoret miehet olivat aivan ilmeisesti keväisen lumouksen valtaamia. He nojailivat polkupyöriinsä ja vaihtoivat vain silloin tällöin jonkun hajanaisen sanan. Näyttivät olevan aikeessa erota ja lähteä kumpanenkin omalle haaralleen, mutta arvatenkin illan lumoava tunnelma pidätti. Heinosen kartanopuitten alastomia oksia alkoi tuulikin hiljaa liikutella.

— Taitaa tulla sade, virkkoi Vihtori pilviä katsellen.

Martti sanoi vähän ajan kuluttua:

— Olis täällä kotonakin taasen hauskaa kun tulee kevät ja kesä ja... Hän tähysteli samaan suuntaan kuin toinenkin.

— Hauskaa! matki Vihtori, äänessä ivallinen sointu. Vai on se hauskaa kun saa räpystä päällä ympyräiset vuorokaudet! Et milloinkaan saa suosiolla pennin palkkaa, jokainen markkariepu on kerjättävä isäukoltas.

— Senkin vois kärsiä, mutta...

— Se on eri asia, keskeytti Vihtori, jos menee rengiksi tai metsätöihin. Silloin edes tunnustetaan palkka ansaituksi.

— Meinasin sanoa, että senkin vois kotona kärsiä, jos olis toivoa, että... Mutta talonhinnat nousevat niin kamalasti. Jaksaneeko sitä meidän taloa ikänä perinnöstä lunastaa, siinä kun on hyvänlainen metsä.

— Siinäpä se on!

— Ja sittenkin, vaikka elämänsä tekee työtä, menee vieraalle. Vaikka tuskinpa se isä sentään. Se vanhanaikaisuus luulen estää sitä taloan myymästä.

— Älä usko, kun vain kyllä hintaa saa.

Martin mieli näytti taas painuvan. Ja vaikka hänellä ei ollut tapana puhua pahaa isästään takanapäin, joutui hän nyt kuitenkin arvelemaan toverilleen:

— Isä sitte vielä asuukin taloa niin kovin vanhaan tyyliin, kituuttaa.

Siihen Vihtori vastasi:

— Kyllä meidän äijä asuu, ei se pelkää, eikä kituuta.

Martti innostui:

— Jos minä olisin sun tilallas, Vihtori, niin luulisin melkein etten ikänä Amerikkaan ajattelisikaan.

— Mahdollista.

— Isäs on hyvä johtamaan, osaa ja uskaltaa teettää, ei pelkää uudistuksia ja on itse kova työmies. Mutta sinä olet laiska, Vihtori, etkä sen vuoksi sovi isäs kanssa.

Nauroi toverillisesti.

Vihtori muljautti silmäkulmien takaa, nähtävästi aikeessa suutahtaa. Mutta älysi heti toisen puolustuskeinon.

— Järki-ihmisen ei kannata olla ahkera.

— Niin, jatkoi toinen nauraen, sinähän olet periaatteellisesti laiska.

— Joo. Siinä meilläkin on niin monta perillistä ettei siinä viitsi hosua. Mukuloitakin vielä tulla tipahtelee vanhuksille... Eivätkä ne sellaiset tee mitään, mutta kyllä ne syövät ja perinnönjaos ovat yhtä nenällään kuin sekin, joka on parhaan nuoruutensa raatanut heidän hyväksensä, heille perintöjä koonnut. Minä olen liian itsekäs elättääkseni yhteiskuntaa vähillä voimillani. Nyt menen Amerikkaan taas ja elän siellä omaksi huvikseni niin kauan kuin huvittaa. Tulen taas tänne katsomaan jos sattuu...

— Minä taas en koskaan päättele tänne kotimaahan tulostani niin että »jos sattuu», vaan ajattelen että en ole siellä monta vuotta jos vähänkin onnestaa.

— Sullahan onkin kulta, ja se on eri asia. Mutta minä olen vapaa poika ja tottunut jo maailmaa kiertämään niin että ei minusta enää olisi yhden konnun eläjäksi.

— Vaikka ei olisikaan, niin ... mutta voisihan hänkin tulla jos sikseen kääntyisi.

— Ota mukaasi, Martti!

Martti ravisti päätään:

— En minä. En ollenkaan voi saada päähäni sitä, että voisi asettua oikein olevaisesti asumaan muualle kuin tänne.

— Sepä oli terve ajatus! kuului miehen ääni Martin selän takaa. Lähellä olevan huoneen nurkkauksesta astui Heinonen kättelemaan. Kertoi:

— Istuin saunan edessä kivellä ja kuulin puheenne, niin täytyi ilmottautua etten salakuultelijaksi joutuisi.

— Eipä siinä niin vaarallista, arveli Martti.

Puhuttiin ilmoista, kevään enteistä, töistä. Mutta Heinonen kävi lopulta kiinni äsken katkaisemaansa poikain keskusteluun.

— Pojilla taitaa olla Amerikka-touhuja, luulen.

— Taitaa olla, naurahti Vihtori. Heinonen sai kuulla, vaikka ei vielä aiottukaan julaista.

— Ilmi se tulee kuitenkin. Martti sormi polkupyöränsä rengasta aivan kuin aikeessa lähteä.

— Käskeekin pitää maantietä salaisuuksiensa juttelupaikkana, virnisteli Heinonen.

Naurettiin. Vihtorikin tarttui jo pyöränsarviin, mutta samalla rupesi Heinonen suottailemaan juttua jatkamaan tupaansa. Niin lähdettiin kolmisin pihan poikki.

Heinonen oli Vihtorin ikä-toveri, Marttia 7–8 vuotta vanhempi, vahvarakenteinen mies, tämän Heinosen talon isäntä. Miehen pää näytti jonkun verran hartiaisiin sisään painuneelta, joka teki hänet vielä voimakkaamman näköiseksi. Tukka oli koneella leikattu. Pienet silmät tuikkivat reijissään aivan kuin pyrkien laajentumaan. Heinonen oli lakittomin päin ja paitahihasillaan. Koko hänen olentonsa teki miellyttävän vaikutuksen, eikä ollut ensinkään kummaa jos pojat vastustelematta tottelivat tupaankutsua, huolimatta siitä että sydänyö jo lähenteli.

Heinonen kävi edellä pihan poikki.

— Se on ... aivan kuin se jo hengittelis, tämä luonto, virkkoi hän, puhuen hiukan omituiseen, tempovaan tapaansa.

— Puhuakin se melkein yrittää, jatkoi Martti samaa ajatusta.

— Puhuvathan ne ainakin nuo sammakot. Vihtori naurahti pilkkailevin elein.

— »Kullallensa se sammakonpoikakin rapakossa kurnuttelee», hyräilee Heinonen.

— Olin päivällä vainiolla, alkoi Martti kertoa. Siellä oli toisen talon sarka jäänyt syksyllä kääntämättä, mutta toisen oli käännetty. Siinä sen näki eron. Mun huomioni kiintyi siihen sen vuoksi, ja sitä varten sinne meninkin, kun niillä viime talvellisilla luentokursseilla siitä niin paljo puhuttiin. Muistatko Heinonen kun se agronomi kerran kuvaili, miten huhtikuun sade on kuin toimellisen emännän juoksujalassa huutama aamuherätys, jonka perässä tulee lämmin aurinko, kuin ainakin nouseva päivänairut kutsumaan maaemoa poikineen alkavaan kesäkautiseen päivätyöhön. Siinä pellolla oli hauska vertailla. Sänkipellolla vielä monessa kohti paksu hanki ja jää ja maa näytti aivan kuolleelta. Muutamin paikoin suuria vesilammikoita jäänpinnalla. Sitä vastoin se syksyllä aurattu pelto höyrysi ja huokui. Se teki, aivan kuin agronomi sanoi, sen vaikutuksen kuin siinä olisivat jo kaikki siihen kätkeytynyt luonnonvoimat lähteneet aamuaskareilleen.

He olivat jo istuutuneet Heinosen tuvanpenkille. Ikkunasta tuli kevätyön hämäränkuulakkaa valoa. Sovittiin, ettei oteta tulta, mutta sen sijaan avattiin ikkuna. Martin kertomus oli näissä puuhissa häiriytynyt ja hän jatkoi sitä nyt vain heränneessä mielikuvituksessaan. Mutta Heinonen, joka oli tarkoin kuunnellut, muistutti:

— Noh, ja entä sitte?

— Sittenkö? havahti Martti. Ei mitään enää. Tunteeni olivat vain niin herkistyneet, että olin kuulevinani sieltä pellostä ääniä, jotka panivat: »noh, noh, noh, hei, hei, hei...»

Martti vaikenä ja katsahti arkana tovereitaan. Vihtorin suupielessä väreili ivahymyn alkua, Heinonen tuijotti pienillä silmillään vieressään olevaa nuorta miestä, joka aivan ilmeisesti epäili tehneensä itsensä naurunalaiseksi.

— Ja sinä aiot lähteä Amerikkaan? katkaisi Heinonen äänettömyyden.

Martti säpsähti. Katse lipui jalankärkiin. Vaistomaisesti tuli häneltä:

— Mutta se sänkipelto olikin meidän.

— Voivat ne teidänkin pellost jo ensi syksynä tulla käännettyiksi! kivahti Heinonen. Vaan tuntien naapurin olosuhteet ja isännän aikoi jatkua vähän ajan kuluttua jotain:

— Taikka, tuota...

— Niin, sanoi Martti edelleen kengänkärkiä katsellen, ei siitä tule mitään.

Lähti astuskelemaan ovelle, palasi kohta ja jatkoi samaan ajatukseen:

- Ei isä tee sellaista.
- Tee sinä, kehotti Heinonen arkoen ja tunnustellen.
- Mitäs minä ... isä on isäntä, eikä hän salli.
- Eikö hän salli, jos sinä selität?
- En minä kykene isälle mitään asuma-uudistuksia selittämään.

Kaikki olivat hetkisen vaiti. Parille heistä oli äskeisen kevät-tunnelman yli vetäytynyt kuin peittävää sumua. Vihtorin ajatus juoksi vapaana ja esteettömänä omia uriaan.

- Mennä tekemään toisin kuin ne äijät käskevät, niin siitpä vasta saa silmilleen.

Siihen ei kukaan jatkanut. Martti alkoi aivan kuin uudesta kohdasta:

- Kun sais palan omaa maata. Sitä varten minä Amerikkaan aion.
- Sekin on niin epävarmaa siellä Amerikassakin, muistutti Heinonen.
- Mutta kun on terve, eikä pelkää työtä, niin eikö tuolla tuhatta, paria vuodessa panisi kokoon? Monet ovat panneet enempikin.

Heinonen ei kiinnittänyt huomiota tähän, vaan antaen ajatustensa kulkea toisia teitä virkkoi:

- Sinun isälläskin olis kyllä maata kahdenkin asuttavaksi.
- Sano neljän!
- Vaikka neljän. Pihlajaniemes on laajat takamaat. Eikö hän voisi antaa sinulle osaa talostaan?

Alakuloisena sanoi Martti:

- Eihän se ... taitaa myydä.
- Onko saha jo ostellut?
- Ainakin hintoja on kysytty.
- Sitä vielä, että Pihlajaniemikin!

Heinonen ravisti päätään.

- Mutta eikö isäs nyt antaisi sulle puolta taloa, jos sinä?...
- Millä minä ostan?
- Mutta eihän isäs rahaa tarvitse, velaton mies ... ja rahoja vielä, ja hyvä metsä, myyköön kantokaupalla.
- Jos isä myiskin, niin arvatenkin mun pitäis maksaa kilpaa sahan kanssa.

— Älä hulluttele! Eihän isäs nyt niin sydämmetön ole? Mitä lempeä hän niillä rahoilla tekee, jos niiden vuoksi täytyy ajaa lapsensa maantieltä leipäänsä hakemaan? Eihän isäs sellainen ole. Hänhän on oikein vanhankansan mies, joka pitää arvossa isiltä perittyjä tapoja?

Martti viipyi ennenkuin vastasi, jonkullainen arkuudentunne pidätti häntä tässä isää koskevassa keskustelussa. Mutta vihdoinkin tuli tunnustus:

- Isälle on kasvanut niin kamala rahanhimo.

Siihen vaiettiin vähäksi aikaa.

- Ota muualta maata, alotti Heinonen uudestaan.
- Kun se pitäis ottaa kokonaan velaksi, niin kuka sitä antaakaan, eikä se kannata.

Vihtori huomautti:

- Miks' ei se kannata. Panet vain sielus takaamaan kapitalistille 7 % korkoa siitä, että saat luvan tehdä työtä ja nähdä nälkää.

Aivan kuin ei olisi ollenkaan kuullut Vihtorin pilkkaa, jatkoi Martti omaa ajatustaan:

— Maata ei rohkene ottaa aivan kokonaan velaksi, eikä mulla ole yhtään rahaa.

— Kun kihlatkin pitäis saada velaksi, härnäsi Vihtori puoliääneen kuiskutellen hämärässä tuvassa. Vaikuttava hengen pidätys; hetken jälkeen hän laski vihalsevan ivanaaurun.

Martti säpsähti ja katsoi hätien.

Samassa pisti Heinonen tulta lamppuun, kun oli ehtinyt tulla niin pimeää. Pilkallinen ilme väreili vielä Vihtorin suupielissä. Hän tuijotti kattoon huulet pitkällään, aivan kuin aikeissa pilkoillaan viheltää omille ajatuksilleen.

Heinonen sanoi vakavasti:

— Kyllä sinä, Vihtori, kosketat toisen tunteita liian, kuinka mä sanoisin, täydellä kouralla, raakamaisesti, tuota ... perhana...

— Minäkö? Viattomana luimisteli Vihtori ympärilleen.

— Sinä juuri!

Heinonen ei enää jatkanut, mutta äänenväreistä tunsu, että sytytin oli jo ollut lähellä ruutia.

Martti oli hämillään vaieten kuunnellut. Hänenkin luontonsa jo kuohui.

Heinosen tunteet asettuivat pian, ja rauhoittaakseen asemaa hän virkkoi:

— Kihlat ne voi aina jokainen työkykyinen mies saada, kun ostaa sellaiset kuin jaksaa, mutta ... mutta...

— Juurihulikkaan pantavaa on vaikeampi saada, auttoi Vihtori.

Ikävä tunnelma haihtui, toisten täytyi ruveta nauramaan. Heinonen myönsi:

— Kyllä siinäkin on perää.

Martti katseli ikkunasta hämärtävään yöhön.

Tunnustuksesta innostuneena jatkoi Vihtori:

— Peräpä hyvinkin! Eikä tähän aikaan kenenkään täysijärkisen ihmisen kannata mennä naimisiin muutenkaan.

— Miks'ei, kun vain saa kunnollisen, väitti Heinonen.

— Kunnollisen? Kyllähän nuori mies aina jonkullaisen akan saa, mukuloita ja maatakin. Mutta sopia akan kanssa, elättää tenavat ja maksaa maavelkansa korkoja, siinä se konsti on.

Vihtorin alkujaan ylimielisen ivallinen ilme oli alkanut muuttua hermostuneeksi.

Heinonen vastasi rauhallisesti:

— Kaikki se saattaa olla totta, mutta ainoastaan sillä ehdolla että mies pitää vaimoaan vihollisenaan, lapsiaan elätteinä ja ... ja ... maata vain kuolleena pääomana.

— Mutta...

— *Mutta*, jatkoi Heinonen keskeyttäen, jos mies pitää vaimoaan elämäntoverina, lapsia elämänsä ilona ja maataan elämänsä toimikenttänä ja perheen leivän ja ilon lähteenä, silloin sinun ajatuksesi on valhe.

— Ei missään tuolla lailla olla muualla kuin romaaneissa.

— Kyllä!

— En minä ainakaan usko, intti Vihtori päätä ravistaen ja heitellen jalkojaan.

— Kuinkapa sinä...

— Niin, en minä. Ennen se saattoi olla vähän sinne päin, siihen aikaan kun uskottiin Jumalaan ja jänkaikkiseen autuuteen. Mutta nyt kun aletaan ymmärtää, että materia määrää elämänehdot, niin kaikki sellainen tulee mahdottomaksi. Kun työväkikin tulee täysikäiseksi...

— Luuletko itseäs täysi-ikäiseksi? kysyi Heinonen.

— Luulen olevani siksi tulemassa.

— Itse mielestäsi?

— Vaikka. Harvoin muut sellaista tunnustavat.

— Siinähan se on!

— Mitäs toinen ihminen tietää tai välittää toisen kokemuksista?

— Mitä kokemuksia sinulla on?

— Ei niin suuria, mutta minä teen havaintoja.

— Sinulla ei ole akkaa, ei lapsia, ei maata.

— Niitä ei, herra paratkoon, täällä tarvitse itse, havaintoja saa liiaksikin katsellessaan kurjuudessa elävää kansaa ympärillään.

— Epäilemättä. Mutta sitä katsovat eri ihmiset vähän eri tavalla.

— Niin katsovatkin! Esim. porvari katsoo aivan toisin samaa asiaa jota sosialidemokraatti katsoo toisin.

— Kumpikin maailmankäsityksensä valossa ensin, lisäksi ennakkoluuloisin puoluesilmin.

— Niin.

— Ennakkoluulot ovat pääasia.

— Ei minunlaiselleni, kielsi Vihtori hiljaisella äänellä, tirkistäen samalla syrjittäin Heinosen silmiin. Viimemainittu imi vahvasti sikarinsavua.

— Eikö sulla muka ole ennakkoluuloja?

— Ei. Mitä, minkälaisia mulla niitä olis?

— Mitä sulla sitten on?

— Va-vakaumuksia, to-totuuksia.

Heinonen nauroi ja pilkkasi:

— Totuuksia, vakaumuksia...

— Aivan totta!

— No sano nyt, hyvä mies, mitä *tutkimuksia* sinä olet tehnyt jumala-kysymyksessä, aviorauha-kysymyksessä, lapsikysymyksessä, maanviljelyskysymyksessä?..

Vihtori vastasi koomillisuutta lähentelevällä totisuudella:

— Minä olen, kuule Heinonen, ja kylläpä sinä sen tiedätkin, lukenut jokseenkin paljo ja verrannut havaintoihini.

— Ja muodostanut ennakkoluuloja?

— En minä usko mitään, jota en edes jotenkin ymmärrä.

— Mutta jo sekin on ennakkoluulo, vieläpä pahinta laatua, että sinä näin uskot.

— Kuinka?

— Se on vain vähän uudenaikaisempi kuin Ison Kreetan ennakkoluulo, mutta suku ja laji ovat samat.

Marttikin nauroi. Vihtori tunki puhuneensa liikoja ja pyrki hämilleen.

Heinonen tahtoi käyttää tilaisuutta:

— Isolla Kreetalla oli haltiaisten valta kaikkena kaikessa, Kuuselan Vihtorilla taas materian, — aivan samoin kuin koronkiskurilla.

Vihtori luimisteli sivuilleen ja alkoi etsiä tilapäistä pakoreikää:

— Sulla on vikkelämpä kieli.

— Mutta sulla on huonompi asia.

— Ei se niin ole, mutta...

Martti katsoi kelloa. Se lähenteli jo 1:tä.

He nousivat lähteäkseen.

— Tästä pitää vielä joskus jatkaa, sanoi Vihtori.

— Jatketaan vain.

Kätellessään pidätti Heinonen Marttia hiukan Vihtorin jälkeen.

— Etkö aio puhua isälles talonkaupasta, palasta, että saisit talonpalan?

— Tuskin, vastasi Martti viivytellen. Se on, kuule, sillä tavalla, niin kuin sä tiedätkin, ettei me voida isän kanssa saada niin paljoa keskusteltua.

— Onko ne välit niin...

— Ei! Ei ne niin huonot ole, mutta me emme voi ymmärtää toisiamme yhtään silloin kun puhutaan näistä tällaisista.

— Mutta jos minä tulisin tulkiksi?

— Sinäkö? Martti katsoi pitkään. Hän ajatteli: sua ei isä uskoisi senkään vertaa; mutta sanoi vain hymähtäen:

— Ei taitaisi auttaa.

— Ei taitaisi, tajusi Heinonen. Mutta, lisäsi kohta, sitä pitää vielä miehissä ajatella. Älä nyt vielä sitä Amerikkaan menoa päätä.

Martti ihastui. Kenties sittenkin keksitään...

— No en minä päätä!

Erosivat.

6.

Samalla kun talonmyyntiajatus askarteli Jaakko Jaakonpojan mielessä kävi hän yhä säästäväisemmäksi. Martin mielialojen kehitystä katseli hän yhä kasvavalla epäluulolla. Aina siitä saakka kun Martti oli tilannut Pellervoa, varoi isä pojan ajatuksissa kapinahenkeä. Viime suvisten maanviljelysretkeilyjen jälkeen oli se henki kasvanut, kuten hän oli pelännytkin. Siitä lähtien asettui isä varovaisuuden vuoksi aina vastustamaan pojan ehdotuksia, varsinkin kun ne koskivat taloutta. Joskus jällestäpäin hän ajatteli, ettei asia olisi ollut niin vaarallinen, mutta niin se sai jäädä. Isä ei voinut päästä siitä vaikutelmasta, että kaikki muiden tekemät ehdotukset olivat vain hänen omaa kykyänsä vastaan tehtyjä muistutuksia. Joskus hän ajatteli harmissaan, miten ikävää se oli että kaikellaiset herrat ja narrit saivat poikaan niin vaikuttaa, aivan kuin emäntään entisaikaan...

— Eikä siitä tule talonpitäjää, Martista, totesi isä tällaisessa tapauksessa itselleen ja sanoi muillekin kun sattui.

Silloin hiipi aina kintereillä pääajatus että hän kuitenkin kenties myy talon. Mitä sitte maksaa vaivaa ruveta uudistuksia kustantamaan!

Tämä kysymys oli Jaakko Jaakonpojalle muuten käynyt omituisen araksi asiaksi. Mitä enempi hän myyntipäätöksessään itse varmistui, sitä vaikeammalta tuntui siitä puhua Martille. Sanoi asian millätavoin tahansa, aina näytti mahdolliselta että Martti suuttuu silmittömästi. Ja vaikka kuinka ajatteli, miten puolustautua, ei rahasummakaan näyttänyt turvaa takaavan, sillä hän epäili, että ne alkavat vaatia rahoista osaa itselleen. Sitä hän aivan kauhistui... Hänen eläessään ei muuta kuin pikkusen. Muutenhan ne olisivat pian pitkin maailmaa!

* * * * *

Muutamia päiviä edellisessä luvussa kerrotun keskustelun jälkeen käveli Martti syvissä ajatuksissa kotitietään. Olivat tulleet yhdessä Heinosen kanssa maamiesseuran kokouksesta ja eronneet tienhaarassa. Olivat jutelleet maataloudesta, tahi oikeammin Heinonen oli jutellut ja Martti kuunnellut.

Nuori mies oli alakuloinen. Hänestä tuntui kuin olisi taas nostettu jotain esirippua ja annettu katsahtaa näyttämöllä elämäntehtävänsä ja sytytetty siihen sellainen into että teki mieli taputtaa käsiään. Mutta heti kotitielle käännettyä laskeusi esirippu. Elämän vakava todellisuus ympäröi nuoren miehen kuin hyökyaalto. Kaikki vapauttavat, elämää lupaavat unelmat jättäytyivät tienhaaraan aivan kuin odottamaan siksi kun Martti taas tulee ja lähtee kylille muiden ihmisten seuraan.

— Isä asuu taloa vielä ainakin 10 vuotta, — ellei se nyt myy, mutisi poika itsekseen, ja käsi meni korvantaukseen. — Silloinhan minä olen jo vanha mies! virkahti taas vähän ajan kuluttua.

Kaikki tämä oli niin synkeän varmaa, ettei mikään toivonsäde tällä kertaa pilkistänyt sitä epämääräiseksi tekemään.

Ahdistettu ikävä mieli karkasi hätäytyneenä Liisan luo. Siellä se aina kohosi, oli muuten miten tahansa. Mutta kotiolojen painostus seurasi nyt sillekin tielle. Pojan ruskeat silmät iskivät tulta. Hän potkasi vimmatusti pari kokkarettä tieltä. —

Astuttuaan tupaan oli hänen mielensä vielä niin katkeroitunut, ettei saattanut olla härnäämättä isää siitä, ettei tämä tule koskaan maamiesseuran kokouksiin.

— Kun tulee näin vanhaksi, niin sen maanrääppimäkonstin osaa, sanoi isä rauhallisesti.

— Osaa niin kuin osaa. Mutta se on sitte sellaista kituuttamista.

Isä korotti ääntään:

— Kituuttamista, kituuttamista! Tehkää työtä, niin kas vain kuinka luistaa.

Martti mumisi:

— Kun ei saa koskaan penniäkään ilman kerjäämistä, ettekä anna edes yrittää itse mitään.

— Hääh?

— Kun aina pitää kerjätä tarpeisiinsa vaikka kuinka talontöitä hosuis.

— Kerjätä! Enkö minä ostanut sulle polkupyöränkin viime keväänä vähin hyvin, enkö jo?

— Aina se polkupyörä on edes!

— Noo kun sinä et ole olevinas mitään saanut.

Nyt laukasi Martti:

— Antaisitte mulle maapalan, että sais koettaa ... lempoako tässä polkupyörällä.

Isä loi nopean silmäyksen poikaan ja vastasi hiukan nolona:

— Maa-pa-lan. Siinä sinä sitte koettaisit... Mitä lapset!

Nyt tuli lisäksi se naurunkitkaus, joka Marttia loukkasi aina omituisella epämääräisyydellään.

Hermannin oli tullut tallista ja kuullut viimeisen keskustelun. Poika alkoi puoltaa veljeä:

— Miksi ei Martti saa maata, kun sen tekee mieli?

— Ja etkö sinä halua? kysyi isä pilkoillaan.

Hermannin oli vähän aikaa vaiti, kunnes aivan kuin harkinnan perästä vastasi:

— En.

— Hoo! Vai et. Mitäs sinä meinaat puuhata?

Poika sanoi taas vähän ajan kuluttua:

— Minä menen kauppakouluun.

— Ja porvariksiko sitten? kysyi isä.

Hermannin aikoi ensinnä vastata juonikkaammin, mutta tyytyi sanomaan asiallisesti:

— Osuuskaupanhoitajiksikin ne kyllä pääsevät.

— Ei taitaisi olla hullumpaa, sanoi isä tosissaan. Pojat katsahivat toisiaan.

— Menisit maanviljelyskouluun, jos isä rahaa antaa, sanoi Martti.

— En minä! kielsi Hermannin jyrkästi.

— Se nyt ei ainakaan kannata, ruveta pienen talon isännäksi kouluja käymällä, olispa siinäkin, selitti isä.

— Minä menisin, ilmoitti Martti.

— Sinä... Kyllähän sinä...

Emännän ääni kuului porstuasta ovenraosta.

— Tulkaa kohta tänne!

Siellä siis on jotain hätää. Miehet menivät puolijuoksua.

— Mustikee ja Taulikee eivät pääse enää jaloilleen, selitti emäntä hätäisen katkonaisesti jälessään tuleville.

Yhteisvoimin saatiin lehmät jalkeille.

— Kyllä niille täytyy ruveta antamaan enemmän suurusta, etteivät... puhui emäntä.

Mutta isäntä viritti piippunsa ja lohdutti:

— Kerranko sitä lehmät keväällä nostettavina ovat, varsinkin tällaisena matovuonna. Eikä siihen jalkain menemiseen aina ruoan puute ole syynä, mikä hänes milloinkin lienee. Ka, eikä nämä niin laihoja ole.

Isäntä koetteli lehmäin kylkiä.

— Mitä sinä tyhjää kehut, ovat ne laihoja, ja minä annan niille tästä päivästä lähtien enemmän suurusta. Oikein hävettää, kun vieras ihminen joskus navettaan sattuu.

Jaakko Jaakonpoika ei nyt tehnyt kohta vastaväitettä. Hän kiinnitti tarkkaavan katseensa Taulikeehen, otti piipun oikein pois suustaan ja koetteli kädellään vielä varmuudeksi lehmän kuvetta. Rupesi aivan kuin puoleksi myönnytykseen itseään taivutellen:

— Ja pojatkin tahtovat talliin aina vain lisää. Eläinten jauhot ovat kohta lopussa, missä saanee, myllytetyksikään, missä jo...

Emäntä jatkoi tuskaantuneella äänellä:

— Ei sillä ijankaikkisella kituuttamisella saa muuta aikaan kuin raadonnahkoja... Tässä oikein alkaa väsyä...

Hermannin oli jäänyt vasikan kanssa leikkimään. Oli karsinanaidan yli kurottautuneena vasikkaa käsin silittelemässä, kun virkkoi:

— Aivanhan ne lehmät menevät umpeenkin, jos ei yhtään suurusta anneta.

— Me-enköön! nauroi isä hermostuneesti. Mutta ei saattanut olla lisäämättä: Mitähän sinäkin puhut.

— Puhun minä, selitti poika siitä sen enempää välittämättä.

Emäntä kiskoi kiivaasti horjuvan elukan laihoista utareista, joista norui varsin niukasti maitoa.

Navetassa, joka oli vanhanaikainen, ummehtunut, olkiparsinen, haisi tukahuttava lannanhaju. Ovesta tunki sen avoinna ollessa niukasti valoa. Peräseinässä oli aivan pieni ikkuna, mutta se oli mennyt rikki ja tukittu oljilla.

— Möötää! kehoitti emäntä Mustikeeta.

Isäntä hiipi ulos, sillä hän ei viitsinyt jatkaa juttua emännän kanssa silloin, kun tämä oli niin ilkeällä

tuulella.

Talliin toi hän aitasta samantien puolenkapallista jauhoja ja höysti itse puolikouralla hevosten silppuja. Häntä suorastaan harmitti, kun kaikki taas soimaavat. Yhteinen asiahan tämä on! Jos jotain jää, niin pojathan sen saavat ja tyttäret, juoksi ajatuksissa. Hän tunsu taas syväksi harmikseen, miten pojat ovat tulleet äitiinsä ja vetävät tämän kanssa aina yhtä köyttä. Mieli jo kuohahti, että mitä, jos antais niiden koettaa huushollata mielensä mukaan, niin saisivat nähdä! Mutta se ajatus oli niin älytön, että hän hylkäsi sen kuitenkin kohta aivan levollisella mielellä.

Pojat katselivat isän toimia. Tämä havaitsi sen syrjäsilmillä ja alkoi jutella:

— Ei Pruunin vatsa siitä nouse, vaikka silppuun miten hulluudenpään jauhoja ajais. En minä ymmärrä kuinka se tuntee ruokansa niin huonosti.

— Sen suolet ovat niin piinatut, sanoi Martti.

Isä katsoi, mahtaako poika tarkoittaa että hän on sitä konia piinannut? Hevonen oli näet viime vuotena ostettu. Saamatta nähtävästi oikein selkoa lähti hän ulos. Mutta sanoi vielä ovesa mennessään:

— Eivät ne muutamat hevoset tunne ruokaansa, ja on niitä ihmisiäkin sellaisia, niin kuin minäkin.

Etsien ajatustavalleen ymmärrystä ja haluten taas kotoista sopusointua loi isä tutkivan pyytävän katseensa poikiin. Mutta kumpasenkäin silmät pysyivät taipumattomina, aivan kuin mykkinä.

Niine hyvineen isä meni ja alkoi pihalla hyräillä virttä.

Pojat katselivat yhä vaieten laihoja hevosia, jotka nyt ahnaasti purivat apettaan.

— Nälkä on, sanoi Hermanni.

Martti astui Pruunin parteen ja taputteli hevosta kaulalle. Se kohotti päänsä, haisteli Marttia ja höpläili huulillaan.

Kumpanenkäin pojista katsahti toisiinsa, silmissä liikutettu, itkunsekainen ilme.

— Kuule, kuiskasi Martti, kun tuli parresta, sinähän menet huomenna myllylle?

— Sanoihan isä.

Vanhempi veli otti tallin nurkasta isonpuoleisen apenessin, kääri ja antoi sen Hermannille.

— Pane siihen jauhoja matkalla, heitä tullessas portin välyseen, ei suinkaan hevosia tappaa sovi.

Nuorempi veli otti pussin ja pani tietoonsa.

7.

Pihlajaniemen kevähakkuut olivat jääneet niin myöhälle, että jotkut toiset jo pelloillaan alottelivat. Jaakko Jaakonpoika ei enää ollut tällaisiin töihin moniin vuosiin osaa ottanut. Mutta nyt oli lähtenyt itse hakemaan hakkuumiehiä ja samalla tarkastelemaan metsiä.

Käveltyään ristiin rastiin kappaleen metsää, oli hänen aivan mahdotonta käsittää, miten niistä luultiin niin paljo tulevan puuta, että talosta kannatti sahan tarjota jo 28 tuhatta. Hän puolestaan jos olisi talonostaja ollut, ei olisi uskaltanut tarjota Pihlajaniemestä nykyään enempää kuin 18 tuhatta. Sekin olisi ollut kolminkertainen hinta siitä, mitä talo perintölunastuksessa maksoi. Istuesssa metsäsaunan ovella, odotellessaan poikia metsästä, vaelsivat ajatukset joka sokkeloon Pihlajaniemen metsissä. Hänessä varmistui yhä se käsitys, että sahan mies oli laskuissaan erehtynyt kymmenellä tuhatta. Tämä havainto kiihottaen hermostutti. Siinä oli kymmenentuhatta kämmenen päällä tarjolla! Pitikö se ottaa, vai? Tämä on kauppa. Heidän on oma asiansa katsoa eteensä. Hänen ei ole velvollisuutensa siitä huomauttaa. Ja kun kauppa on tehty, on se kuin surma, peruuttamaton.

— 28 tuhatta! lausui Jaakko Jaakonpoika ääneen. Kun uskaltais kiusata 30:neen, mutta jos huomaa...

Piippukin oli sammunut. Olkapäässä ja kylessä pisteli ja naputteli kuin olisi siellä ollut joku kaivelija nahan alla. Lumi oli sulanut suuren, rajaantuneen pieksusaappaan alta ja jalka tuntui märältä.

— Kun uskaltais, se olis niin ympyräinen summa, kolmekymmentä tuhatta...

— Eikö se isä olekaan kantanut vielä niitä kapineita saunasta rekeen? kuului Hermannin ääni lepikon reunasta. Vähän etäämpänä tuli Martti kantaen olallaan jotain isompaa värkkipuuta.

Isä havahtui, nousi jaloilleen ja katseli kuin unesta heränneenä ympärilleen.

Ryhtyi laittamaan piippua kuntoon ja sitten hevosta.

* * * * *

Omituisen valtaavalla tavalla olivat Jaakko Jaakonpojan ajatukset näihin aikoihin joutuneet askartelemaan aloilla, missä ne eivät olleet ennen liikkuneet.

Niinpä, kun hän sai kuulla, että eräs talon poika oli perustanut itselleen kauppapuodin toisessa päässä pitäjää, hän eräänä päivänä lähti astelemaan sinne kymmenkilometrisen matkan. Asiana oli saada Pietarsaaren Proberaria, kun osuuskaupassa ei niitä enää saanut. Miehet täällä päässä pitäjää olivat ruvenneet polttamaan aivan paperossia.

Menessään hän koko matkan kuvitteli mielessään, miten hän juttelemalla ottaa selon siitä, mitä uusi porvari nyt kaupasta pitää. Tämä tuntui hänestä niin tärkeältä, että sen rinnalla itse Proberarikin laskeusi. Oli niin hauskaa puhua rahanansaitsemisesta. Koko matkan etsiskeli hän ajatuksissaan aivan sellaisia miehiä, jotka »hommasivat» jotain, ja aina kun muisti jonkun, tapasi itsessään sellaista kohtaan myötätuntoa.

Hänen sielunsa näytti avautuneen uusille vaikutuksille. Rahanrakkaus, joka siellä ennen oli elänyt isiltä perittyä elämää, oli nyt kiihtynyt kuohuvan elinvoimaisena himona aivan uudenaikaisissa muodoissa. —

— No kuinka kauppamiehen kaupat alkavat kannattaa?

Jaakko Jaakonpoika oli paneutunut ryömälleen kauppapöydälle. Huiviin sidottuna odotti vieressä jo Proberari. Hän poltti sikaria ja katsoi silmät sirrillään kauppamiestä.

Tämä ei osannut siihen vielä sanoa mitään erityistä. Istuen tuolilla oikasi jalkansa suoriksi, puhalsi sikarisavut ja sanoi:

— Ainahan siinä laiskan voittaa.

— Tottahan. Meidän Hermannin ajattelee, luulen, kauppakouluun.

— Onko se vanha?

— Rippikouluun nyt menee.

— Sellaiselle sopii kauppakoulu.

— Niinkö kauppamies tuumaa? Martti haluais maanviljelyskouluun.

— Mitä siellä!

— Sitä minäkin olen sanonut.

Nyt kauppias kertoi miten siitä erään naapurin poika oli päässyt kauppapalvelijaksi kaupunkiin ja ruvennut kohta saamaan viidensadan markan palkkaa.

— Mutta silläpä oli onni! ihmetteli Jaakko Jaakonpoika. Tuonko Mikonperän Jaanun poika?

— Sen.

Hänen rupesi tekemään mieli käydä Mikonperässä. He olivat sen isännän kanssa nuoruudentuttuja.

— Vai on sen Jaanunkin poika kauppapalvelijana, tuota. Eihän ne enää kotona pysy tähän aikaan, eivätkä maatoihin...

— Niin, ja se Jaanu on myynyt talonsa.

— Myynyt talonsa? Kelle?

— Mikä lie ollut, joku vieras.

Mutta nyt ei Jaakko Jaakonpoika enää udellut. Kiireesti kooten kapineensa lähti hän ulos sanoen menevänsä katsomaan.

* * * * *

Siitä lähtien, kun Heinosen tuvassa tapahtui yöllinen keskustelu, oli Martin aivoissa kiehunut uusia ajatuksia. Hän pohti kysymystä, olisiko mahdollista saada isältä toinen puoli Pihlajanientä jo tänä keväänä? Jos isä suostuisi, mitä mahtaisi vaatia? Miten rupeaisi aluksi asumaan taloan, miten järjestäisi?

Hän näet ajatteli vahvasti samalla käydä naimisiin Mäkipihlajan Liisan kanssa.

Mutta Liisasta ei ollut näissä asioissa paljon neuvonantajaa. Hän mieluummin kallistui siihen, että olis viisainta molempain mennä Amerikkaan ja sitten jos onnestaa, ostettaisiin tila kun palataan. Liisan koti oli köyhänpuoleinen ja lapsirikas. Sieltä ei ollut suuria tuen toiveita. Tyttö oli järkeilevä, elämänsä työtä tehnyt eikä perintöjen avulla päässyt suuria unelmoimaan. Hän tiesi että Pihlajaniemessä olisi suotu Martille rikkaampi. Mutta suhde hänen ja Martin välillä oli jo kehittynyt siksi, ettei hän välittänyt suuria siitä mitä tämän vanhemmat sanoisivat. Siitä oli joskus Martinkin kanssa ajatuksia vaihdettu ja tultu siihen mielipiteeseen, että heillä ei suurta turvaa ole enempää toisen kuin toisenkaan kodissa, vaan on sarkansa kynnettävä itse.

Kerran kun Liisa oli jollain tavoin tämän lausunut heidän istuessaan kaksin Mäkipihlajan porstuan kamarissa, jäi Martti tuijottamaan omituisin katsein.

— Pelkäätkö? Vahvarakenteinen tyttö nousi, ojensi kätensä yletyttäen matalaan kamarinkattoon. Lyhyet puseronhihat valahtivat alas. Käsivarret koko komeudessaan paljastuivat. Liisa ei sillä mitään tarkoittanut. Mutta Martin katse kiintyi kuitenkin käsivarsiin ja pinnistyneen vartalon uhkeisiin muotoihin. Hän hyppäsi ylös.

— Ei, mutta näytä! Otti Liisan kädet omiinsa ja katseli niitä ihastuksella.

— Mitä? kysyi Liisa ja nauraen antoi Martin koetella vahvoja käsivarsiaan.

— Onko »hennot»? tyttö pilkkasi.

Martti paljasti omat käsivartensa. Niissä olivat hyvin kehittyneet lihakset, mutta sittenkin olivat heikommat kuin Liisan.

Leikkien puristi Martti Liisan käsiranteista. Rajulla, reippaalla liikkeellä mursi tyttö kätensä vapaiksi ja tavotti nyt vuorostaan Martin käsiranteet.

— Älä...!

Martti todellakin väänteli nauraen tuskissaan.

Tyttö laski pojan kädet, pyörähti rajulla liikkeellä ympäri ja virkkoi:

— Kun ihmisellä oliskin muuta niin kuin voimaa!

— Kun meillä oliskin edes kymmentuhatta markkaa rahaa, niin...

— Sepä, Martti. Mutta heitä turhat surut. Lähdetään Amerikkaan!

Hän asetti taas kätensä Martin käsien rinnalle.

— Jollei kahdella tällaisella käsiparilla...

Mutta nyt valtasi tytön liikutus ja hän rupesi nyyhkimään. Martti kävi lohduttamaan, pyyhkien Liisan esiliinankulmalla tämän silmiä, — mutta rupesi itse samalla sisäisen tunteen valtaamana nytkähtelemään. Poika otti tytön pään rinnalleen.

— Älä...

Mutta samassa tyttö taas kiinnitti käsivartensa pojan vartalon ympäri ja hymyillen kyyneltensä takaa puristi lujasti. Martti teki vuorostaan saman tempun. Ja sitte tyttö laski päänsä pojan olkapäätä vasten ja kuiskasi:

— Kuinkahan sinä olet niin...?

— Mitä?

— Sitä...

— Mitä, sano?

— Ei!

— Sano!

— Sitä vain ... ilkeä vain.

Liisa nauroi ja nypisteli Martin huulesta parranhaiventa. — Koskeeko?

— Ei.

— Mutta tämä ei olekaan partaa.

— Mitä se sitten on?

— Ihokarvoja! Tyttö nauroi ja nypisteli rajummin.

— Älä, älä!

— Aina sinä valitat.

— Mitäs sinä ... annas kun minäkin... Martti nipisti huulesta.

— Älä sillä lailla! Liisa lähti karkuun.

Samalla äidin ääni kuului kutsuvan häntä. Martti jäi yksin.

8.

Tehtiin kaurankylvöä. Maa oli kovin märkää, mutta isä halusi panna siihen kuitenkin siemenen. Poika ehdotti parin päivän lykkäystä, mutta isä ei suostunut. Eräänlaisella, viimeaikoina tavakseen ottamallaan hermostuneella ärähdyksellä hän koetti tulkita ettei siitä tarvitsisi enää puhua.

Martti oli tänään kuitenkin aurinkoisella tuulella. Hän äesti kun isä kylvi. Aurinko paistoi täydeltä terältä. Olihan se tuossa sentään *isä*. Väsyneeltä ja surkastuneelta ukko näytti. Väsähtänee pian ja luovuttaa *meille* talon, — Hermannille ja hänelle. Asuu Hermannin osuutta itse siksi kun tämä mieheksi tulee, mutta antaa hänen osansa heti...

Jos tahtoisikin nyt vielä itse jonkun vuoden pitää, niin antaisi hänelle edes Hevoshaankydön, kun ei sitä muutenkaan tule kunnolla asutuksi...

Martti äesti ja haaveksi. Kirkas, aurinkoinen taivaslaki oli täynnä kiurunlaulua. Maantietä ajoi pitkä jono sahan lautakuormia. Vainiolla oli kaikkialla kylvöväkeä ahkerassa puuhassa. Talven kaatumisen jälkeen oli elämä taasen saavuttamassa keväistä reippauttaan, valaistua kirkkauttaan. Nuorukaisen mielestä se karkoitti roudan. Huhtikuun jääsohjuinen katkeruus suli. Moni talvinen tuska muistui tässä mieleen pimeinä mielikuvina, jotka nyt keväisessä valaistuksessa saivat kirkkaamman pohjan.

— Hevoshaankytö!

Alkoi näyttää siltä kuin kaikkien ristiriitojen ensimmäinen selvittäjä olisi siinä. Jos hän saisi sen täksi kesäksi jo? Ajatukset punoivat hänet niin kiinni tähän päähänpistoon, että hän heitti hevosensa siihen seisomaan ja kävi isän luo, joka kylvi.

Hän puhui asian isälleen. Selitti ensin hajanaisin, epämääräisin sanoin koko suunnitelmansa ja kosketti lopuksi *tulevaisuudessa* tapahtuvaa talonjakoa.

Mutta isä suuttui. Hän käsitti pojan vaatimuksen itseensä kohdistuneeksi hävyttömyydeksi, ettei hän muka enää saisi olla isäntänä...!

Erittäin lie koskenut arkaan kohtaan Martin puhe talon jakamisesta. Se meni aivan toiseen suuntaan kuin ne suunnitelmat, jotka isän sielussa olivat talven kuluessa kehittymistään kehittyneet. Jaakko Jaakonpoika oli pelännyt juuri Marttia, jos tämä alkaisi vastustaa talon myyntiä. Vaikka ei hänen tarvinnut pojasta suuria välittää, oli tämä pelko ollut pitkin talvea omituisena, levottomuutta tuottavana painajaisena mielessä, kun muuten huvittelihe talonhinnan tuottamien mielikuvitusten iloilla. Martti oli vaikuttanut kuin uhkaava omatunto.

Nyt oli tämä astunut esiin juuri kun isä ajatteli, että milloin siltä suoraan kysyisi, myydäänkö talo?

Niin puhkesi riita. Aivan kuin paha paisuma olisi alkanut juosta.

Toisiinsa eivät he kuitenkaan koskeneet.

Martti ajoi lakittomin päin ja isä edelleen kylvi. Kovat, syyttävät, katkerat sanat sinkoilivat vastakkain.

Märkä pelto höyrysi, oli limaista ja kuollutta.

Kiuru siirtyi etäämmälle livertämään, aivan kuin tuntien, ettei täällä nyt kukaan jouda sitä kuuntelemaan.

Vähitellen miesten kovat sanat harvenevat, katkeruus lakkaa purkautumasta, seuraa synkkä vaikeneminen.

Tälle asteelle on ehditty, kun sisar tulee isää hakemaan kotiin.

— Kuka siellä?

— Se on se herra, Bränforssi, sanoo Kaisu.

Jaakko Jaakonpoika heittää vielä pari kolme kouraa, laskee kylvinvakan maahan ja lähtee kesken kylvöön, sanomatta äestäjälle mitään ohjetta siltä varalta jos kylväjä viipyy.

* * * * *

Bränfors oli taas tullut katsomaan joko talonkaupat tehdään.

— En minä vielä ole aikunut, kielsi Jaakko Jaakonpoika.

Vieras jutteli. Kun poikakin kuuluu Amerikkaan hommaavan, mitäs vanha mies enää sitten talolla tekee.

— Amerikkaan? Marttiko? kysyi Jaakko Jaakonpoika, otti paperossin pois suustaan ja tuijotti herraa silmiin.

Niin oli kerrottu. Kuka? No sitä puhuttiin.

— Kumma ettei isäntä tiedä itse.

Hänelle ei, muka, sanota, valitti Jaakko Jaakonpoika nololla, matalalla äänellä.

Mutta hän oli lukenut metsän, otti vieras puheeksi pääasian. Siellä oli paljo vajamittaisia puita, huomattavan paljo lahoja, vähä kelvollisia. Mutta uittoväylä on hyvä. Sen vuoksi voi hän maksaa hyvästi.

— Kaksikymmentäkahdeksantuhatta viisisataa.

— Viisisataako päälle? tiedusteli Jaakko Jaakonpoika hiljaa. Huulet värisivät liikutuksesta ja silmät tuijottivat nauraen juttelijaan. Hän oli jo melkein sanomaisillaan, että onko se nyt sitte oikein jumalansanaksi, ettei siihen voisi puoltatoista lisätä, mutta samassa emäntä, joka oli puuhannut kaapin luona, muistutti:

— Älä vain! — Loi mieheensä pitkän, merkitsevän katseen.

— Tähän aikaan ei kannata maanviljelys, selitti herra. Ei kukaan viitsi tehdä työtä. Nuorikansa ei jouda muuhun kuin iltamapuuhiin ja työväkeä ei saa muuta kuin hevosen selästä puhutella.

— Se on aivan tosipuhetta.

— Miksei se olisi. Ja jumalattomuus on niin suuri. Ei kukaan käy kirkossa, eikä ota elämää vakavasti. Ken on talon edessä, hänellä on liian raskas taakka, asui taloa sitte omain lasten taikka vieraan palvelijaväen kanssa. —

Mutta tämäpä mies ymmärtää, ajatteli Jaakko Jaakonpoika ja tuijotti ihmeissään toisen suuhun. Jo pyrki kielelle sana ja teki mieli ruveta juttelemaan omia kokemuksia, tämänpäiväisiäkin. Mutta kun emäntä taas tuli kamariin, karttoi tekemästä sitä tämän kuullen.

Talonkaupoista ei tullut sen valmiimpaa tällä kertaa. Mutta kun Jaakko Jaakonpoika meni takaisin pellolle, oli hänen silmissään tuima, voitokas katse. Hän oli ollut havaitsevinaan että se nousee kolmeenkymmeneen tuhanteen.

* * * * *

Samana iltana pidettiin Pihlajaniemessä raamatunselitys. Isäntä oli puhujan kanssa tuttu. Istuivat kamarissa jutellen kun odottivat seuraväkeä.

Jaakko Jaakonpojan teki mieli tälle opettajalle tyhjentää sydäntään, sillä illan tullen painoivat päivän vaihtelevat kokemukset raskaasti miestä, joka koko elämänsä oli joutunut vain verrattain tyyniä soutamaan. Vaikeuksista oli hän tavallisesti selviytynyt pujahtamalla niiden ohi. Mutta tässä nyt näytti nousevan eteen ristiriitoja, joiden ohi ei päässyt samalla tavalla kuin ennen: jäämällä hiljaiseksi ja antamalla asian mennä menojaan. Niin kuin se Martinkin maapuuha. Tulee juuri silloin kun hän oli suunnitellut järjestää asiat parhaan ymmärryksensä mukaan aivan toisin, lastensa parasta katsoen...

— Vai mitä se Kananteri siitä ajattelee? jatkoi hän ääneen saarnaajalle puhuen.

— Niin mistä?

— Tässä vain ajattelen, kun ei tahdo enää saada lapsiaan ollenkaan tottelemaan.

— Jumalattomuus kasvaa.

— Eikö se sitä mahda olla... Vaikka eipä sillä, kyllä nämä meidän ovat totelleet näihin asti, mutta vanhin poika alkaa yllöötellä.

— Onko se sosialisti, vai?

— Ee-i se, minä luulen, mutta nuorisoseuralainen, siellä se...

Kananteri naurahti:

— Samaa maatahan ne ovat. Ei niissä jumalasta puhuta eikä vanhuksen kunnioittamisesta, ei.

— Jopa nämä niistä.

— Syntisiä lihanhimoja kutkuttavia elkeitä keksivät.

— Ja uskonevatko enää Jumalaankaan kaikki?

— Ei toki, Jaakko hyvä. Uskooko edes teidän poikanne?

Jaakko Jaakonpoika nosti pelästyneenä silmänsä.

— Marttiko? kysyi.

— Teidän poikanne?

— Niin Martti, Hermanni onkin nyt parhaillaan vasta rippikoulu.

Saarnaaja hivutti kämmentä sormellaan.

— Mahtaako Martilla olla vielä jumalantuntoa, vai onko seura saanut hävittää tyyten?

Jaakko Jaakonpojalle alkoi tehdä keskustelu pahaa. Isäntunto nousi puolustamaan poikaa. Kiinnittäen neuvottomana haparoivan katseensa Kananterin urkkiviin, nauraviin silmiin, sanoi hän syvällä vakavuudella:

— Tottahan tuo nyt edes Jumalan uskoo.

Mutta samalla valtasi hänet tuskallinen levottomuus: saattaisko poika, jolla on jumalantunto, kohdella isäänsä niin kuin Martti häntä oli kohdellut tänään? Sydäntä tuntui heikasevan ja otsalle kihosi kylmä hiki.

Hänen oli vaikea olla. Saarnaajan nauravat silmät tirkistelivät ja vaanivat jos mihin katsoi. Ajatteli jo lähteä käymään ulkosalla, nousi, mutta virkkoi vielä puheenaineeksi:

— Talon ostajakin tässä oli.

Kananteri pyöristi silmiään:

— Aiotteko talonne myödä?

Eihän sitä vielä ollut päätetty, mutta hyvänpuoleista hintaa oli ostaja tarjonnut. Oli ruvennut raha vähin miellyttämään. Mitä se Kananteri siitä?... Emäntä ja Martti ovat vastaan...

— Sahako?

— Se. Sen työväenkin kanssa on niin ja näin, menevät omille teilleen kun mielistyvät, pojatkin, eikä näin vanhana enää nykyaikaisen palkkaväen kanssa kukaan jaksa. Eiväthän ne tottele, eivätkä viitsi mitään. Tässä on tullut saaduksi jo niin kyllikseen ... tekis mieli loppuikänsä elää hiukan helpommalla, jotta olis aikaa ajatella sitä parempaakin asiaa. Kun sais neljäkymmentätuhatta pankkiin, niin...

Jaakko Jaakonpoika katsoi saarnaajan silmiin ja naurahti taas omituisella tavallaan.

— Olishan siinä, vastasi Kananteri, hajamielisen näköisenä, nähtävästi ajatellen jo jotain muuta.

— Aikonee Amerikkaan tämä vanhempi poika, jatkoi isäntä, ja nuoremman mieli tekee kauppakouluun. Saisivat sitte mennä mihin kummankin mieli tekee.

— Vai niin!

Nyt toi emäntä kahvia. Tuvanoven aukeamasta näkyi kylän ihmisiä jo istuvan penkeillä ja kuului muutamain vanhain miesten keskustelua heinämadeista. Saarnaaja joi kahvinsa ja meni alottamaan.

9.

Jatkaessaan äestämistään tunsu Martti nyt itsessään jotain perusteellisesti sortuneen. Isä oli sanonut myyvänsä talon, kun pojat eivät kykene töihin eikä ikänä omaa taloa asumaan. Marttia oli hän syyttänyt solvaavin sanoin, oli ilmoittanut että *Martti saa mennä*. Mennä? Kodistaan! Häntä, vanhinta poikaa ei siis tarvita, hän on liikaa kotona, ja kun ei tarvita, ajetaan maantielle...!

Nuorukainen istui pellonpientareella ja itki kuin lapsi, katkerasti ja nikottaen. Mutta kun oli aikansa itkenyt, alkoi nuorena mielessä nousta uhma.

Martti tunsu syvällä itsetunnolla ettei Pihlajaniemessä tulla toimeen ilman häntä. Mutta isän viimeaikainen menettely- ja talonmyyntisuunnitelmat selvisivät nyt ilmielävinä.

Hän pisti käden taskuunsa. Siellä oli kukkaro ja siinä 50 penniä. Se oli jäännös siitä markasta, minkä oli viime lauantaina saanut nuhteiden kera. Tirkistellesään taskuun, meni mieleen, ettei hänellä ole vielä milloinkaan ollut kerrallaan enempää kuin kymmenen markkaa omaa rahaa.

... Työtä olen kuitenkin tehnyt, ajatteli hän ja katsellen käsiään jatkoi katkerasti:

— Näillä ei voi kotipellontyössä ansaita yhtään ilohetkeä ... ei yhtään muuta kuin ruuan ja vaatteet ja oikeuden kerjätä rahaa pikkutarpeisiin...

* * * * *

Kun Martti tuli pellolta kotipihaan, kuului tuvasta virrenveisuu. Pihassa oli vielä sinne menossa pari vaimoihmistä ja eräs ukko. Laulusta päättäen oli siellä seuraväkeä koko joukko. Vaimot menivät suoraa päätä tupaan. Portailla talon harmaa kissa läheni toista ja naukui.

— Kissa, sanoi vaimo ja kumartui hyväilemään.

Vanha ukko pysähtyi hyvitelemään koiraa ja puhuttelemaan Marttia.

— Selitys on taitanut jo alkaa?

— Minä en tiedä, vastasi Martti, tulen juuri pellolta.

Ukko meni tupaan.

Martti lähti viemään hevosta laitumelle. Kun siltä matkaltaan illalla palasi, oli tupa jo tyhjänä väestä. Saarnamies söi kamarissa, johon äiti sitä passasi. Isä kulki paperossia imien tuvan ja kamarin väliä kuin työtä hakien. Hermannin oli jo syönyt ja luki ikkunanpielessä. Martti astui pöytänsä. Isä kysyi asiakseen:

— Äestitkö sinä sen?

Mutta nähtävästi hän tiedusteli aivan toista asiaa kuin tätä, sillä hän tapaili hermostuneella levottomuudella pojan katseita. Viipyi kotvan ennen kuin Martti vastasi:

— Rääpin niin kuin tällainen rääppi.

Mutta suuttumus nousi pojassa niin ettei voinut hillitä itseään. Hän heitti lusikan kädestään ja kiirehti kuohuaan pidätellen ulos.

Isän kasvoille nousi pilvi. Pian hän yritti tavoittaa tuttua hymyään, mutta ei onnistunut.

Hermannin katsahti kirjasta kun kuuli mitä Martti sanoi, mutta panematta siihen suurempaa huomiota painui taas lukemaan.

Jaakko Jaakonpoika istui. Kasvoilla ja koko olemuksessa kuvastui edelleen levoton epävarmuus. Aivan kuin johonkin tarttuakseen, kysäsi hän Hermannilta matalalla äänellä hyvin totisena:

— Onko Hermannin kuullut, että täällä oli taas se talonostajakin?

Poika ei vastannut, ehkä ei huomannutkaan.

— Kyllä se tarjoaa julman hyvää hintaa, jatkoi isä, nyt puolittain itseksensä, puolittain pojalle aiottuna.

Hermannin jatkoi lukemistaan.

— Myydäänkö, mitä Hermannin sanoo?

Poika laski kirjan alas ja näytti yrittävän irroittaa ajatuksiaan luetusta. Isä iski kysyvän, levottoman katseensa häneen.

Mutta silloin avautui taas kamarinovi, saarnamies tuli täyteläisestä hyvinvoinnista puhkuen ja puhui korkealla, iloisella äänellä:

— Jos te talonne myytte, Pihlajaniemi, niin teidän pitää vaatia sata, pari, yli kolmenkymmentuhannen ja lahjoittaa lähetykselle se ylitulo.

* * * * *

Pari päivää myöhemmin oli Martilla keskustelu äitinsä kanssa navetassa. Tämä tapahtui pitkästä ajasta. Martti oli häätynyt sitä etsimään kuin viime hädässä, jolloin side kotiin ja vanhempiin tuntui katkeavan.

Maailma oli toisinaan tuntunut hyvinkin houkuttelevalle silloin, kun kotiside vielä näytti olevan katkeamattoman luja ja lyhyt, joka laski liikkumaan vain määrättyllä alueella. Mutta nyt, kun side uhkasi katketa, tuntuikin kaukainen, vapaa maailma vieraalta ja kolkolta ja kotisidettä olisi niin mielellään lujittanut vielä hetkiseksi ainakin.

He olivat kauan jo haastelleet äidin kera. Martti tunsikin omituisia pettymyksiä ja tyhjyyttä. Äiti olikin viime aikoina käynyt entistä vaiteliaammaksi hänkin, kääntynyt ikään kuin sisäänpäin ja ruvennut elämäänsä samalla julkisempaa ijankaikkisuuselämää. Toisinaan oli hän näyttänyt kovin väsyneeltä ja rasittuneelta, vaikka ei valittanut. Silloin oli silmissä aina lakastunut kiilto, joka muistutti eräänlaista tylsyyttä. Eikä äiti ottanut enää huomionsa hänen, enempää kuin Hermanninkaan valitusasioita niin kuin ennen.

Mikä äidin oli tullut?

Navetassa puhuttaessa satuttiin koskettamaan talonmyyntiä. Martti havaitsi että äitikin oli sitä ajatellut.

— Emme me jaksa enää, eikä teistä kummastakaan mitään talonasiain tule kumminkaan, sanoi äiti haukotellen, aivan kuin olisi ollut puhe hyvinkin vähäpätöisestä asiasta.

Martille kuohahti veri päähän. Näinkö ajattelee äitikin? Minusta?

— Olenko minä sitte todellakin niin huono?

— E-et olekaan, sanoi äiti venyttäen. Mutta emme me enää kauan jaksa asua, eikä isäs palvelijoitakaan ota kun palkat on niin ylelliset, ja Amerikkaan te kuitenkin, sinäkin...

Sitäkö? leimahti Martin ajatuksissa.

— En minä!

Ja veren hyökätessä kasvoille hän sanoi:

— Äiti, minä olen ajatellut naimisiin, ei mulla ole vähääkään Amerikkaan halua.

— Sinäkö, lapsiparka?

Nyt katsoi äiti osanotolla, kasvoille oli ilmestynyt harrastavaa eloisuutta.

— Ja ketä sinä ajattelet?

Martti mainitsi.

Tumma pilvi hyökkäsi äidin otsalle.

— Ja millä te Pihlajaniemen saisitte irti?

Äiti puhui korotetulla äänellä ja huiski jo astioita navetan lattialla.

— Milläkö?

Martti tuskin tiesi mitä kysyi. Hänen masennuksensa kasvoi joka silmänräpäys ja suhde äitiin hivui hivumistaan.

— Niin millä? tiuskasi äiti. Rahaa siinä tarvitaan, jos aikoo perinnöstä lunastaa tähän aikaan.

— Neljäsosahan kuuluu minulle, muistutti poika.

— Neljäsosa! Ja mihin luulet meneväs Pihlajaniemen neljänneksellä? Ei tässä ole rikastuttu suuria, vaikka on ollut suurempikin manttaali.

Martin kädet olivat valahtaneet kahden puolen, mutta hän koetti vielä ponnistaa uskoaan.

— Ajattelin siinä alkuun päästävän, sanoi hän hiljaa.

— Ajattelit! matki äiti taas tuolla vieraalla äänellä. Katso rikkaampi. Tottahan nyt tuollainen poika rikkaammankin...

Viime sanoissa oli lähentelevää imelyyttä. Martti katsoi sen johdosta pitkään äitiä, mutta tunsu että häntä rupesi kovin hävettämään.

Hetkisen vaikenemisen jälkeen äiti taas jatkoi:

— Isälle tarjotaan lähelle kolmeakymmentätuhatta. Ja kyllähän sinä sen ymmärrät, että meidän täytyy katsoa kaikkien perillisten etua yhtäläisesti... Taikka ainakin isäs niin ajattelee... En minä välittäisi, panisitte pitkin tai poikki, pian mun aikani on ollut. Mutta ette te kuitenkaan sovi, paras kun myydään, saatte yhtäläisen rahaosanne kukin.

Martista tuntui kuin navetanlattia olisi heilunut ja samalla hiljaa vajonnut alaspäin. Nyt ymmärsi hän että Pihlajaniemi myydään, eikä hänellä ole rahaa sitä ostaa... Oli luullut että äiti sentään viime tingassa asettuisi vastaanakaan.

... Mitäs varten minä sitten Amerikkaan menisinkään? pujahti yht'äkkiä mielessä kysymys. Ei suinkaan hän ikänä saavuttaisi sellaista rahamäärää jolla sen irti saisi...

— Ei ikänä! virkahti hän ääneen.

— Häh? kysyi äiti.

Martti hymyili vain katkeraa hymyään, eikä vastannut.

Side äidin ja pojan väliltä hivui hiljaa, hyvin hiljaa. Äiti seiso i vasikkakarsinan aita vasten nojaten ja tuijotti eteensä aivan kuin odottaen vain kohtauksen päättymistä pojan puolelta. Hänen olisi pitänyt mennä toiselle puolen jokea Kananterin seuroihin.

Martti lähtikin navetasta omia aikojaan, meni talliin, veti oven jälessään kiinni, istui tallin yllisen tikapuulle ja tuijotti eteensä.

Hänen aikomuksensa oli ollut kysyä äidiltä kihlarahoja, äidillä kun tiesi olevan oman kassan jota keräili miten milloinkin. Mutta monta aikaa haudottu unelma oli nyt mennyt rikki. Tunsu ettei voisi siitä asiasta äidille puhua koskaan.

— Ei koskaan!

Käsi puristui nyrkkiin, silmäkulmassa leimahti liekinalku. Päähän alkoi tunkeutua uusia ajatuksia; ehdotuksia syntyi: lähteekö rautatietöihin, tukkijoelle, vai kohtako Amerikkaan sittenkin, taikka...?

Nuorukaisen elinvoima synnytti kokonaisen uusien suunnitelmien mylläkän. Ajatusten kirjava lauma aivan kilpaillen karkeloi etsien raha-ansion lähteitä. Veri jyskytti: Rahaa! rahaa! ra-a-a-haa...!

Uhma alkoi nousta. Martti ei ollut vielä milloinkaan elämässään ottanut havaittavampaa omintakeista askelta. Sellaista oli kyllä uneksinut, nyt vasta tarjoutui siihen ajava pakko työntämään liikkeelle. Mitä tässä pelkää...? Todellakin...!

Luottamus omiin voimiin alkaa nousta, elinkyky etsiä toimintaa.

Maanhalu hämärtyy, suuri intohimo täyttää mielen, kädet puristuvat nyrkkiin:

— En kerjää! En äitiä, en isää!

Sen sanottuaan tunki tavatonta iloa ja lähti pää pystyssä tallista.

Isä tuli tuvasta pyhämekossa piippua poltellen ja äiti seurasi pari syltä jälessä laulukirja kädessä. Hermannin rakensi lutinseinämälle voimistelutelineitä ja Kaisu kurotteli avonaisesta tuvanikkunasta vehkeillen.

— Katsokaa kodin perään! huusi äiti kaikille yhteensä, aivan kuin ennenkin.

Ilta oli kaunis. Elukkain ynisemistä kuului avonaisesta navetanovesta. Koira juoksi Martin luo häntää heilutellen ja kissa tuijotti pihasta Kaisua, joka sille huuteli:

— Kissu, kissu, kissu.

* * * * *

Viikon kuluttua Pihlajaniemi myytiin kolmestakymmenestä tuhannesta yhdestä sadasta markasta.

Sen sata markkaa sai Kananterin lähetystoimi.

10.

Jaakko Jaakonpoika istui uuden majansa rappusilla ja poltti tutulla hopeahelapiipullaan, katseli silmät sirrillään alas kylään ja kasvot loistivat. Pihlajaniemen myynnistä oli kulunut toista vuotta.

Oli kaunis kevätkesän aamu. Aurinko kimalteli niin somasti kirkon keskikuvussa ja kellotapulin ruuduissa. Hiukan etäämmältä, pienoisen järven lahdenpoukamassa olevan sahanpiipusta pöllysi paksu savu, joka kirkkaassa ilmassa kuitenkin sitä myöten haaleni ja hajosi harmaana usvana. Lähempänä kylässä loisti kunnanlääkärin talon mönjäpunainen levykatto, ja aivan sen vieressä kihlakunnantuomarin rakennuksen sinkkilevykatto kimalteli hopealle. Nimismiehen taloa tuolla toisella puolen jokea kattoi vain huopapeitto. Mutta pari kauppataloa loisteli mustiksi vernissatuissa levykatoissaan. Nämä ikään kuin hallitsivat kylää ja antoivat sille luonteen. Siellä oli sitten lukematon paljous kaikellaisten pienten asujain pärekattoja, hyvin paljo niissä uusia. Pappilaa ei paljon näkynyt suuren puiston keskeltä.

— Se sais näkyä, ajatteli Jaakko Jaakonpoika, kun joutui pappilaa etsimään.

Hän täytti piippunsa uudestaan. Kylästä kuului humuna erilaisia sekavia ääniä, rattaiden pärinää, salvumiesten hakkuuta, kukonlaulua ja yksinäisiä ihmishuutoja, jotka kaikki yhdessä synnyttivät vilkasta elämäntuntoa.

— Tästä on mukava katsella, ajatteli Jaakko Jaakonpoika ja saatuaan piippunsa vireeseen sovitautui siihen vielä mukavammin katselemaan ja kuuntelemaan.

Tämä kartano oli matalalla kivisellä mäellä, jossa siellä täällä oli useita samanlaisia. Tuparakennus, jossa oli vain tupa, pieni kamari ja porstua, oli äsken maalattu ulkoa ja sisästä. Maata oli huoneitten ympärillä sulalla noin tynnyrinalan verta. Osa näytti raivatun kiviseen mäkeen, osa lutakkoiseen notkelmaan.

Pikku tuparakennus näytti sangen somalta nyt uudessa, siistityssä asussaan. Kylästä, joka alkoi jo rakennuksineen ja meluineen muistuttaa kaupunkia, oli se riittävän kaukana, ettei sen melukaan häirinnyt. Jaakko Jaakonpoika oli sen heti ensi käynnillään pannut merkille. Täällä oli sopiva elää rauhassa maailman humulta, kun Jumala oli siunannut sitä millä elää. Ei tarvinnut olla sosialistien jaloissa eikä itseään työllä tappaa. Mutta kuolemaansa oli hyvä ja sopiva ajatella, kun aamulla ylösnoustessa ja illalla oveaan kiinni siunatessa aina näkyi kirkko ja hautuumaan puisto ja pappilan katto. Kirkonkellon joka läppäys kuului tänne, kun kuolleille sanomakelloja soitettiin. Ja hautaustoimituksista kuului aina lukkarin veisuu... Tuntui niin hyvälle kun oli kyllin aikaa kuunnella ja

ajatella emännän kanssa yhdessä, eikä ollut maallisia murheita, kun rahat oli pankissa, joiden koroilla hyvin eli, ja Martti oli Amerikassa ja Hermanni kauppakoulussa, ettei niistäkään ollut sitä jokapäiväistä harmia. Kaisu oli kotona sopivana hupalaisena ja apulaisena, helpotti asiain juoksussa ja paimensi lehmää. Hän ajatteli ruveta käymään tuolla kylässä ja tässä naapureissa aikansa kuluksi. Saateipa hänellä ollut kenenkään kanssa pahoja välejä, eikä pitänyt tullakaan. Ja vaikka hän on rikas, menee hän kyllä mökkiläisiinkin ... ihmisiähän nekin ovat, vaikka ovat köyhiä!

Tämän torpan edellinen omistaja oli ollut sosialisti. Sille oli maata omistavan isännän kanssa sukeutunut välit niin riitaisiksi, että kun kontrahtiaika loppui, ei millään isäntä suostunut enää pitämään maallaan. Huoneet olivat olleet torppari-Villen omat. Hän oli ne, samoin kuin maiden vuokraoikeudenkin perinyt isältään, joka torpanmaat oli siihen raivannut. Isäntä hääti muuttamaan huoneensa pois. Mutta silloin osui Jaakko Jaakonpoika ostajaksi ja huoneet saivat mielellään jäädä paikoilleen. Jaakko Jaakonpoika sai torpan maatkin isännältä vuokrata.

— Hätäkö sellaista torpparia on pitää! kehui isäntä, lihava nuorehko mies.

— Kuinka niin? kyseli Jaakko Jaakonpoika naurussasuin, arvaten isännän tarkoituksen.

— Kuinka niinkö?

— Niin, että mitä isäntä meinaa?

— Meinaan vain, jotta hätäkö rikkahia on maallansa pitää, saa edes saatavansa, mutta ota maalles sellaisia pirun sosialisteja kuin se Villekin...

— Joilla ei ole muuta kuin suu omaa.

— Suu omaa ja aina hampaat irvillänsä.

— Ja se on niin imehelistä niiden, innostui Jaakko Jaakonpoika sanomaan ja otti piipun suustaan, — niin imehelistä, että vaikka olis omaisuutensa kuinka perinyt tai itse koonnut, niin ne pitävät sitä aivan niin kuin varastettuna ja väärin saatuna! Se on vähä imehelistä se.

Jaakko Jaakonpoika tuijotti yhä jatkuva ihmetyksen ilme silmissä Kotimäen nuorta isäntää, joka hänen purkaukseensa sanoi vain:

— Niin se on.

Mutta siitä lähtien tunsu Jaakko Jaakonpoika erityistä mieltymystä Kotimäen isäntää kohtaan. Usein muisti hän tämän keskustelun. Kertoi siitä aina kun jonkun kanssa puhe sattui hänen oloihinsa.

— »Suu omaa ja hampaat irvillänsä», sanoi Kotimäki. Vaikka mitähän multakaan täs niin suuria on, mutta tullaanhan tuota sentään ominsa toimehen Jumalan armon avulla, kun ei ole kovin suuri suu, heh.

Jaakko Jaakonpojan istuessa ja katsellessa majansa ovelta kylään päin, oli emäntä juossut edestakaisin tuvan ja navetan väliä. Laittanut laitumelle lehmän, jonka Kaisu oli vienyt. Käynyt jo kääntämässä tuvan takana perunamaatakin, joka lämpöisenä huokui ja tuoksusi.

Tuvan takalla porisi perunapannu. Tältä Villeltä oli saatu erinomaisen hyvinä säilyneitä perunoita. Avonaisesta ikkunasta luuli mies tuntevansa niiden tuoreen hajun ja kävi keihästämässä yhden pannusta.

— Kyllä nämä ovat erinomaisia perunoita, kehui kuuma peruna suussa.

— Mäkimaas tulevat hyviä, todisti emäntä.

— Oliko se suutarin akka eilen meillä kahvilla?

— Oli. Entä sitten?

— Minä vain tässä tuomasin mennä sinne suutarin juttuihin. Se on mukava mies, vaikka onkin sellainen jumalaton ja sosialisti.

— Sinun pitäis joutessas laittaa tuo aidankulma tänä päivänä. Siitä aina pakkaa perunamaahan Kotimäen sika ja eilen omat lampaat siitä menivät mäkeen.

— Kyllähän minä, onpa täs nyt päivää, eikä suuret touhut, aioin vain siellä suutaris käydä sitte kun on syöty.

Hän pujahti kamariin.

Jaakko Jaakonpojan oli hyvä olla. Pienoinen kamari oli kuin äsken tekijän kädestä päässyt nukkekammio. Lattia oli keltaiseksi maalattu, ja vahva liinöljyn haju täytti huoneen. Tapetit olivat vaaleat. Katto valkoinen. Ikkunan edessä oli pieni pöytä ja siinä Kaisun hoivaamia kukkasia, kukkaruukkujen ympäri käärittynä seinistä jääneitä tapetinjäännöksiä. Nurkassa oli vanhanaikainen piironki ja sen päällys peitettynä virkatulla liinalla. Lamppu, pullo puolillaan punaiseksi värjättyä öljyä. Lamppua vasten nojallaan isokokoinen valokuva Martista ja Liisasta amerikkalaisissa hääpukimissa ja posliiniasetilla muutamia kuvakortteja. Vuoteen yläpuolella seinässä kiiltävä venäläinen pyhimyskuva. Lattialla muutamia vääräjalkaisia tuoleja. Hurjistunut kärpänen pompotti kamarin kattoa ja piti suurta ääntä, parvi surisi ikkunassa, jonka toinen puolikas oli avoinna.

Jaakko Jaakonpoika pysähtyi silmäilemään kukkaspöydän yli ulos avonaisesta ikkunasta. Pari uljasta pihlajaa kasvoi juuri ikkunan alla ja huojuttelivat hiljaisen aamutuulen henkäilyn mukaan oksiaan, jotka leikkivät äsken puhjenneen lehtipukunsa kera.

Miehen oli hyvä ja levollinen olla. Hän kaivoi vuoteen vaatteiden alta käsiinsä piirongin avaimen, avasi sen oven, veti eteensä erään laatikon ja rupeesi katselemaan papereita. Siinä oli useampia pankkitalletuksia, joita hän vuorontiestä katseli. Sitten jokunen velkakirja ja vihdoinkin se puolikas.

Hän katselee kaikkia niitä omituinen, tunnelmallinen hymy huulillaan.

Samalla lyö soittaja kirkonkellolla läppäyksen.

Jaakko Jaakonpoika vavahtaa. Tunnelmissa on tapahtunut jonkunlainen häiriö. Kokoo papereita takaisin isävainajan vanhaan lompakkoon ja sulkee piirongin.

Emäntä kutsuu syömään. Kaisun ääni kuuluu pihasta, kun hän avonaisen ikkunan kautta juttelee sieltä jotain äidilleen.

11.

Vahvasti heräävällä uteliaisuudella alkoi Pihlajaniemen entinen isäntä tutustua uuteen ympäristöönsä. Ennen ei hän vuosikausiin käynyt naapureissa, eikä tullut sairaaksi vaikka ei tiennyt yhtään mitä ne ajattelivat. Mutta nyt hän tuijotti jokaista vastaantulijaa silmiin aivan kuin aikeessa yrittää saada heitä puhumaan. Usein hän alotti itse puhelun, varsinkin jos tunsu. Ja kun sai sanan vaihtaa, meni mielihyvin edelleen. Tuntui kuin olisi jonkun velvollisuuden täyttänyt ja saanut siitä iloa.

Hän joutui tätäkin seikkaa ajattelemaan:

Minkä tähden mun nyt tekee niin mieleni puhumaan kaikellisille ... enkä minä ennen välittänyt?

Hän oli sitä ajatellut jo monet kerrat itsekseen ja kerran johtui siitä puhumaan emännälle, arveli että jos emäntä ymmärtäisi.

— Työn puute, sanoi vaimo.

— Häh, ajatteletko jotta, tuota...

— Ajattelen, jotta laiskuudesta se tulee, kun ei ole mitään tekemistä, niin on kuin kipeä.

Muorin ääni oli tavallista kimakampi. Olikohan hän itsekin tuntenut samaa? Mies jo katsoi tarkemminkin, että mitä se muori ajattelee ja sanoo.

— Ja sitte se on niin imehelistä, että kun tuttu ihminen menee, niin jää mieleen kuin ikävä.

— Laiskuudesta se tulee. Kun ei ole mitään työtä, eikä ajattelemista.

— Niin puhuu edes ja kyselee ihmisiltä.

— Joutavia mailman juttuja.

— Mielelläsipä sinäkin sitte kuuntelet kun sullekin kerron mitä ihmiset puhuvat.

— Mihinkäpä ne korvansa.

— Ja jos sitä nyt menis ihmisten ohi mitään puhumatta, niin kopiaksi ne sanoisit kohta, kun tietävät että meillä vähä on.

Muorilla näytti olevan pahantuulen hetki, joka hänelle muuten sattui harvoin. Viimeiseen miehensä

huomautukseen pyöri kielellä jo terävä vastaus, mutta painoi sen alas ja äänsi vain:

— Hmm.

— Mitä aioit sanoa? uteli mies, joka oli huomannut.

— En mitään! Emäntä tarttui saaviin ja lähti ulos. Toinen jäi tuijottamaan jälkeen, mielessä polttava uteliaisuus.

Hän saattoi tällaisessa tapauksessa joutua omituiseen levottomuudentilaan. Tarve saada tietää mitä ihmiset ajattelivat juuri silloin kun ne käänsivät selkensä ja jättivät viimeisen sanansa hieman umpikuljuiseksi ja hämäräksi, tuntui kasvavan kuin nälkä. Hän koetti seuraavalta onkia tietoonsa sitä, mikä edellisen kanssa jäi hämäräksi. Mutta kun ei voinut suoraan kysyä, täytyi yrittää kiertotietä.

Toisinaan tuntui siltä, kuin kaikki tämä olisi tarkoittanut kysymystä: pitävätkö ihmiset minua rikkaana? Jos ne eivät pidä, jos niiden mielestä minulla on liian vähä, niin.

Se oli hänestä pulmallinen ja kiusallinen kysymys. Jos vain sen saisi selville, niin...

Mutta ihmisten puheet olivat välinpitämättömiä ja epäsuoria. Mikä sanoi »Hooperkin äijäksi» ja nauroi, mikä taas puhui verenimijöistä ja luki hänet niiden joukkoon.

Se verenimijäkin? Verenimijä...? Sahanpatruunaa oli kuullut sellaiseksi sanottavan ja muuatta kauppiasta, ja ne olivat rikkaita.

Toisinaan taasen tuntui tätä levotonta uteliaisuutta nostattavan kysymys: mitähän mahtavat ihmiset tuumata kun myin Pihlajaniemen, isän perintötilan, ja nyt olen torpasta?

— Torpasta, ajatteli hän. — Vaikka on rahaa, mutta mitä ne siitä!

Kun joku kosketti puheissaan näitä asioita, kuunteli tarkemmin ja koetti arvata puhuttiinko peitetyin sanoin. Mutta tässäkin oli aina edessä se vanha juttu, että yksi sanoi sitä, toinen tätä, eikä Jaakko Jaakonpoika pitänyt oikein mukavina juuri kenenkään puheita.

Naapuriston mökkiläiset olivat melkein kaikki sosialisteja. Siivoja ihmisiä muuten, eikä Jaakko Jaakonpoika saattanut ymmärtää miten se oli mahdollista, että he olivat sosialisteja melkein kaikki.

Eräänä iltana istui hän suutarin mökillä ja katseli kun mestari ompeli pieksuja ja kuunteli samalla tämän jutuja. Siihen tuli Ville, jolta hän oli ostanut asuntohuoneensa. Villellä olivat rikkiäiset pieksusaappaat kainalossa ja toisen varrensuusta näkyi paikkanahkaa. Mies oli keski-ikäinen ja tanakka, liikkui rohkeasti, puhui korkealla äänellä. Näytti olevan alkuhumalassa. Sanat olivat piikkisiä ja saivat ketään väistämättä lennähdellä.

Pihlajaniemen entinen isäntä tunsu itsensä hiukan turvattomaksi. Hänelle meni aina, kun joutui lähelle viinan rohkaisemaa sosialistia, arka pelkuruudentunne mieleen. Varsinkin tämä Ville tuntui kantavan jotain häntä vastaan, vaikka oli saanut mökistään mitä pyysi ja kohta puhtaat rahat käteensä. Mutta Jaakko Jaakonpoika oli havainnut että sen katkeruus kuohui niiden maiden tähden. Kadehti niitä! Näytti olevan mieli pahana jo tuvastakin. Mutta miksei ollut ihmisiksi isännän kanssa! Enkä minä riidalla ostanut, itse tuli tuppaamaan. Ja millä se, sellainen, tuollainen sitä vuokraakaan olis niin paljon maksanut kuin isäntä tahtoo? Hyväthän sillä ansiot on, kuuluu sahan ajotöis tienailijan 6—7 markan päiviä. Siinä on palkkaa! Mutta mitähän siitä on siunausta tällaisille ... läpi kurkun menee viinana ja lihamakkarana ja taitavat sittekin mukulat nähdä nälkää...

— Hou! Pihlajaniemen faariko se siinä...

Puhuteltu säpsähti. Ville istui hänen viereensä. Suutari katsahti kumpaankin, mutta jatkoi työtään.

— Villekö se siinä? koetti Jaakko Jaakonpoika, tavoitellen leikkisää sävyä.

— Niin, Ville se siinä, Ville vain!

— Ville vain.

— Ville vain!

Jaakko Jaakonpoika hiplaili itseään edemmäksi, silmissä jo arastava ilme.

— Joudatko sinä suutari paikkaamaan nämä mun rajani?

— Olisko niillä kiire? Mestari pysähtyi työssään ja asettui puhelemaan.

Suutari oli vähäinen, keski-ikäinen mies, jolla oli lempeästi sointuva ääni, täsmällinen puhetapa ja kauniit siniset silmät.

— Kohta ne pitäis ... ei proletaarilla ole kenkiä pankolla.

Suutari oli ottanut kengät ja katseli niitä.

— En suinkaan minä jouda niitä korjaamaan ennen kuin ylihuomenna.

Ville kiroili.

— Mikä sua sitte nyt niin kovin kiirehtii?

— Kotimäen töitä nämä tässä ovat ja ne on luvattu huomisltaan.

Ville alkoi uudestaan kiroilla.

— Ja sinäkin teet sellaisille ennen kuin tällaisille! Onko sen vietävän verenimijän raha parempaa vai mitä armoa sinä siltä odotat? Minä en sellaisille tekisi ollenkaan!

Ville vannoi sen päälle.

Suutarin kasvoille levisi hyväntahtoinen hymy, rauhallisesti hän selitteli:

— Armonosotuksien nälässäkö sinä sahayhtiön puutavaraa ajat?

— En, vaan sen tähden että nälkä pakottaa.

Hän kiroili taas.

— Sama se on tässä muiden.

— Se on pirun järjestelmä tämä kapitalistinen järjestelmä.

— Älä niin jumalattomasti kiroile, kielsi suutarin vaimo, joka lakasi lattiata. Ville ja hän olivat sisar ja veli.

— Ahdistaako se muoria?

— Ahdistaa. On aina niin ilkeätä kuulla kun köyhä ihminen pitää tuollaista tyhjää melua.

— Meluaa edes köyhyydessään.

— Niin, mutta se on justiin sellaista kun hampaaton ämmä puris hammasta.

— Piru kun tuolla Annikalla on suuri suu, totesi veli naurussasuin. Suutari oli ruvennut uudestaan neulomaan ja Jaakko Jaakonpoika kopisti hopeahelaisestaan suutarin työpöydännurkalle poroja suu aivan leveässä naurussa ja sanoi:

— Kyllä ne akat osaavat.

Veli kysyi:

— Etkö sä, Annikka, rupea naisten agitaattoriksi?

Mutta nyt juuri kaatoi vuoden vanha poika piimäkupin pöydältä lattiaan vähän vanhemman veljen niskaan, joka oli piehtaroinut pöydän alla.

— Mukulat siellä! Äiti löi paljasta tukevaa jalkaa lattiaan. Lähti hätään valittaen: — Voi sen tähden kuitenkin!

Ville alkoi puhutella Jaakko Jaakonpoikaa.

— Te saatte hyvin heiniä siitä *mun* maastani.

— Tuleehan siitä vähäsen. Jaakko Jaakonpoika katsoi arasti vilauttaen Villen silmiin.

— Hyvinhän siitä tulee. Minä panin siihen voimaa.

— Taisitpa panna.

— Panin minä. Ja sen vuoksi se pistääkin niin hartaasti mun vihakseni.

— Saithan sinä korvausta.

— Piruako se sellainen! — Vaikka ei mun oikeastaan sopisi teitä karehtia, sillä kyllä teitä vedettiin siinä talonkaupas.

Jaakko Jaakonpoika vavahti.

— Niinkö meinaat?

Suu tavoitteli hymyä, mutuellten hermostuneesti.

— Niitä puita on nyt joet ja järvet täynnä. Sanovat että viidenkolmattatuhannen puut on jo otettu, eikä vielä ole kaikki.

Ville katseli syrjittäen minkä vaikutuksen hänen puheensa tekisi asianomaiseen. Jaakko Jaakonpojan huulet eivät enää tavoitelleetkaan hymyä. Hänet näytti hiljalleen valtaavan sisäinen tuska. Kynsäsi tavantakaa korvallistaan, otti piipun pois suustaan ja pani uudelleen, vaihtoi polvea polven päälle.

— Johan ne sanovat, mutta en minä sitä usko.

— Olisitte myynyt metsänne kantokaupalla.

— Ajateltiinhan sitäkin, mutta siinä oli olevinaan niin hintaa, että...

— Teidän olis pitänyt saada ainakin viisikymmentätuhatta Pihlajaniemestä.

Ville iski tulta paperossiinsa, laski kyynäspään polvelleen ja tuijotti Pihlajaniemen entisen isännän kasvoihin.

Jaakko Jaakonpojan leuka vavahti, piippu puolittain putosi käteen. Koko ruumiin läpi näytti virtaavan hermoja hervaiseva tunne. Suupielet yrittivät nauraa, mutta vääntyivät heti itkua lähentelevään väärään.

— Ei taas, sanoi hän ja katsahti Villeen.

— Vähintäin viisikymmentätuhatta! uudisti Ville. — Sitä sanoo työnjohtaja, ja kyllä sen nyt jo näkee kuka tahansa.

Jaakko Jaakonpoika nielasi. Hän aikoi jotain sanoa, mutta voimakas sisäinen liikutus esti. Pani uudestaan piippuun ja viritti.

Suutarin kävi jo sääliksi, koetti lohduttaa:

— Kauppa kun kauppa. Rahaa se on kolmekymmentäkin tuhatta.

Jaakko Jaakonpoika hieman ilostui.

— Ja on mulla vähän muutakin, sanoi, kuin se talonhinta. — Arka silmäys vilahti suutarista Villeen, että mitä tämä tieto vaikutti näihin?

Ville puri mälliä, suutarin hienopiirteisillä kasvoilla väreili hetkisen veitikka.

— Eipä sillä, virkkoi Ville, mutta eipä se parinkymmentuhannen lisä mahtaisi teillekään pahaa tehdä.

Se oli niin luonnollista Jaakko Jaakonpojasta, että hän tämän hermostuttavan tuskan päälle rupesi oikein nauramaan.

— Pahaa tehdä! Kylläpä sanoi.

— Niin, tuota...

— Äläs puhukaan! — Jaakko Jaakonpoika nousi seisomaan. — Kellekäs lemmolle se kaksikymmentätuhatta pahaa tekis, kellekä jo? Vaikka olis satojatuhansia, niin mielellään vain ottais kaksikymmentä lisää.

— Sitä minäkin.

— Niin, sitä minäkin, mutta...

— Kun se on mennyt, niin minkä sille tekee, sanoi suutari.

— Niin, sitä minäkin vain! huudahti Jaakko Jaakonpoika.

* * * * *

Kun hän vähän myöhemmin asteli polkua kotiinsa, kuohuivat ajatukset toisinaan myrskynä, toisinaan taasen pysähtyivät. Joku oli kyllä ennenkin puheltaessa maininnut siitä, että Pihlajaniemestä oisi voinut saada enempi. Mutta kaikki sellainen oli tapahtunut välinpitämättömästi, ohimennen. Tämä nyt sanoi suoraan summan... Hyvä Jumala! Se voi olla totta. Minä olen lahjoittanut talon ... perintötaloon... Hän poikkosi polulta ja istahti kivellet. Vatsassa viilteli niin omituisesti. Mikä siellä? ajatteli hän ja koetti panna pitkälleen puolukanvarsikkoon. Mutta nousi kuitenkin kohta, jos sattuisi joku näkemään. Omituinen voimattomuuden tunne ja heikkous oli vallannut koko ruumiin. Tuntui vilunväreitä.

Astellessaan kotiinpäin hän ajatteli, että saa nähdä tulenko minä kipeäksi.

12.

Hän sairasti toista viikkoa. Apteekista haettiin kylmyydentippoja ja koetettiin niitä. Kotimäen emännällä oli muuan vanha resepti, jolla isäntä oli kerran sellaisesta kohtauksesta parantunut, mutta se maksoi 1:86 penniä. Päätettiin siis odottaa apua kylmyydentipoista. Ja vihdoin kipu rupesikin hellittämään.

Koko ajan hän ajatteli, miten siinä talonkaupassa oli petetty. Rupesi yhä itsetietoisemmin epäilemään ettei tappio voisi olla niin suuri. Menehän niiltä kustannuksiinkin. Ja tarvitsevathan ne voittoakin. Nämä havainnot lohduttivat koko lailla. Mutta samalla heräsi uudelleen ennen hyvinkin vahvasti kiusannut köyhtymisen pelko. Jos pitää vanhaksikin elää, niin kuluvat rahat. Ja lapset nyppivät niitä vähitellen. Hermannille piti kuukausittain lähettää kauppakouluun 80 markkaa. Majjaliisa kävi alituisen tahtomassa rahaa.

Miten niidenkin on? ajatteli pienen kamarin vuoteessa makaava sairas mies. Hyvinhän se Kuusistonmies, niin kuin apelle oli tapa sanoa, talonsa asuu, mutta mihin ne sitä rahaa aina...?

— Mihin, matki muori hyväntuulisesti kerran, kun tästä sattui tulemaan puhe. Tottahan sen on, Majjaliisan, mukavampi ottaa täältä ja säästää omiaan.

— Niinköhän se tekee?

— No niin se tekee! Tottahan sinä Majjaliisan tunnet. Kyllä se eteensä katsoo.

Jaakko Jaakonpojan oli hyvä mieli, kun asia sai tämän käänteeseen. Mutta samalla ajatteli: äläpä huoli, ei meilläkään satu olemaan rahaa tästälähtein! Hymyili.

Sairastumisen aikana tuli Martiltakin kirje. Loukkaantumisen vuoksi oli ollut pois töistä jonkun viikon. Pääsi kuitenkin taas jalkeilleen ja pystyi ansaitsemaan. Mutta molempia kiusasi koti-ikävä. Jos vain olisi rahaa, että saisi kotipuolella jonkunlaisen talonpalan, he tulisivat pois. Mutta nyt ei sovi ajatellakaan...

— Hm.

Kamarinovi oli kiinni. Jaakko Jaakonpoika makasi yksinään. Ulkona oli ilma pilvinen. Elokuun tuuli suhisi tuvantausta-pihlajissa ja huokui hiljaa kohisten läheisessä kuusikossa. Se synnytti apeata mieltä sairaassa, joka tunsu ruumiinvoimiensa alkavan palata, mutta joutui sitä syvemmin taas ajattelemaan elämänhuolia... Maata sairaana vieraalla maalla, jossa elämä tulee niin kalliiksi... Ja muori oli kirjeessä jostain sanasta, jota oli Kaisulla luetannut moneen kertaan, ruvennut aavistamaan että Liisa on lapsiinpäinkin.

Isä ajatteli nyt sitä. Katsoi kattoon ja ajatteli minkälaista se olisi, jos hän nyt olis Amerikassa, jalka murskana makaisi näin jossain nurkassa, emäntä olis lapsiinpäin, eikä olis rahaa yhtään?

Jaakko Jaakonpojan mieliala kävi oudoksi, yhä apeammaksi. Kun se oli aikansa askaroinut Amerikassa, heikon mielikuvituksen avulla kuvaillen Martin ja Liisan oloja, milloin sellaisiksi kuin olisivat he olleet Pihlajaniemen muurittomassa vinttikamarissa, kun talo oli englanninkielistä puhuvan miehen oma, milloin taas...

Mutta yht'äkkiä hän askaroi Pihlajaniemen vainiolla, eläen muistoissaan sen tukalan päivän, jolloin he Martin kanssa riitelivät. Se muisto oli merkillisen elävä. Hiki rupesi taasen kuohumaan. Hän muisti sanoneensa... Ja Martti sanoi... Kätet menivät ristiin.

— Herra Jumala, anna mun syntini anteeksi, huokasi hän hiljaa, tuskan painaessa rintaa.

Metsän huokaileminen kuului toisinaan. Silloin tällöin pilkisti huimasti kiitävään pilvien lomitse kirkas auringonsäde joutuen kuitenkin taasen eteen kiitävän pilven peittoon.

— Kaksikymmentätuhatta markkaa saivat puijata, ja minä luulin...

Niin, hän oli luullut puijanneensa heitä vähintään kymmentuhatta!

— Herra Jumala anna anteeksi mun syntini!

Pihlajaa ikkunan alla riepotti tuuli saaden aikaan rauhattoman, epävarman tunnelman. Ja kuusikko taampana huokaili, niin kuin matala, harva kuusikko huokailee ison tuulen käsissä, aivan kuin keuhkojen puutteessa hätäillen ja tempoen. Emäntä oli arvatenkin mennyt kylään, koska kaikki oli niin hiljaista ja yksinäistä. Mies sängyssä muisti yhä selvemmin mitä kumpanenkin silloin sanoi. Martti sanoi... Hän sanoi...

— Olishan Pihlajaniemes maata riittänyt täyttää Martin mieliteko, ja nyt olis metsä tallella ja sais myydä kantokaupalla...

Hän koetti panna piippuun. Sitä tehdessä joutui ajattelemaan rahojaan. Ne tuntuivat nyt niin mitättömän vähiltä. Mutta jos olis se kaksikymmentätuhatta lisää...

— Mitähän isävainaja mahtais sanoa?

Mielikuvitus nostatti tuohon Kotiniemen mäkitorpan pienen kamarin tuolille harmaahapsisen ukon, jonka pitkä vartalo oli vain hieman koukistunut. Ukolla oli mälli toisessa poskessa ja vaskihelainen visakallo savusi lujien hammasten välissä. Sairasvuoteella makaava mies vapisi. Isä, Jaakko Matinpöika tuntui istuvan siinä ja kyselevän — aivan kuin silloin, siihen aikaan, jolloin vanhus ei kyennyt vaikean jalkavikansa vuoksi paljon koko kesänä töihin — kyselevän pojalta töitä, moittivana, ohjailevana, aina varmana. Jaakko Matinpöika oli harmailta, terävillä silmillään tuijottavinaan sänkyyn ja kyselevinään, että missä on kotitalo, Pihlajaniemi?... Oletko sinä, nahjus, taas antanut kojarien vetää itseäs nenästä?... Missä on sun poikas Martti, jota minä aina pidin polvellani ja köröttelin Pihlajaniemen talonkannoksi? Kuinka sinusta on tullut Kotimäen mäkitorppari? Eivätkö nämä maat olleet Kivi-Esan raivaamia? Onko hänen poikansa ne sulle myynyt? Mitä sinä oikein toimitat? Hääh...?

Aivan kuin olisi korvissa kuulunut isävainajan tuttu tupakkasyljen loiskaus.

* * * * *

Kun emäntä vähän myöhemmin tuli kylästä, nukkui sairas ja puhui kuumehoureissaan silloin tällöin epäselviä sanoja.

13.

Parannuttuaan osti Jaakko Jaakonpöika hevosen. Mitä hän sillä tekisi, sitä ei hän oikein itsekään tietänyt. Etupäässä hän ajatteli kirkonkylän liikemiesten rahdinajoja. Siinä saisi aikansa kulumaan ja ansaitsisi edes puurosuolansa. Sillä aivan toimetonna aika keskikesällä kävi niin kovin pitkäksi.

Eräänä iltana oli hän viipynyt poissa hyvin myöhäiseen. Kello lähenteli jo 11:sta kun hän palasi mäen takaa, johon oli noin parin kilometrin päähän vienyt itse hevosen. Sieltä tullessaan kuuli muutaman mäen syrjästä salvumiehen kirveeniskuja. Kohta meni hänen mieleensä Taavetti, josta kylillä oli puhuttu. Se oli muuan nuori mies, joka oli saanut kauppias Martikaiselta pienen palstatilan noin 3 kilometrin päässä kirkolta mäen takana. Mies oli niin varaton, ettei sillä ollut penniäkään maksaa maastaan. Mutta hän oli siivoluontoinen ja vahva työmies. Vaimoakin ylistettiin käteväksi. Niillä oli vuoden vanha lapsi myös. Mies oli sahaassa ajo-työssä.

Ja näistä nyt oli Jaakko Jaakonpöika kuullut kerrottavan, että ne olivat asuneet siellä palstallaan eräessä luhtaladossa jo koko kesän. Vaimo teki päivät maatöitä, ja lapsi oli pellonpientareilla. Öillä vaimo ajoi hevosella erästä vanhaa huonetta ja mies rakensi. Ihmisille oli hyvin vaikea määrätä kantaansa tähän kummalliseen pariskuntaan. Kun vaimot, joiden miehet myöskin olivat sahaalla töissä, lykkäsivät lapsenvaunujaan pitkin kujia ja keskenään joskus joutuivat puhelemaan näistä, he eivät osanneet semmoista akkaa pitää muuna kuin löylynlyömänä. Kun hänen joskus kuulivat hevoskaakkineen tulevan seinähirsi-kuormineen kylästä, ja mäki tömisi ja ryskyi kun he jo makasivat, mutisivat he, että tuo on kumma ihminen. Toisinaan, kun he hänet näkivät, pysähtyivät salaa katsomaan: tukeva ihminen, rohkea katse. Suuta sillä myös kuului olevan.

Vaimo oli kotoisin muista pitäjistä, mikä selittikin kaikille hänen omituisuutensa. Mies oli täältä kotoisin. Vähäpuheinen ja siivo. Häntä taasen työtoverit pitivät löylynlyömänä, josta takapuolilla riitti monta leikkiä. Taavetin kuullen ei sitä kuitenkaan tehty. Siihen oli arvatenkin omat syynsä.

— Pitääpä mennä katsomaan, virkahti Jaakko Jaakonpoika itsekseen, heitti suitset kaulaansa ja lähti astumaan kirveenääntä kohti. Kun pääsi matalaa mäkikuusikkoo kasvavan metsän läpi, levisi eteen pieni mäkien välinen notkelma, ja sen vastaisella puolella jo näkyikin salvumies telineillään. Utelias tutkija oli pian rakennuspaikalla.

— Hyvää iltaa! hän huusi miehelle, joka pysähtyi työstään vastatakseen huomaavaisesti tulijalle.

— Iltaa.

— Täälläkö rakennetaan?

— Niin.

Aivan tuvan ääressä purki vaimo rakennushirsiä rattailta, ja laiha voikko hevonen söi jo vapaaksi laskettuna niityllä. Puuropannun alla kiven kolossa paloi tuli.

— Tulin katsomaan kun olin hevosta viemäs ja kuulin kirveeniskut.

Taavetti ryhtyi uudelleen työhönsä. Pieni tupa nousi jo puoli-ikkunoissa.

— Saahan tätä katsoa, tpo! Taavetti sylki kouraansa ja jatkoi työtään.

Jaakko Jaakonpoika kiersi nurkantaitse pihanpuolelle, missä vaimo purki kuormaa. Teki tälle uuden hyvänillan ja sai kirkasäänisen vastauksen.

— Hauskaahan se on, sanoo vaimo, että joku meistäkin piittaa! — Kuivat, jo hieman vanhentuneet rakennushirret liikkuvat naisen käsissä kumman keveästi. Niitä liikutellessaan kertoi Mäkitorpparille, että hän oli tavallisesti hakenut joka yö kaksi kuormaa. Mutta nyt oli hevosparka, jolla täytyi ajaa sahanajoissa kiinteät päivätyöt, niin väsynyt, ettei sopinut tänä iltana enää mennä. Jaakko Jaakonpojan mielestä tuo nainen itse oli aivan kuin juuri ylösnoussut.

— Tuossako te asutte? kysyi vieras, kummastelevana osoittaen mäkirinteessä, aivan vieressä olevaa latoa, jossa hevosloimi toimitti ovenvirkaa.

— Siinä. Mikäs hätä näin ihanana kesänä. — Vaimo pujahti latoon.

— Tulkaa katsomaan! kuiskasi ovesta. Lato oli seiniltään tuulta vasten verhottu niinimatoilla ja säkeillä, samoin lattia. Ovipielessä oli pöytä, perällä vuode ja pari tuolia. Kesäyön lempeässä valossa näytti ladonsisus hyvin somalle. Havaitsi heti että emäntä kykeni pitämään siistiä.

— Taavi nukkuu, virkkoi vaimo huolellisesti peitellen lasta, jonka tukevat, terveet posket loistivat peiton alta.

— Joo-o. — Muuta ei ihmettelevä vieras osannut sanoa.

Vaimo siirtyi nyt puuroa keittämään.

— Meidän navetta ja talli ovat tuolla tuon suuren kuusen alla, osoitti vaimo. Siellä makasi pienessä aituuksessa kirjava, pieni lehmä. Sen pieni kello kilahti silloin tällöin hiljaa märehtiessä. Hevonen söi niityllä, hammas tuntui olevan vielä kunnollinen, sillä jokainen ote rauskahti niin terävän somasti. Aurinko oli jo ammoin sitten laskenut, mutta laskun jälellä näkyi vielä lämpöisen hohtava punainen auer.

Taavetti tuli rakennukseltaan, kun vaimo kaasi puuron vatiin, ja he siirtyivät latoon illastamaan. Pihlajanientä pyydettiin sisään latoon, mutta hän istui vain kynnykselle juttelemaan kun isäntäväki söi. Hän oli niin kummasti mieltynyt tähän kaikkeen, ettei oikein tiennyt mitä sanoa. Ja kun ei näillä ihmisillä ollut mitään kädestä lähtevää, muuta kuin se, minkä Taavetti päivin ansaitsi sahasta. Lehmä oli ostettu vaimon säästöillä ja hevonen Taavetin. Tupa-ainekset, samoin kuin maakin, oli velkana, mutta Taavetti puhui siitä aivan levollisesti. Kertoi suunnitelmistaan, miten hän päivät ansaitsee sahassa ja yöt asuu täällä, hän ei tarvitse vielä aivan monta tuntia vuorokaudessa lepoa, kun on nuori ja terve. Vaimo on kova ojantekijä. Hän tahtoi viedä isännän katsomaan, minkälaisia oja muija luo. Siellä oli todellakin oja, joita tekemikseen olisi viitsinyt omistaa vaikka mies.

— Se on lemmon hyvä akka, sanoi Taavetti, kun katsoivat erään veto-ojan reunalla.

— On jumaliste! toinen todisti.

— Ja sillä on hyvä luontokin. Se on niin mukava että, hymyili Taavetti. Ihmiset luulevat muijaa löylynlyömäksi sen tähden kun se tekee raskaita töitä! — Taavetti nauroi niin hartaasti että hartiat nytkyivät.

Jaakko Jaakonpojan suu oli jäänyt auki, kun hän katseli ja kuunteli ennen umpinaiseksi ja harvasanaiseksi tuntemaansa miestä. Hän oli äsken tuolla rakennuksella lausunut jonkunlaisen epäilyksensä siitä että kun pitää kaikki velaksi ottaa, niin mahtaako tässä pysyä jaloillaan. Mutta hän oli nyt kuullut ja nähnyt ja melkein tuntenut että sellainen arvelu oli näihin ihmisiin nähden naurettava. Niinpä hän tahtoi korjata sitä ja virkkoi:

— Niin, noo, kyllä te maanne pidätte.

— Pidämme me, sanoi Taavetti ilman, että siinä oli yhtään uhmaa, mutta kuitenkin sellaisella tavalla, kuin hänellä olisi ollut jo taskussaan rahat, joilla aikoi maksaa sen viimeiseen penniin.

Mäkitorppari lähti vihdoinkin kotimatkalle omituinen tunne rinnassaan. Ojan yli hypättyään katsahti taakseen, nauroiko Taavetti? Hänestä tuntui aivan kuin Taavetti olisi hänelle nauranut. Joskus oli tuntunut Heinosen läsnäollessa samallaiselle.

Eihän Taavetti nauranut. Meni vain pöllytellen hevostaan kohti, joka höristellen tervehti.

Ihana rauha vallitsi metsässä. Jaakko Jaakonpoika asteli polkua ajatuksiinsa vaipuneena. Yht'äkkiä alkoi kuulua naisen laulu. Sen somat säveleet pysäyttivät hänet. Mutta sanoista ei erottanut muuta kuin:

»Penni on mulla perintöä
Ja kullallani on kaksi...»,

sillä samassa alkoi taas kuulua salvumiehen navakoita kirveeniskuja. Joku pikkuinen lintu oli herännyt ja piipitti unisena lyhyen, kummastelevan mielialansa, ja siihen vastasi aivan lähellä toinen, aivan samassa tunnelajissa. Mutta sitten oli kaikki hiljaa. Ainoastaan kirveeniskut kuuluivat silloin tällöin kajahtelevina ja läpileikkaavina.

Hevosenviejä saapui Mäkitorpalle sekavin tuntein. Omalle puolelle päästyä alkoi kirkonkylältä kuulua ääniä. Ensin muuan yksinäinen torvenääni, jolla harjoiteltiin, sitten harmonikansoittoa vähän toisaalta. Muuten oli kaikki hiljaista.

Hermannin oli juuri tullut kylältä ja asetti pyöräänsä suojaan.

— Tuleeko sinulta koskaan sitä pyörää siivotuksikaan? kysyy isä nurisevalla äänellä.

— Kyyllä minä sitä joskus...

Poika pujahti porstuasta yliselle, missä hän pitää kesäasuntoaan.

— Joskus, matkii isä epäillen.

Emäntä nuhtelee, että kun koko yön on hevosenviennis. Hän jo oli aikonut pukea ja lähteä etsimään, kun sillä lailla... Mutta mies kertoi harvoin sanoin missä oli ollut. Ja sitte kertoi emäntä, hieman kiihtyneenä, että Kaisu oli tullut itkien kylästä.

— Mitä varten? uteli isä.

— Noo, jotkut nuoret olivat pistelleet ja haukhdelleet.

— Kaisulleko? Mistä?

— Mistähän oli, joutavasta asiasta. — Emäntä kertoi. Tyttö oli ottanut itsekseen ja itki. Kun eivät edes mukulat pääse niiden ohi nälvimättä.

— Nälvimättä, todella. Pistää niin vihakseni että... Lienevätkö kelvottomat edes rippikoulua käyneet, pitäis oikein pastorilta kysyä.

— Ruveta näiden kanssa sormikoukkusille meikäläisen, kyllä niistä vastuksensa saa, lauhdutti emäntä.

— Hmm, pani mies mumisten.

Kirkonkylän liike oli viime vuosikymmenen kuluessa kasvanut niin että se muistutti nykyään jo pientä kaupunkia. Moni sen taloista oli siirtynyt liike- ja virkamiehille, palstottu, myyty palstat 3—4-kertaisista hinnoista. Niille rakennettu asunto- ja liiketaloja, ja pelloista saatu sopivia rahti- ja juoksuhevosten syöttöhakojä. Maanviljelystä ei näihin aikoihin moni ajatellut kirkonkylällä. Entiset isännät olivat myytyään talonsa joko siirtyneet hieman syrjään eläen nyt rahojensa koroilla ja nauttien olemassaolostaan, tahi perustaneet uusia liikeyrityksiä ja ryhtyneet mukana kilpailemaan. Ne, mitkä vielä pitivät maanviljelystalojaan, näyttivät tekevän sen vain odottaakseen hintojen nousua. He olivat väsähtäneet ammattiinsa eivätkä voineet saada palvelijoitaan, enempää kuin lapsiaankaan siihen innostumaan. Kaikkia veti vain Kirkonkylän valtakatu, jossa oli niin omituinen viehätys. Kun tarvittiin puotipalvelijaa, porvarirenkiä, leipuripuotityttöä, sai kukin valita kymmenistä. Talollisten tyttäret ja pojat kilpailivat mökkiläisten tyttärien ja poikain kera. Ken pääsi pääkadun varrelle, se tunsu päässeensä elämässä tärkeän askeleen ylöspäin. Moni talonpoikainen nuorukainen ja neitonen tunsu, tullessaan tänne puoteihin ostoksille, kateuden kaivelevan mieltään, tavatessaan myymäpöydän takana jonkun naapurin samanikäisistä nyt arkipäivänä niissä keväisissä kevyissä pukimissa, joita kotona hellien ja vanhempien erikoisen valvonnan alla pidettiin sunnuntaisin. Ja rahaa, rahaa niillä on nyt aina!

Toisille tarjosi saha töitä kesät, talvet. Siellä oli ilona verraton vapaus kaikkina aikoina milloin työt lepäsivät, määrätty työajat ja palkka, joka pyytämättä laskettiin kouraan joka lauantai. Pane se pitkin tai poikki, ei kellään ole mitään sanomista. Meni kotiin, vanhempainkin suhteen omanarvon tunto nousi itsetietoisena. Ja niiden nuhtelemahalu muutaman yrityksen jälkeen sammui huulille, kun poika nousi oikein silmissä itsenäisenä miehenä, jolla nyt oli oma aika ja oma kukkaro.

Vielä 8—9 vuotta takaperin oli Kirkonkylässä olemassa vain Koistisen iso ja Martikaisen pienempi kauppapuoti, sekä pari kolme sisäkauppaa. Sitten tuli tienristeykseen ensimmäisenä osuuskauppa. Sen luultiin ensinnä lopettavan Martikaisen liikkeen kerrassaan, se kun oli heikompi ja lähempänä, sekä Koistisenkin pakottavan ainakin yhdelle puotipalvelijalle. Mutta toisin kävi. Muutaman vuoden kuluttua pystytti muuan arkangelilainen kaupan toiselle puolen maantietä ihan osuuskauppaa vastapäätä. Samana vuotena avasi Vihtori Petäjäinen kaupan joen toisella puolen, myytyään ensin talonsa sahayhtiölle. Hän oli pidättänyt talostaan sopivan asutopalstan, jolle rakensi uudenaikaisen, taittokattoisen talon ja avasi siinä kaupan. Joitakin pienempiä myymälöitä avattiin ja suljettiin joka vuosi, niin että oli usein vaikea enää tietääkään kuinka moni kerrallaan harjoitti liikettä Kirkonkylässä.

Kylän läpi käyvä maantie oli kuin ainakin pikkukaupungin pääkatu. Paitsi sekatarvarakauppoja, jotka yksi toisensa jälkeen olivat hankkineet komeat nimikilvet ja ahtaneet maantielle antaviin ikkunoihinsa mitä kirjavimman näytevaraston kaikenlaista rihkamaa, oli siinä leipuripuoteja, räätälien ja suutarien asuntoja, puusepän työhuone, jonka portin päällä oli muun ohessa lapsen ruumiskirstu näytteenä. »Limunaattia» oli miltei jokaisen asunnon nurkka- tai ovipielessä ja »Kahvila» oli maalattu upeilla kullatuilla kirjaimilla siniselle pohjalle erään sievän näköisen pikkuasunnon nurkkakilpeen.

* * * * *

Talojen ympärillä olevissa pienemmissä ja suuremmissa puutarhoissa oli syksy jo ottanut sananvallan. Puitten lehdet pälyivät kirjavan kellahtavina, toisissa toki vielä viheriä voitolla, toisten jo maassa viruessa tuulen juoksuttamina, sateen pieksäminä. Kyökkikasvitarhoissa, missä niitä sattui olemaan, upeilivat kaalit suurine lehtineen, joiden takaa pienet vaivais-kuvut avuttomina yrittivät tirkistää. Punajuurikkaiden komeat, väririkkaat varret antoivat eloa ja väriä muuten jo lakastumaan pyrkivälle ympäristölle, samalla voimakkaasti uhmaten syksyn kolkkoa lähenemistä. Karviais- ja viinimarjapensaat, miltei lehdettöminä, näyttivät jo hortoilevan puolinaisessa taintumustilassa. Kukkapengermit, joissa valmut ja asterit olivat viikkokausia yhteen jaksoon kilpailleet loistavassa kauneudessaan, muistuttivat nyt enimmin suven lopusta ja maallisen komeuden katoavaisuuden armottomasta laista.

Maantie, joka edusti kirkonkylän pääkatua, oli sateisen ilman vuoksi jo lokainen. Muuan mies taisteli lehmän kanssa, jota talutti nuorasta. Lehmä ponnisti vastaan, peräytyi ja juonitteli. Parin vastakkain olevan puodin rappusilla ja toisen avatun ikkunan takana seisoskeli ihmisiä tätä katsellen ja nauraen. Keskenään ne juttelivat ja joskus hikoilevalle lehmänkulettajallekin kompasanoja huikkaisivat. Miestä ja lehmää lähenei muuan paljassäärinen tyttö ja pari vähän suurempaa poikaa. Kohta pysähtyi ryhmään muuan horjuva juoppo, olutpulloja taskut täynnä. Lehmä työntyi yhä riivatummoin takaperin ja oli jo vähältä takajaloillaan työntää syvään ojaan erään naisen lykkäämät meijerivaunut kannuineen, mutta väistyi samalla hieman syrjään. Lehmää taluttava mies sihisi hampaitten välistä, yritti nuoranpätkällä lyödä lehmää takapuoleen, mutta se onnistui perin huonosti.

— Mikäs perttana...!

Se mies, jolla oli olutpulloja taskuissaan, lähenei kiroillen, tieltä temmattu seipäänkappale kädessään ja aikoi lyödä.

— Ei saa! huusi lehmänkulettaja, se on kantava. Ei sitä saa lyödä.

Ohi ajoi hurjalla vauhdilla kauppias Martikainen, jonka raskaan painon alla pieni ajoneuvo letkui ja huojui. Lihava mies nauroi.

— Laske irti se lehmä ja aja edelläsi huusi ohiajaessaan.

Mutta samalla olutpulloja kantava mies, joka kuitenkin koki auttaa työntämällä lehmää, livetti kuraisella tiellä jalkaansa, kaatui suulleen tiehen ja särki yhden olutpullon. Poikaparvi, joka jo oli kasvanut muutamilla uusilla tulokkailla, räjähti nauramaan, ja puodissa, jonka ikkuna oli auki, yhdyttiin. Aivan kuin nauru olisi vaikuttanut lehmään, alkoi se nyt kiltisti marssia taluttajansa mukana, joka takinhihallaan pyyhki hikisiä kasvojaan. Mies, jolla oli olutpulloja taskuissaan, nousi nopeasti ylös ja lähti nähtävästi hammasta purren tallustelemaan tietään.

Häntä vastaan tuli pitkä jono sahan lautakuormia. Ne olivat seisoneet tuolla toisessa päässä kujaa, ruokakaupan edessä. Nyt tulivat ajajat, mikä istuen kuormallaan, kuka kävellen, kukin syöden ranskanleipää ja lihamakkaraa, sekä sen ohessa kovaäänisesti, että kuului yli kuormarattaiden ryskeen, keskenään jutellen.

Mies, joka kantoi olutpulloja, yritti kävellä tien äärimmäistä reunaa vastakkaisella puolella kuin lautakuormain ajajat. Hän nähtävästi häpesi äsken maantiessä likaantunutta asuaan. Mutta viimeisenä tuleva ajuri tuli hevosineen kymmenkunta sylvä toisten jälessä, kävellen samaa puolta kuin olutpullojakin kantava mies. Tämäkin ajuri näkyi syövän ranskanpullaa ja lihamakkaraa. Jo kaukaa seurasivat miehet silmin toisiaan ja näyttivät tuntevan. Lauta-ajuri työnsi ranskanpullanjätteet ja lihamakkaranlopun taskuunsa, pyyhki suutaan, ryähteli ja tavoitti ryhtiään. Olutpullojen kantaja katsahti pitkin ruumistaan, hoivasi vaistomaisesti rapaa vaatteiltaan ja pani takkinsa nappiin mutisten itseksensä.

— Ka, päivää, Pihlajaniemiä siinä, sanoi olutpulloja kanteleva mies, kun tulivat vastakkain.

— Päivää, päivää, onko se Jaanu? Mikonperän Jaanu...

Jaakko Jaakonpoika pysäytti hevosensa. Käteltiin.

— Sinä olet ruvennut sahan ajomieheksi? alotti Mikonperän Jaanu.

— Niin. Rupesi aika käymään niin pitkäksi siinä aina jouten, että... No mitä se täälläpäin nyt?

— Miitä...

Mikonperä luimisteli sivuilleen: — Autoin tuolla tuon lehmää kun ei se kulkenut, lempo, ollenkaan, ja kaaduin rapakkoon. Ne taisivat luulla että mä oon juovuksis, vaikk' en oo täärännyt kuin kolme pulloa.

Jaakko Jaakonpoika ajatteli että hänelle olis kolme pulloa jo aivan makuukuorma.

Sitte kysyi Mikonperä:

— Eikö ole jo katunut, kun myi perintötalon?

— Tiedä, sanoi Jaakko Jaakonpoika ja naurahti. — Entä sinä?

— Katunut olen, lemmosti! Mies väänsi päätä. Katsoi suoraan toista silmiin ja jatkoi: — Minä ostan pian talon, muuten tässä menee aika aivan juomiseen.

— Vai tuumaat sinä taloa? Jaakko Jaakonpoika kiinnitti katseensa terävän kysyvänä Mikonperään.

— Varmaan!

— Soo'o.

— Sinä taidat ajaa oman talosi metsistä sahattuja?

— Niitä ne ovat.

— Kuuluvat saaneen halvalla Pihlajaniemen. Kumma että sinä, joka olit niin vanhanaikainenkin, niin helpolla?

— Oletko sinäkin sitä kuullut?

— Olen. Vaan minkäpä sille. Mitäs meikäläiset piisaavat niille kaupanteos. Sehän on niiden voitto, minkä ne meiltä petkuttavat. Eikö niin? — Mikonperä nauroi.

— Niinhän se... Jaakko Jaakonpoika oli taas joutunut alakuloiseksi, kun jouduttiin puhelemaan Pihlajaniemen kaupasta.

— On se niin! Mutta me talonpojat olemme sellaisia. Ei me osata edes lehmäämme itse taluttaa, siinä pitää olla jo parempia. Katsos... Ja sitte kun me ryyppäämme, niin aina nyrkit saves ... näin! — Hän näytteli itseään. — Katso! Meinasin auttaa toista, mutta näin siinä kävi. Ja puodinikkunasta ne nauroivat ... ja piru, etkö sinäkin edes?

— En, mitäs minä.

— Miksi et? Naura vain! Mikonperä puri hammasta. — Sinä ookaat sahalla ja syöt nisua ja lihamakkaraa, ja minä juon olutta!

Jaakko Jaakonpoika aikoi lähteä toisten perään, mutta Mikonperä pidätti vielä:

— Eivätkö ne pistele sinulle? Hän viittasi etäällä meneviin ajureihin.

— Noo, ainahan ne, mutta mitähän siitä.

— Kuule, Jaakko, ostetaan talot uudestaan. Ei me vielä olla liian vanhoja. Mitäh?

Jaakko Jaakonpoika tuijotti ääneti, suu omituisessa hymyssä. Toinen jatkoi juttuaan. Sanoi lopuksi:

— Tule tuonne maamiesseuran kokoukseen huomenna, ja näyttelyyn!

— Missä?

— Seurahuoneella.

— Minä en niissä ole ollut ikänä.

— Olisit ollut, et olisi myynyt taloas, ainakaan puolilla hinnoilla.

— Pitäis tätä ajoakin.

— Viis! Ethän sinä niiden muutamain pennien vaivainen ole?

— En suinkaan, mutta...

Jaakko Jaakonpojan täytyi nyt lähteä, ettei jäisi kovin kauas toisista.

— Tuletko? kysyi huutaen Mikonperä.

— Saa nyt nähdä, vastasi Jaakko Jaakonpoika. Mutta hän tunsu jo itsessään heränneen valtaavan uteliaisuuden. Sillä samalla kun Mikonperän huomautukset talonkaupoista kohlivat kipeästi vanhoja, helposti avautuvia haavoja, samalla oli hänen epäselvissä viittauksissaan jotain, joka pyrki ikäänkuin uudestaan avaamaan niitä näköaloja, jotka häneltä olivat olleet useita viikkoja ummessa. Hän katsahti taakseen Mikonperään päin, joka näkyi menevän hitaasti astellen edelleen.

— Se taitaa ryyppiskellä, mutisi itsekseen. Ja kohta meni mieleen kysymys, mahtoikohan se saada talostaan kylläkin hintaa? Onhan se ollut uudenaikaisempi mies, lautamieskin, tottapa se ymmärsi lukea metsänsä. Samalla ajatteli hän taas lihamakkaraa taskussaan, se oli maistunut hyvälle, ilmanko ne niin sitä... Sellaisia ne syövät kun on hyvät ansiot, ei talollisten kannattaisi...

Hän otti povitaskustaan ja haukkasi aika palan lihamakkaraa ja musersi junttapullaa mukaan. Samassa johtui ajattelemaan: mahtavatko ne Amerikassa syödä paljonkin lihamakkaraa, vehnänen niillä kuuluu olevan leipänä.

Mutta yht'äkkiä meni taas ajatus maamiesseuran kokoukseen ja Mikonperän juttuihin. Ostaako talo uudestaan? Sepä oli kumma ajatus. Taloko? Jos sais helpolla? Talo? Mistä? Jaakko Jaakonpoika vavahti, kun ajatuksiin meni yht'äkkiä: Pihlajaniemi. Hän pysähtyi tiellä ja suu täynnä lihamakkaraa virkkoi ääneen:

— Mitähän nyt tahtoisivat Pihlajaniemestä?

Hän ei ollut koskaan ennen joutunut tätä asiaa *sillälailla* ajattelemaan.

Nyt rupesi muistelemaan erästä käyntiään sahanpatruunan luona, tässä joku viikko takaperin, kun

pahimmin vielä kiusasi se ajatus että Pihlajaniemi oli liian helpolla myyty. Sahanpatruuna oli nauranut.

— Teitä on narrattu, oli sanonut. Kyllähän Pihlajaniemen metsästä puita on tullut, mutta eikö isäntä ymmärrä sitä, että siinä on suunnattomat kustannukset, ennen kuin ne on saatu maailman markkinoille ja niistä rahat takaisin.

— Satoja miehiä pitää kesät, talvet, kaikki jupilaiskoja ja kallispalkkaisia. Vai ilmanko te luulette niiden minulle työntävän?

— Eihän toki! oli Jaakko Jaakonpoika hyväksi tehnyt.

— Ja mitähän siitä talosta sitte metsätönnä saa! oli patruuna huudahtanut.

Samalla kertaa kysyi patruuna häntä ajomieheksi ja hän suostui. Oli kotiin tullessaan hyvällä tuulella. Hän tiesi nyt paremmin kuin muut, miten oli sen talonkaupan laita ollut. Ei se ollut liian halpa ... ymmärtäähän sen!

Mutta nyt, kävellessään Kirkonkylän läpi, rupesi hän oikein tosissaan ajattelemaan että mitähän patruuna todella mahtaisi nyt pyytää Pihlajaniemestä? Se ajatus oikein värisytti. Siinä tuntuivat yhtyvän lukemattomien sisällisten tuskain ja aavistettujen toiveiden tiet. Sen mahdollisuuden ajatus, että hän vielä voisi omistaa Pihlajaniemen, tuntui siinä hetkessä niin onnelliselta, että oikein pyrki nauru pääsemään. Ehkä Marttikin tulis takaisin mielelläänkin? Sais sitte asua taloa mielensä mukaan. Ja emäntä, joka oli käynyt niin umpimieliseksi ja kiukkuseksi, ehkä hänkin...

Jaakko Jaakonpojan mielikuviutus toimi voimakkaasti. Hän unohti koko maailman ympärillään ja kietoutui kokonaan näihin, kotoisiin.

Ilta oli jo alkanut hämärtää. Mies ei ollut huomata, kun hänen hevosensa kulki kuormineen niin keskitietä, että sulki vastaantulevilta kulun.

— Suistakaa sivuun! kuului tuttu ääni.

— Kah!

Hänet sivuutti Heinonen, joka tervehti ohi ajaessaan. Tämän rattailta istui vieras herrasmies.

— Kukahan se oli? alkoi Jaakko Jaakonpoika arvailla.

— Kaa, äkkäsi, sehän oli niitä agronoomeja!

Siinä paikassa tunsu mies omituisen ilon ja tuttavuuden tunteen ailahtavan rinnassaan. Hän ei ollut ikänä kuullut agronomin puhuvan, mutta nyt hän menee ... ja se kuuluu nyt hänelle, sillä hän ajattelee ostaa talon. Mitä mahtanee Heinonenkin sanoa, kun minä sinne tulen? ajatteli. Mutta mitä siitä! Jos minä ostan talon niin minä ostan...

Se ajatus tuntui tyydyttävän kunnianhimoakin. Ääneensä hän mutisi nyrkki puuskassa:

— Ne eivät näy pitävän miehenä ei minään, kun ei ole taloa eikä muutakaan hommaa ... vaikk' olis kuinka rahaa!

15.

Omat kuljetuksensa olivat olleet myöskin Mäkitorpan nykyisellä emännällä. Ihmisten mielestä oli tie ollut aivan mutkaton ja murheeton: Takakantolan sisar-kolmikosta ensin miniäksi ja sitten emännäksi Pihlajaniemeen, sieltä Kotimäen Mäkitorppaan koroillaan elelemään ja ijankaikkisuutta varten valmistelemaan. Olihan se, ihmisten mielestä edelleen, vähän niin ja näin, myydä perintötalo, hajoittaa lapset maailmankiertoon ja mennä itse torppaan kuolemaa odottamaan, kun ei vielä ikäkään hätyyttännyt. Mutta omasta vapaasta tahdostaanhan he sen tekivät, itsepä syynsäkin tiennevät, sanottiin. Asiaan oli vierasten arka koskettaa, sen moni oli huomannut.

Emäntä oli tyyniluontoinen ihminen, joka ei mielellään kiistellyt, joka halusta vaikenen valmistukseen rauhalle tietä. Se ei merkinnyt sitä että hän olisi samalla taipunut. Monasti hän itseksensä mietiskeli viikkoja, jopa vuosia jälestäpäin sanoja ja ajatuksia, joita oli kuullut. Joskus, kun muistojensa komeroista purki hiljaiseen tapaansa tällaisia muistiinpanoja, saattoi kuulija joutua hämille. Silloin oli emäntä aina voittajana.

Kun hänen elämänsä keuhuttiin, ei hän sanonut että se on hyvä, ei myöskään, että se on ikävä.

Ainoastaan uskostaan hän avonaisemmin puhui, jopa kerskasi. Olihan Jumala häntä kuletellut omia teitään uskonsatamaan, armoistuimen luo ilman omia ansioita, sanoi hän. Eikä kukaan voinut sanoa, että se oli lörpötystä. Sitä vastoin vaikutti melkein koomilliselta, kun joku kirkkovieraista uskonasioista jututtaessa emännän kanssa, jotain sanoakseen isännällekin, kysyi tämän uskoa.

— Ei mitänä ole itselläni, sanoi tämä. Ja kyselijän suu saattoi mennä nauruun. Ei sen vuoksi, ettei Jaakko Jaakonpojan tunnustusta olisi uskottu. Mutta tiedonanto kuulosti, ettei hän siitä niin suuria välittänyt, vaikka ei mitään ollutkaan itsellä sellaista, mikä olis Jumalalle kelvannut, kun vain oli kädestälähtevää. Jumala sai tyytyä Jaakko Jaakonpojan uskoon vain, sehän sopi hyvin molemmille...

Emäntää kävi kesänmittaan moni vanha tuttava tervehtimässä, varsinkin kirkko- ja seuramatkoillaan. Itse hän sangen harvoin kävi missään muualla kuin kirkossa ja seuroissa. Otti kuitenkin mielellään vastaan kun joku tuli katsomaan, pani pannun tulelle ja kahvitti. Ne olivat vaimoihmisiä Pihlajankyliltä, mökkien akkoja ja talojen emäntiä. Toiset todellisia, toiset teeskenteleviä uskonsisaria. Tuttavuuden ja ystävyyden perustuksena olivat elinaikaiset yhteiset olot ja muistot. Toisensa oli tunnettu lapsuudesta alkaen, jo isät ja äidit ja niiden vanhemmat kuinka kauas hyvänsä.

Siinä oli emännällä kuulemista mitä ne kukin sanoivat. Melkein kaikki yhteen suuhun ylistivät tätä uutta olinpaikkaa ja huoneita, kuinka oli mukavaa, sopivaa ja rauhallista. Kamaria muutamain kävi oikein kateeksi, kun toiset ihmiset saavat maalliset elonsa tällaiseksi, mutta toisten pitää koko ikänsä räpystä ja riidellä. Hätäkö täällä on Jumalaansakin ajatella, jollei vain liiaksi ala maailmankoreus vetää...

Emännän tarkka korva oli käynyt näistä asioista keskusteltaessa melkein araksi. Itseään häntä oli Pihlajaniemen myynti aina painanut aivan kuin synti. Hän epäili silloinkin kun se myytiin. Mutta tottumus alistumaan miehen tahtoon, ja kun talo oli sentään miehen eikä hänen kotitalo, vaikutti sen, ettei hän juuri vastustanut silloin. Mutta mielestään ei hän sitä koskaan saanut.

Martin kirjeiden tultua hän aina parina päivänä itki. Kaisua koetti silloin aivan erityisesti kädestäpitäen vetää pieniin talousaskareisiin. Ja kun Hermannin koulusta oli suven kotona, otti äiti tämän usein, kun isä sattui olemaan poissa, puhuteltavakseen. Koulun jokapäiväinen työ selvisi hänelle siten, ja joskus he jo haastelivat Hermannin tulevaisuudestakin, niin vastahakoinen kuin Hermannin siihen olikin. Joka tapauksessa näytti äiti olevan levoton, ja usein hän vakavasti kyseli, oliko tuo puotipojan touhu niin hupaista? Siihen ei Hermannin, joka nyt koko suven oli ollut erittäin innostunut urheiluun, sanonut juuri mitään. Poika oli yhä edelleen harvapuheinen ja osoitti taipumuksia äitiinsä. Iltasin, kun Hermannin pienen navetan päädyllä urheili ja isä kivellä istuen poltti piippuaan ja katseli, teki äitiin oikein ikävän vaikutuksen. Hänellä oli aina lapsuudesta asti ollut syvä kunnioitus vakavaan työhön. Tuo roikkuminen ja hyppiminen tuntui hänestä olevan aivan kuin vakainaista synnintekoa, jota tehtiin töikseen. Poika oli kohta täysi mies, eikä päiväkausiin tehnyt mitään muuta kuin urheili ja pyöräili. Se painosti äitiä. Hiljaiseen tapaansa hän joskus sanoikin, että hänen mielestään tuo on niin kovin turhaa. Mutta eihän heillä ollut työtä pojalle, eikä sitä voinut sentään palkkatöihinkään panna.

Näitä ajatellessa meni usein mieleen Kaisunkin kohtalo. Sille oli nyt vielä, tuollaisena puolikasvavana tyttönä kotonakin mitä tehdä, mutta kun kasvaa, mitä sillä teettää? Pannako palvelukseen, vai...? Äidin sydän hytkähti omituisesti. Palveluspiiaksiko se Kaisu sitten? Eihän se mitään muuten, mutta sittenkin... Ajatus painoi syvästi. Raha ei ollut kertaakaan kyennyt äidin silmissä nostamaan tytön arvoa rahojen kera siihen, mitä se olisi, jos oltaisiin vielä Pihlajaniemestä...

Ukko oli suvella sairastellut. Silloin oli emäntä kyllä usein luullut havainneensa etteivät ne nekään kivut aina olleet oikeita jumalan tauteja. Hän oli varma, että mies katuu. Olihan siitä puhuttu silloin tällöin. Mutta asia oli molemmille niin kipeä, nähtävästi, että siitä mieluummin vanhaan, Pihlajaniemen viime vuosikymmenen tapaan vaiettiin. Kumpanenkin kärsi yksin. Aina kun pyrki hiukankin puhkaisemaan pintaa toiselle, yritti särkyä välit ja tulla riita.

Silloin kun Martilta tuli se Jobin-posti hänen tapaturmastaan, olivat olleet oikein ikävät ajat. Isä oli sairastanut pari viikkoa ja hourinut usein Martista. Äiti oli navetassa istunut yksin monta iltaa ja ajatellut sitä, kun Martti häneltä kerran pyysi rahaa kihloihin, eikä hän antanut. Jos äiti olisi antanut rahaa, kenties olisivat kaikki asiat nyt toisin? Martti olis täällä ja... Jumala tietää, taitais olla kotitalo myymättä, ja...

Se ajatus painoi lyijyraskaana Mäkitorpan emäntää niihin aikoihin. Jonkun verran helpotti vasta sitten kun yhdessä päätettiin kirjoittaa Martille ja Liisalle, että jos he tarvitsevat, voivat isä ja äiti kyllä lähettää rahaa. Samalla kysyttiin, että jos tulisivat kotiin, lähetettäisiin matkarahat.

Eivät he silloinkaan voineet puhua Pihlajaniemestä, kun tämä kirje kirjoitettiin, vaikka keskinäinen tunnelma olikin paljon tavallista herkempi.

Hermanni, joka kirjettä laati, sai kirjoittaa erikseen äidin ja isän sanelemana, kumpasellakin kun oli Liisalle ja Martille joku lämmin sana. Piti kirjoittaa juuri niin kuin he tahtoivat. Poika yritti muutella, mutta se ei vanhempia tyydyttänyt, joten hän vaieten suostui.

Syyskesällä oli taasen ruvennut kirkonkylillä päin olemaan enempi seuroja. Pihlajankylänkin akkoja joutui siten entistä enempi kulkemaan Mäkitorpassa, niiden oikotie kun kulki siitä lähtse, mäen yli. Siten pysyi emäntä pitäjään juorujen tasalla. Niissä oli aina mukana näitä mäkitorppalaisiakin koskevia. Melkein tuntui siltä, kuin ne olisivat syksyn lähetessä taas lisääntyneet. Emäntä joskus ajatteli sitä. Ajatteli myöskin, että se voi näyttää vain sellaiselta, kun on tullut sateiset ilmat ja mieliala on muutenkin painunut ja apea. Moni heitä koskeva pikkujuoru tuntui siltä, kuin hyvä ystävä olisi sitä lisännyt ja kääntänyt ilkeämmäksi juuri kertoessaan. Nämä puheet olivat saaneet nyt aivan uutta vauhtia siitä, että Pihlajaniemi oli, muka, myyty noin 20 tuhatta halvemmasta kuin sen arvo oli. Saattoi havaita ihmisten ilkkuvan mielialan, kun joitakuita oli saatu näin pettää. Eivätkä Mäkitorpan emännän ystävätkään voineet tätä mielialaa aina peittää emännältä. Joku tiesi, että Pihlajaniemi oli täytynyt myydä sen vuoksi, ettei asumisesta enää tullut mitään, kun isäntä oli niin tarkka ettei malttanut ottaa palkkatyöväkeä ja omat lapset pakenivat käsistä...

— Niinkö ne sanovat, heh? Jaakko Jaakonpoika tätä asiaa ajatellessaan usein itsekseen mutisi.

Mutta nuorenväen oma tahtohan se oli, tiesi kertoja, niin Pihlajaniemessä kuin muuallakin. Kaikkihan nykyään kodistaan pakenevat, talollistenkin lapset, rahatöihin ja rahanansioihin. Moni kertoi, miten paljo pitäjällä nyt ihmiset puhuvat siitä, että Pihlajaniemi oli myyty melkein puolilla hinnoilla. Onko se niin? kyselivät.

Sitte ne vaikeroivat omia vaivojaan. Kenellä oli tuskaa piiiostaan, kuka taas valitti tyttärensä kohtaloa, joka oli joutunut huonoon palveluspaikkaan. Jotkut kantoivat miestensäkin päälle. Niistä muutamain asiat vetivät liian usein oluttehtaalalle eikä töistä tahtonut tulla mitään. Toisilla oli taas muita, vielä pahempia vikoja. Sellaisten kanssa ihminen tarkenee. Oli sellaisiakin, jotka kehuivat miehiään ja sanoivat Jumalaakin kiittäneensä, kun on saanut sellaisen miehen että saa edes olla kotona. Samaan suuntaan muutamit ylistivät lapsiaan, jotka kyllä hyppäävät, niin kuin nuoret ainakin, mutta jättämään kotoaan, menemään Amerikkaan tai puotipojiksi ei saisi vaikka käskis...

Kun tällaisia juteltiin, tuli avuksi Mäkitorpan emännän tyyni luonne. Hän pisti sanotun muistiinsa vain ja ajatteli, että taitaapa sitä sullakin, ystävä kulta, olla omat tuskas.

Kaikki nämä yhteensä tuottivat sittenkin niin paljon maallista murhetta, että monasti alkoi syksynpuoleen jo tuntua siltä kuin parempaa asiaa ei voisi nyt ajatella niinkään rauhassa kuin ennen. Kerran emäntä sortui jo valittamaan ja neuvoa kysymään Kananteriltakin. Tämä sanoi että kaikki sellaiset murheet ovat häjynhengen juonia, joita lunastettu sielu ei saa laskea mieleensäkään.

Mutta niin vahva usko kuin emännällä olikin ollut jo monet herran vuodet, nyt se usein horjui näiden kiusausten alla. Hänen järkensä, joka nuoruudessa oli pyrkinyt vilkkaasti sekaantumaan talousasioihin, mutta välillä pitemmän aikaa uskonelämän vaikutuksesta alistunut vaieten Jumalan ja miehen tahdon alle, pyrki nyt olemaan yhtämittäisessä levottomuudentilassa. Kyllä hän koetti vakuutella itseään, että kaikki nämä maailmanmurheet ja epäilykset olivat peräisin valheenisästä, mutta ei se auttanut. Järki mietiskeli yhtä myötään kaikellaista, m.*m.: myytiinkö Pihlajaniemi liian helpolla? Eikö hän tehnyt väärin, ettei estänyt miestä myymästä? Tuntui rikokselta, että he olivat myyneet lapsilta kodin. Nyt Martti virui kolikaivannossa, eikä tiennyt vaikka olis jo tällä hetkellä murskana... Hermanni roikkui kaiket päivät navetan päädyllä tangossa ja polkupyörällä pitkin kyliä... Ei, ei sellaisesta ikänä tule hyvää...

Äiti sai tällaisissa tapauksissa tuskanhien kohtauksia.

... Kaisu ei opi mitään...! piiaksi saa mennä ... muiden navettoihin vettä riiputtamaan... Muiden pelloille kyntämään... Muiden riihenovelta kurkistelemaan... Sitte saa jonkun häntäänsä joka vain katsoo rahoja, sillä Kaisu ei ole talosta...

— Minä olen syntiä tehnyt, sinun edessäsi, Herra, rukoili hän kamarissa itsekseen. Lamppu pöydällä valaisi avoinna olevaa pikkukirjasta, jota juuri oli lukenut. Silmälasit olivat ison virsikirjan päällä, ja silmät tuijottivat ikkunasta pimenevään hämäryyteen, mistä pihlajan ääri viivat hiljaa huojuen erottuivat.

— Toivoin täällä maallista iloa ja lepoa, raukka, mutta tällaista levottomuutta sain. — Ja ajatuksissa jatkui, että tämä ei voi olla muuta kuin Jumalan rangaistus rahanahneudesta ja laiskuudesta.

Ulkoa kuului rattaiden kolketta ja hevosen teräskenkien kavistelua kivisellä torpantiellä.

— Se nyt, Jaakkokin, saa ajaa rahtiajoja töikseen, niin kuin muutkin mökinmiehet.

Ovi raottui. Kaisun pää pistäysi:

— Isä tulee, keitänkö jo puuron?

— Keitä vain.

Laitettuaan hevosensa tiloilleen tuli Jaakko Jaakonpoika tupaan. Emäntä oli jo sillä välin tullut myöskin askareilleen. Hän ajatteli juuri että saa nähdä, mitä se nyt valittaa ja nurkuu ensimmäisenä, kun mies astui tupaan, pani kirveen ovenpäälle ja kintaat muurinotsikolle.

— Hyvää iltaa.

Vaimo katsoi. Mikä sillä nyt? Tämä tervehdys oli erikoista, äänessäkin joku uusi sointu.

— Iltaa.

Vaimo jatkoi askareitaan, odottaen.

Mutta mies jutteli vain yhtä ja toista kylänkuulumia. Vasta kun oltiin kolmisin pöydän ympärillä puurolla, se puhkesi.

— Tapasin tuolla Mikonperän Jaanun ja se sanoi kyllästyneensä jo jouten olemaan, lupasi pian taas ostaa talon.

— Jaanuko?

— Niin se Jaanu, jonka poika on kaupungis, siellä...

— Kyllä minä sen tunnen. Sehän ryyppää. Kehuvat aina istuvan olutpotun ääres.

— Sitä se sanookin, kehui itsekin jo moittivansa.

Kumpanenkin tunsu, että tässä nyt aivan tahallaan viivyteltiin syrjäasioissa, kunnes emäntä vasten tapojaan puheliaalta näyttäen palasi suoraa tietä pääasiaan.

— Vai talon?

— Kehui alkavan ikäväksi käydä, kun ei ole mistään kotoisin.

— Niin, kunko ei ole mistään kotoisin? Emännän silmät kiiluivat, pöytään nojaten tuijotti hän miestänsä silmiin.

— Niin sanoi. Jaanu oli vähän ryyppänyt.

— Missä sinä tapasit?

— Siinä kaupparistillä.

— No mistä se meinaa ostaa?

— Sanoi että kyllä niitä on. Kysyi että emmekö mekin jo osta.

— Mekö?

Kaisun huomio kiintyi keskusteluun, sillä äidin kysymys tuli harvinaisen kiihtyneellä äänenpainolla.

— Niin?

Puolisot katsoivat toisiaan yli pöydän uteliaina, tutkivina, odottavina.

— No ja mitä sinä sanoit? kysyi vainio.

— Mitäs minä, vastasi mies, emmehän me ole siitä mitään ajatelleet.

— Niin mutta, uteli vaimo.

... Tämäpä kummallista, ajatteli mies. Aikookohan se...? Ajatteleekohan se...? aprikoi vaimo mielessään kun korjasi pöytää.

Silloin kuului takanluota Kaisun ääni:

— Aikooko sitte isä ostaa talon?

— Sanoakin! virkahti emäntä hymyhuulin.

— Tiedä, mitä siihen sanois Kaisu? he ... heh.

Jaakko Jaakonpoika päästi taasen kerran tuon omituisen naurahduksen, joka viimeaikoina oli käynyt yhä harvinaisemmaksi.

— Ostakaa vain! huudahti tyttö.

— Ostakaa vain, meinaa Kaisu, sanoi emäntä.

Jaakko Jaakonpoikaa yhä nauratti.

— Kaisu taitaa tuumata, jotta talosta olis mukavee olla kuin torpasta, jatkoi isä.

— Niin oliskin!

— Kukas työt tekis? Isä ja minä olemme jo vanhoja, etkä sinä yksin pitkälle, lapsiparka.

— Kirjotetaan Martti ja Liisa Amerikasta!

Kaisu puhui innostunein huudahdusäänin.

Äiti ajatteli: kyllä sen kuulee että lapsikin jo ajattelee.

Isä otti taskustaan lihamakkaran ja vehnäleivän jäännökset ja pani hyllynreunalle.

— Panen tuohon, sanoi.

Hän tunsu itsensä työstä väsyneeksi ja ajatteli jo makuullemenoa. Mutta koko mielialan täytti omituinen tyydytyksen tunne siitä, mitä vaimo ja tytär olivat tänä iltana jutelleet. Enimmin kiinnitti väsähtäneen mielenkiintoa kysymys, mahtaisivatko Martti ja Liisa tulla takaisin? Sekä vähän myöhemmin: mitähän patruuna nyt tahtois Pihlajaniemestä? Ajatellessaan sitä, piiputteli hän jo vuoteenlaidalla. Tunnelma oli niin elähyttävä, että hän kesken hiljaisuuden, emännän juuri riisuutuessa virkkoi:

— Se Jaanu kosi Pihlajaniemettä meille.

Emäntä pysähtyi uteliaana:

— Kuinka Jaanu sitä?

— Sanoi vain, eikö lie kuullut kaupattavan.

— Nyt metsätönnä?

— Kyllä siinä kuuluu vielä polttopuuta ja sellaista olevan.

— Ja mitä se sellaisena nyt maksaa?

— Ei Jaanukaan, enkä minäkään ole kysynyt.

Oltiin vähänaikaa vaiti. Jaakko Jaakonpojasta oli niin mukavaa nyt jutella. Yht'äkkiä hän muisti ja sanoi sen kohta:

— Huomenna on maamiesseuran juurikasvinäyttely ja kokous seurahuoneella. Minä ajattelin mennä.

— Sinnekö?

— Niin, ajattelin.

— Ethän sinä siis ennenkään? Emännän äänessä oli vastaanpaneva sävy.

— Olis tainnut pitää enemmänkin, sanoi mies ja ähki. Vaimo katsahti vuoteeseen, että mitä se Jaakko nyt? Vähäisen väliajan kuluttua sanoi:

— Mene vain, mun puolestani.

— Etkö sinäkin? kysyi taas vuorostaan mies.

— Sinnekö turniksia katsomaan?

— Niin ja kaalia.

— Olis pitänyt viedä meidänkin kaalia.

— Olisit vienyt.

— Mitä ne näin mökkiläisten kaalit sitte...

— Mökkiläistenkö? Entä jos oltaisiin vielä talosta?

— Niin mutta nyt ei olla.

— Onpa rahaa.

— Mitä se raha sitte.

— Saa sillä talon.

— No saa. Mutta kun on kerta myyty niin...

— Mitä siitä, moni myy ja ostaa taas ja rikastuvat sillä lailla kun voittavat.

— Ei meistä, isä, ole sellaisiksi! Vaimo laskeutui vuoteeseen huohtaen. Mies veteli savuja hetkisen, laski piipun vuoteen vieressä olevan hyllyn reunalle ja vastasi:

— Eipä ei, mutta jos ne Martti ja Liisa tulisivat Amerikasta niin kyllä me talon asuisimme vielä.

Vähän ajan kuluttua äänsi vaimo:

— Jos ne tulevat ... meille?

— Pitää kysyä, jos...

— Mitä?

— Jos niin kuin talonpuuhiin tässä...

Jaakko Jaakonpoika veteli jo raskaita, syviä henkäyksiä, kun emäntä vielä tuntui valvovan täydessä tajussaan.

— Nukutko sinä?

— Häh?

— Arvelin vain, että sinähän voisit joskus kysyä patruunalta Pihlajanientä?

— Niin kuin piloillaniko?

— Vaikka.

Vähänajan kuluttua molemmat nukkuivat.

16.

Heinosen puhe *Maamiehelle* oli herättänyt suurta hälinää. Koko näyttely-yleisö puhui siitä. Muutamat olivat loukkaantuneet. Olihan yleisö kirjavaa.

Hän oli sanonut, että yleinen havainto näistä maamiesseurojen kokouksista oli monena vuotena ollut sellainen, että niissä tuli ikävä. Ja missä ihmisten tulee ikävä, sinne menoaan he karttavat. Tämän ilmiön syynä oli hänen luulonsa mukaan se, että pidettiin niin ylen paljo maataloudellisia rippisaarvoja. Maanviljelijät kuormitettiin taloudellisilla ja ammatillisilla syntitaakoilla aivan kuin erämaan kameelit. Ahkerimmatkin maataloudellisen parannuksen tekijät alkoivat väsyä ja uupua. Minkä tähden? Sentähden, kun jokaiselle, kuka vain oli päässyt pujahtamaan pois tästä joukosta ja saanut toisen ammatin, hänelle kohta loisti taloudellisen hyvinvoinnin-valo ja herraspäivät aivan luvallisina. Jos talonpoika koettaa ruveta talonpoikana ollessaan herrastelemaan niin kuin muutkin ihmiset, heti hänen edesottamisiaan rupeavat murehtimaan kaikki: maa on vaarassa! Jos siis tahtoo ajanvaatimusten mukaan sivistyä tai ruveta olemaan ihmisten joukossa eikä halua saada nuhteita, pitää myydä talo ja ruveta harjoittamaan jotain liikettä. Tämä kasvatusta on sanomattomasti valaissut maanmiesten pimeitä älyjä. Maanviljelystoimi heidät on tehnyt arvottomiksi ja kyvyttömiksi, eivätkä he voi kenenkään mielestä täyttää kutsumustaan. Nyt vihdoin on maanomistus julistettu varkaudeksi, vaikka useimmat

ovat maksaneet tiloistaan korkeat hinnat...

Vähemmästäkin täytyy jo tomppelinkin herätä. Pitää myydä talo! Pääsee ihmisten joukkoon. Se vain on paha, jos saa liian paljo, myyjä saa huijarin-nimen; jos saa liian vähä, sanotaan hölmöksi. Mutta joka tapauksessa ihminen, joka vapautuu maasta, pääsee pajahtamaan kuin koira veräjältä siitä yhteiskunnallisesta ahtaastaportista, jonka toisella puolella on ainaisilta kyvyttömyyden- ja laiskuudenmuistutuksilta suojattuna. Maansa myymällä voi tulla paremmaksi ihmiseksi. Saa tehdä mitä tahtoo: kantaa korkoja ja olla, ruveta porvarioimaan ja keinottelemaan, tahi asioimaan, tai saarnaamaan, y.*m. Saa tehdä mitä haluaa, eikä muilla ihmisillä ole niin suuria sanomisia, teki toimensa hyvin eli huonosti. Tämän ovat maamiehet havainneet ja ruvenneet oikein kilvalla myymään talojaan. Se on aivan yleisen herätyksen merkki.

Mutta äläs! Kun maamiehet myyvät maitansa, sitte he vasta kuolemansynnin tekevät, sanovat ripittäjät. Ja nyt tulee viimeinen villitys pahemmaksi kuin ensimmäinen. Maamies ei saa myydä maatansa! huudetaan. Mihin isänmaa joutuu, jos ei kukaan sitä viljele? Asukaa hyvät miehet talojanne! Ymmärrättehän sen, että jos maaseutu tyhjäytyy väestöstä ja kaikki tulevat kaupunkeihin eikä maantöitä enää tehdä, silloinhan koko kansan perii hukka. Kuka maksaa palkat virkamiehille? Kuka ostaa ja myy pitäen yllä liikemaailman, jos maatilat tulevat metsätiloiksi? Jos itsenäinen talonpoikaisluokka häviää, missä silloin on maan turva? Maansa myyminen on isänmaan kavaltamista, kuulitteko!...

Niin kaikuu uusi rippisaarna maanviljelijöille, jotka oman heikkoutensa ja kykenemättömyytensä tunnossa jättävät maansa *parempainsa* käsiin. Entinen maamies, joka luuli maansa myynnin kautta nousevansa oikein 20:nneen vuosisadan ihmisten joukkoon, saa kyyhöttää »kuolemanodottajaismökissään» kuin karussa oleva maansa pettäjä tietämättä itsekään kuuluuko hän tähän vai tulevaan ihmiskuntaan, tahi onko hänet jo tuomittu, vai vastako tuomitaan.

Sellainen on maamiehen kohtalo näiden nykyisenpäivän malli-ihmisten keskellä. Mistä tämä johtuu? Onko se Jumalan säätämä luonnonlaki, vai vetääkö Herra tällä tavoin meitä puoleensa?

Minä luulen, sanoi Heinonen, että kaikki johtuu vain siitä, että maamieskäsitteeseen, hänen elämänosaansa on periytynyt yleensä koko paljon orjuusajoilta. Maamiehen tulee taata kansakunnan elossapysyminen, sen sukujuuren terveys ja riittäväisyys. Myöskin tulee hänen kyetä tyydyttämään kansakunnan elintarpeet. Voidaksensa täyttää kaiken tämän tulee hänen olla tavoiltaan yksinkertainen, jotteivät elintavat pilaa terveyttä, säästäväinen, jotta hänen tuotannostaan riittäisi herrastelevien luokkien koreuteen ja ravintotuhlaukseen. Kun maanviljelys nyt ei tuota riittävästi, jotta kukin saisi mielinmäärin siitä lypsää kulutustarpeitaan, alkavat elätit parkua kuin pahankurinen, iso poikakölli silloin, kun äidin rinta on tyhjä, nälkä naukuu vatsassa, eikä luonto ole vielä pakottanut kölliä etsimään ja pureksimaan itse leipää ja silakkaa. Äiti imettää ensin kölliä monen vuoden vanhaksi, ja kun ei rinta enää lypsä, antaa parhaat palansa täytteeksi. Mutta köllin ruokahalu kasvaa, ja kun ei äitiraukalta enää tule mitään, alkaa kölli vihoissaan potkia, takoa, haukkua ja repiä äidinrintaa. Mitä äiti silloin tekee? Aikansa tekiteltyään häätty vihdoin panemaan mustia villoja nänniinsä. Kölli mulkoilee ja kiukuttelee, mutta mustat villat ovat siinä. Ne eivät kelpaa köllin suuhun. Hänen täytyy ruveta elämään muullalailalla, omin neuvoin.

Koko maamiehen aina haukutun aseman selvitys on tämä: hän on liian vanhaksi antanut näiden yhteiskunnallisten köllien potkia sylissänsä ja imeä rintaansa, antanut niille parhaat palansa, jopa puolet purrustaankin. Äiti on nähnyt ilolla, että poikakölleleistä on kasvanut miehiä ja naisia, jotka ovat nostaneet päänsä ylemmäksi kuin äiti, rakentaneet asuntonsa koreammiksi ja kynnykset korkeammiksi. Pukeuneet silkkiin ja verkaan, varustaneet pöytänsä viinillä ja rasvalla ja älynsä maailman viisaudella. Kaikkeen siihen on äiti antanut mehun itsestään ja kuivunut. Katsokaa näiden vaimojen ja miesten poskia, joiden elämä on kulunut maatöissä! Kuivuneita kurttuja, joiden pohjissa tuhannet muistot vuotaneista hikipisaroista, pettyneistä toiveista, kärsityistä puutteista. Kun halla kävi mailla, tai kuivuus, eli raesade ja myrskyt ja maanhedelmän veivät, kuka näistä imetetyistä kärsi maamiehen kera? Sitä samaa on tapahtunut samalla aikaa, kuin maamies on jo ollut taloudellisten rippisaarujen ammattikuulijana. Täällä on paruttu ja kilpaa möykytetty äidinrintaa, josta ei enää voi herua kaikille vatsantäyttä. — —

Maamies on yhteiskunnallinen tuottaja. Mutta hän on ennen kaikkea kansallisuutensa elinjuuri. Anna sille suurta elämäntehtävänsä vastaava vapaus, vapauta hänet olemasta kansallisen loiselämän elinjuurena ja näet miten kansallisuus kukoistaa! — —

— Maanaiset, maamiehet! Katkaistaan orjuuden perintökahleet! Itseään, omaa elämänsä varten maaemon huoltajakin! —

Puheen loputtua oli salissa vallinnut muutaman silmänräpäyksen vaikenava, syvä hiljaisuus, mutta sen jälkeen räjähtänyt kättentaputuksen myrsky. Siellä oli paljon syrjäkylienkin varsinaista

maamiesväkeä. Harvoin heitä tällaisissa maallisissa tilaisuuksissa nähtiin niin paljoa. Arveltiin että heitä tällä kertaa veti juurikasvinäyttely, sillä se yhdisti tähän monenkin omia harrastuksia.

Syrjäkylien miehet, joille monille kättentaputus oli aivan uusi elämänilmiö, löivät vahvimmin. Sangen monen miehen silmistä loisti tunnelma, joka avonaisesti kertoi heidän ajatuksiaan.

— Kylläpä puhuu!

— Vai osaa se Heinonen noin...

— Kerrankin niin kuin asia on.

— Justiin! Ei yhtään liikaa.

Peränpuolella salia oli istunut Pihlajaniemi ja — emäntä vierellään. Jaakko Jaakonpojan suu näytti jähmettyneen ihmettelevään hymyyn. Emäntä istui totisena ja suljettuna. Heinonen vanhana naapurina tuli kättelemään. Kumpasenkin mieli meni iloiseksi. Kun kuulumisia juteltiin, nauroi emäntäkin ja sanoi aina väliin muutaman huomion, hillityllä sävyllään.

— Saarnaat kuin paras pappi! sai Jaakko Jaakonpoika tilaisuuden kehahtaa.

— Joutavia!

— No se oli oikein oikeata puhetta, juuri tuolla tavalla se on, kehui emäntä. Aivan siinä saa olla niin kuin aidanraos, kun ollaan talon edes, ja jos talonsa myy niin sitte ihmiset vasta käsihinsä ottavat.

— Mepä tuon tiedämme, sanoi Jaakko Jaakonpoika, sorvaten tupakkaa piippuunsa.

— Ei täällä saa polttaa, huomautti emäntä.

— Ahah, sopiipa mennä pihalle.

— Onpa siellä sievä ilma, lohdutti Heinonen ja jatkoi kysellen: Kuinka se teidän aikanne nyt kuluu?

— Siinä hän se, sanoi Jaakko Jaakonpoika.

— Kuluu niin kuin kuluu, lisäsi emäntä.

Heinonen havaitsi että kumpasenkin mieli meni alakuloiseksi.

— Hm, mumisi hän.

— Tässä on jo vähin — Jaakko Jaakonpoika katsahti ympärilleen olisiko tarpeettomia korvia kuulemassa — kaduttu, kun tuli myydyksi.

— Minä arvaan sen.

— Siinä vain raha miellytti.

— Niinkö?

— Sehän se ... ja sittenkin taisi mennä halvalla. Mitä se Heinonen arvelee, jos ostais sen takaisin?

— Pihlajaniemenkö?

— Niin sen.

— Tekö?

— Me.

— Mitäs minä siihen osaan...

— Ajattelen että jos Marttikin tulis kotipuoleen.

— Tulisko hän?

Heinonen kiintyi nyt asiaan ja vei entisen naapurinsa hieman syrjempään, emännän jäädessä puhelemaan Heinosen emännän kanssa, joka oli ryhmään liittynyt.

Juurikasvinäyttelyn ympärillä hääri yhä tungeskellen ihmisiä. Monelle näytti se tarjoavan sangen mielenkiintoista tarkastettavaa. Harvat olivat tulleet tuotteitaan näytteille panneeksi, mutta sitä kiinteämmin nyt vertailivat näytteilläolevia omiinsa. Kellä oli parempia kotona, kuka taas ei ollut

viitsinyt niiden kanssa niin suurta vaivaa nähdä, joten olivat kasvaneet vain pienemmiksi. Mutta yleensä näyttely innostutti. Kaikilla oli jo tietona, että ne karjanrehuna lisäävät maidontuotantoa ja vähentävät heinäinmenoa. Maidon laihduttamisesta jotkut, joiden turnipsiviljelykset oli rikkaruoho vallannut, puhuivat. Mutta kun toiset kertoivat satua ketusta ja pihlajanmarjoista vetäytyivät nämä toiseen huoneeseen piiputtelemaan ja juttelemaan muista asioista.

Heinosen puheen jälkeen oli siihen saakka suljettu ja raskas mieliala vapautunut. Kaikissa huoneissa vallitsi nyt korkeaääninen puhelu, väittely, elämä ja nauru. Se pehmitti jo piintyneimmänkin erakon ja liehdytti juroimmankin. Maamiesten silmiin ilmestyi vilkkaampaa eloa ja päät kohosivat pystympään. Tämä heille vieras paikka oli täyttynyt heidän hengellään. Hetki oli puhaltanut eloon yhteistunnon ammonoikoja sitten sammuneet hiilokset. Heinonen oli loihtinut esiin voimia, mitkä vuosia olivat kismitelleet ja haukotelleet miesten povissa, mutta sitten väsyneinä laskeutuneet lepoon. Elämä oli mennyt menojaan ja sangen monelle ujunut lopulta talonostajan odotukseksi.

Mutta nyt. Aivan kuin siunaus nousi maamiesten omanarvontunto perittyjen muistojen takaa. Ainainen pilvi väistyi hetkiseksi syrjään, aurinko pääsi valaisemaan ja maamies jouti kerran katsomaan itseään uudessa kirkastetussa valossa: oman henkensä valossa.

Tämä tunnelma aiheutti ne aivan uudet kuohahtelevan elämäntunnon ilmaukset, jotka nyt yhdessä synnyttivät salissa elinvoimaisen möyhyn.

Sähkökello soi. Ihmiset rientävät eri huoneista ja ulkoa puolijuoksua paikoilleen. Kuulemisentarve vaikuttaa nyt kuin nälkä. Mitä nyt sanotaan? Kuka nyt puhuu?

Heinonen astuu pöydän taakse maamiesseuran puheenjohtajana. Ilmoittaa, että nyt jaetaan tämän kesäiset viljelyspalkinnot. Mutta ensimmäisenä annetaan kunnan lahjoittama 100 markan metsänhoitopalkinto. Se on yksimielisesti määrätty Matti Kuusenlatvalle.

Kuusenlatva istuu maamiesseuran sihteerinä pöydänpäässä, nousee.

Heinonen ojentaa puheen johtajapaikaltaan uutta satamarkkasta. Kuusenlatva astuu lähemmäksi, saa rahan, kumartaa. Yleisö yllättää Heinosen edelle: »eläköön»-huudot täyttävät salin, täristäen ikkunaruujuja. Koko pitäjä tietää ja tuntee että Kuusenlatvan metsiä on ihana katsella. Harvoin ollaan palkinnoista niin yksimielisiä. Ihmiset yrittävät kurkistella Mattia. Jaakko Jaakonpoikakin kurkistaa toisten yli, minkälaiselta se nyt näyttää? Hän muistaa niin elävästi, kun Matti maksoi hänelle isävainajansa velan, jonka tämä oli tehnyt hänen isävainajalleen...

— Niin ne ajat menee, mumisi itsekseen, alakuloisena ja vaivattuna.

Palkintojen jako jatkui. Tultiin viimeiseen numeroon. Maamiesseura oli päättänyt 25 markan rahapalkinnolla muistaa kahta raatajaa, jotka nyt, jo vanhuudenikänsä lähennellen, oli katsottu sellaisen palkinnon arvoisiksi.

Silloin vaihtuu mies pöydäntaakse, harmaahapsinen, kunnianarvoinen. Hän puhuu kunniavieraille ikätoverina, työnantajana, maamiehenä. Puhe on koruton, mutta asiallinen. Ja sydämiä hetkentunnelma koskettaa. Kun raatajasankarit astuvat pöydän ääreen, kajahtaa taas ikkunoita täristävä »eläköön!» Miehet joutuvat hämille. Kääntyessään menemään paikoilleen toinen jo tyrskii, toinen on vielä totinen ja kova. Mutta kun eläköönhuudot taukoovat, etsii moni nenäliinaansa ja kovalta näyttänyt raatajasankari kumartuu.

17.

Alakuloisena astelee Jaakko Jaakonpoika väsyneesti tietään. Se on Pihlajaniemeen vievä maantie. Ei ole sielläpäin kulkenut sitten kun muutettiin. Ja siitä on kulunut kauan aikaa. Viime keväänähän se oli? ajattelee hän ja kummastelee että aika on ollut niin lyhyt, vaikka on olevinaan pitkä. Aivan kuin monta vuotta! Mikähän sen tekee? miettii.

Saapuu pienen metsätaipaleen yli taas asutuille vainioille, missä ihmisiä häirii syystöissään. Kaikkialla, mihin silmänsä luo tapaa miehiä auroineen sänkeä nurin kääntämässä. Toisilla pelloilla vielä kuhilaat kyyhöttävät, mutta niidenkin pateilla näkyy ajajia ja kuormainpanijoita. Riihistä kuuluu koneitten jyrinää ja ihmishuutoja. Riihten edustoilla kiertävät hevoset uneksien pienten poikasten tai tyttöjen hoputtamina. Tuolla jo muuan isäntä hyökkää riihestä, tempaa ajajalta suitset, lyö, repii ja hosuu hevosta kiireempään kulkuun. Toisaalla jää elokuorma pellonojaan, jonka yli on ajettu, eikä hevonen voi temmata ylös. Ajava tyttö seisoo neuvotonna vieressä ja odottaa miestä, joka oli jäänyt pellolle, saatuaan pannuksi kuorman. Mies tarttuu ensin vakaasti suitsiin, hevonen tempaa, mutta

samassa menee jotain rikki. Toiselta pelloilta astelee apuun auraaja. Ensimmäinen mies sitoo ja parantaa. Sitte saa tyttö taas suitset ja miehet vääntävät kumpasestakin pyörästä. Kuorma nousee pellolle. Tyttö alkaa ajaa päästyään nyt sarkatielle. Korkea kuorma heiluu ja horjuu, epätasaisten raiteiden nousua ja laskua noudattaen.

Jaakko Jaakonpoika seuraa kaikkea hartaalla mielenkiinnolla. Sehän on niin tuttua ja ihmiset ovat tuttuja. Mutta hän ei tiedä mikä siinä on, ettei viitsi poiketa kenenkään puheille, vaikka ne kyllä tuntee ... aivan kuin pelkäisi että ne jostain pistelevät.

Riihten seutuvilla levisi eloista ja riihestä syksyinen riihihaju. Hän ahmi sitä kuin muutamat akat kahvihajua, pisti piipun taskuun ja hengitti syvään. Teki mieli poiketa muutaman riihenovelle ja vetää oikein henkeensä, mutta sitä ajatellessa rupesi ujostuttamaan, että jos ne katsovat pitkään ja kyselevät. Koetti sen vuoksi tiellä vain hengittää kun kulki riihten ohi.

Mieli oli kotoa lähteissä ollut vähän reippaampi, kun nyt taasen näkee Pihlajaniemen, ja saa sitte tuumata rupeaako takaisin ostelemaan. Mutta kun täällä ihmiset olivat riihillään ja pelloillaan ja hänellä ei ollut riihiä, eikä peltoja... Se tuntui aivan siltä, kuin olisi jäänyt töittensä kanssa niin kauas jälkeen muista, että oli aivan toivotonta yrittääkään enää mukaan.

Häntä kalvoi kaksi pelkoa rinnan. Toinen oli kysymys siitä, myykö sahayhtiö Pihlajaniemen ja millä hinnalla? Toinen: mahtaisiko Martti tulla isän kanssa vielä asumaan Pihlajaniementä? Kaiken tämän rinnalla hän tunsu jäsentensä kankeuden ja edistyvän kyvyttömyyden, sekä Pihlajaniemen rappeutuneen tilan. Hän ei saisi aikaan enää yksin mitään, jos ei Martti halua tulla apuun. Hermannista ei ole maatoihin, eikä se tule, ja Kaisu on tyttöihminen, lapsukainen vielä ja emäntä on väsynyt...

Tiellä astuessa oli kyllä aikaa ajatella. Mieleen meni keväälliset muuttopuuhatkin. Hän myhähti.

— Levollisia ja hupaisia päiviä odotin mökin koreassa kamarissa! Missä ne nyt ovat?

Siellä ei kukaan kärtä rakentamiseen ja asumiseen aina rahaa, oli hän ajatellut. Ja sitten oli hän luullut etteivät he kaksi vanhaa ihmistä ja tyttö syö paljon mitään. Nyt hän hymähti niille ajatuksille:

— Hmh!

Taas jatkui, että Pihlajaniemessä olis ollut pian monta huonetta uusittavana, niin että säästörahat olisivat silloin menneet niihin, olisivatko edes piisanneet. Uusi hevonen olis pitänyt ostaa ja siitäkin mennyt 400—500 markkaa. Poikien kera aina riidellä pitänyt, ja jos ne olisivat tiehensä menneet, olis saanut alkaa renkien kanssa... Sekös niiden kanssa!

Hän muisti, istahtaessaan tienvieressä kivellä, miten tuo kaikki oli luonnollista silloin. Muisti senkin miten pankkikirjat ja rahat olivat isävainajan lompakossa hänen liivin povitaskussaan ja miten hän pani vielä toisen liivin päälleen sitä varten, ettei vain lompakko putoaisi. Ajatteli aina niitä rahoja, ja niitä oli niin paljo ettei voinut oikein laskeakaan, niin paljo ettei ainakaan hänen nuoruudessaan koko pitäjässä ollut kellään niin paljoa rahaista rahaa...

Ainoa, joka siihen aikaan kiusasi oli isävainajan muisto. Jaakko Jaakonpoika ei koskaan voinut saada varmuutta siitä, olisko Jaakko Matinpöika ikinä suostunut myymään Pihlajaniementä. Hänestä aina vain tuntui siltä, ettei äijä olisi siihen suostunut. Vaikka poika miten koetteli mielessään tyydytellä haamuna lähentelevän ukon rahanahneutta, aina isävainaja kuitenkin tuntui pitävän kiinni talosta, omastaan, Pihlajaniemestä, joka oli kulkenut suvussa monta, monta miespolvea, mutta jonka nyt tämä, Jaakko Jaakonpoika pani menemään.

— Vaikka olihan siinä rahaa, oli ajatustensa hätyyttämä syyllinen puolustautunut ja ajatellut samassa, että onhan se isävainaja jo levännyt haudassa parikymmentä vuotta. Kun hän taas vuorostaan, Jumalan järjestyksen mukaan menee pois, niin saavat lapset kukin periä häneltä ja äidiltä laillisen osansa puhtaassa rahassa. Siitä on niin hyvä tehdä tiliä! Mutta jos Pihlajaniemi olis Martillekin jäänyt, millä hän olis toiset perilliset lunastanut?

— Ei millään, eikä ikinä!

Jumalakin sen tietää, ettei hän tuhlaa penniäkään turhuuteen. Ja sitten oli hän ajatellut kaikkien näiden puolustusten lisäksi, että oli talonmyynnillä hankkinut armonaikkaa, että ehtii itseäänkin vähän valmistaa jokapäivä lähenevää ijankaikkisuutta varten. Se oli lopulta pusertanut kyyneliä silmiin ja poistanut epäilykset. Hän muisti aivan hyvin, miten sitte koetteli kädellään poveaan, oliko lompakko tallella, nousi iloisin mielin muuttokuorman päälle ja huusi vapautuneena hevoselle:

— Ooo!

* * * * *

Nyt kulkivat ajatukset aivan toisessa äänilajissa. Silloin ajoi hän hevosella pois Pihlajaniemestä ja istui muuttokuormalla autuudenpantti sydämellä, jota pahanviettelijäksi luullut epäilykset riitelivät pois. Nyt hän jalkaisin astuskeli takaisin kuin synninsortama ja katuva pyhiinvaeltaja, maailman hylkäämänä, rikkaudenilojen pettämänä, ikävöiden takaisin kotiin, ei tällä kertaa niinkään paljoa ajatellen taivasta kuin laimiinlyötyä, hylättyä sukukotia Pihlajaniemestä, missä muuan yksinpuolin lapsia laitteleva akka kuului nyt olevan koturina ja ainoana asukkaana...

Isävainaja oli pyhiinvaeltajan mielessä poistumatta, aivan kuin olisi astuskellut tuossa vieressä ja tuon tuostakin vetänyt oikean kätensä sinisten kesähurstihousujen lakkarista ja näyttänyt nyrkkiä. Vaeltajaa kiusasi ja masensi niin kamalasti tämä haamu, että melkein pelkäsi sitä. Ei hän mielessään yrittänytkään väittää, että olisi tehnyt viisaasti, — mutta niinpä se yksinkertainen ja oppimaton ihminen on tyhmä! Jumalan pitäisi antaa se nyt anteeksi ja unohtaa hänen pahat tekonsa ja auttaa, jos hyväksi näkisi, että Pihlajaniemi lunastettaisiin uudestaan sukuun...

Hän joutui ajattelemaan kulunutta kesää. Se oli ollut senkin vuoksi niin ikävä kuin ihmiset tuntuivat pitävän pilanaan. Syksyntullen näytti aika käyvän vielä tukalammaksi. Eikä hän niin muuten, mutta kun emäntääkin painoi murhe ja luuli että se oli Martin ja Pihlajaniemen vuoksi...

Eiköhän se ollutkin synty, että ihminen, joka on luotu tekemään työtä, alkaa olla jouten? mietiskeli murehtiva mies. Jumala heittää laiskan oman onnensa nojaan, ja sitte se menee pilalle. Niin kuin hänenkin nyt. Ennen talon töissä oli terve kuin pukki, mutta nyt ... mistä milloinkin porottaa. Jäsenet eivät ole tottuneet joutilaisuuteen, ja näin ne nurkuvat. Samoin kuin sielukin. Ennen Pihlajaniemessä löysi jumalanarmon niin helposti, mutta nyt, kun oli kyllin joutilasta aikaa, armokin katosi, eikä tahdo löytää mistään... Kun yksi elämänmurhe jättää tulee jo toinen... Kiusaaja kiertää ympäri kuin kiljuva jalopeura etsein nielläkseen. Ja kun tästä tulevat pitkät syysyöt ja kylmät talviset päivät, ruumista porottaa ja emännällä on aina pahamieli, niin...

Mutta nyt hän jo huomasi kääntyneensä Pihlajaniemen tielle. Siinä oli syviä vakoja joita ei ennen ollut koskaan ja tie kovin kurjan näköinen. Entinen isäntä ihmetteli, että mistä vaot olivat tulleet ja mitä täällä oli ajettu, kunnes huomasi, että kartanolta oli viety se liiterirakennus, jonka hän aikoinaan rakennutti. Astuessaan portista pihaan, tuntui aivan kuin olisi käynyt asumattomaan erämaataloon, josta kaikki mikä elävää henkeä kantaa on paennut. Eräässä nurkassa keksii hänen silmänsä kaksi lasta, jotka siellä jatkavat kesäistä leikkiään. Sulettu porstuanovi avautuu ja se nainen näyttäytyy.

— Ka isäntäpä!

— Päivää.

— Päivää!

Jaakko Jaakonpoika aprikoi, että mitä hän selittää tulonsa syyksi. Lapset nurkassaan ovat jo nekin huomanneet vieraan.

— Isäntä on nyt hyvä ja tulee tupaan.

Ei hän jouda. Hän oli vain ohimennen pistäytynyt kartanolla katsomassa mille täällä nyt näyttää, selittää, yrittäen naureskella.

Niin rientää hän kujaa takaisin ja panee pahoin hengessään, että ne sinne sellaisen kotomiehen laittoivat. Hän ei menisi tupaan, ei vaikka... Kuka tietää mitä juttuja vielä laittaisivatkaan!

Samaa tietä kuin oli tullutkin, missään käymättä, astelee hän raskain askelin Mäkitorpalle päin.

18.

Patruuna oli valmis myymään Pihlajaniemen. Hänestä oli hauskaa että isäntä tuli nyt jo, ennenkuin talvihakkuut järjestettiin, sillä ajatus oli ollut ottaa Pihlajaniemen metsät loppuun tänä talvena. Monet tulevat ostelemaan taloja vasta sitten kun metsät on viety kaikki. Mistä hän niille silloin tarvepuuta hankkii. Eikä hän metsiä osta säästääkseen. Hän on liikemies, joka ottaa talot, metsät, koko elämän omalta kannaltaan. Ihmisissä, varsinkin metsänomistajissa on paljon puolinormaaleja ihmisiä. Hän maksaa niille usein liika paljon metsistä. Kaikki luulevat sitten että hän rikastuu joka talonkaupassa. Se on naurettavaa. Mutta ihmiset nyt kerran ovat sellaisia. Hän nyt sanoo, että monet metsät tulevat liian kalliiksi. Niiden kanssa saa koettaa kaikkensa, jos saa omansa.

Mutta sen sanoo hän suoraan, että Pihlajaniemi oli ollut tavallinen kauppa. Hän ei vielä sitä myisi niine metsineen, mitkä siinä nyt ovat, vieraalle. Mutta kun isäntä itse tahtoo talon takaisin, niin hän

myy, koska on aikomus palauttaa se sukuun. Pihlajaniemi maksaa nyt 25 tuhatta markkaa. Ja silloin on se helppo. Talossa on vielä polttometsää aivan riittävästi ja vähin rakennuspuutakin. Kun kymmenen vuotta menetellään taiten metsän kanssa, on jo sievä rakennusmetsäkin, taikka myytäväksi kelpaavaa tukkimetsää.

* * * * *

Kirjoitettiin Martille, tahtoisiko hän tulla? Saisi kohta toisenpuolen talonkirjat itselleen, omiin nimiinsä, mutta asuttaisiin yhdessä nyt aluksi. Isä antaisi Martille komennon, kun Martti on nuorempi ja muutenkin ymmärtää paremmin nykyajan viljelystapoja. Isällä ja äidillä on niin ikävä Pihlajaniemeen. He ovat sairastelleet ja luulevat että siihen on pelkkä ikävä ja työnpuute syynä. Kallis on Pihlajaniemi. Kehutaan että sen metsistä on jo saatu talonhinta. Mutta siinä on metsää vielä. Ja isä ja äiti arvelevat, että olis parempi elää sittenkin Pihlajaniemessä, vaikka vähemmilläkin rahoilla. Tietäisihän edes mistä ollaan. Ja kun Martilla oli niin halu maahan, niin isä ja äiti ajattelevat, että jos Martilla ja Liisalla on vielä halua, ostetaan Pihlajaniemi.

Martti vastasi viipymättä. Hän ja Liisa kyllä tulevat mielelläänkin, jos vain niin voidaan järjestää asiat kuin oli luvattu. Hän ei pidä Amerikasta, vaikka taloudellisesti häntä on onnestanut. Kesällä kyllä oli se onnettomuus, mutta parannuttuaan hän taas pääsi työhön. Liisalla on koko ajan ollut ikävä. Jos he saavat varmuutta siitä, että saavat omiin nimiinsä puolen taloa, he kyllä mielellään tulevat yksiin leipiin. Sopiihan erota sitten, jos ei sovita. Talon hinta on kyllä nyt, kun parhaat metsät meni, kovin kallis. Mutta samoin kuin vanhemmillakin, on heilläkin se mieli, että se on koko elinajan mielenpainona jos suvun perintötalo saa mennä. Martti oli kyllä ollut aikanaan sitä mieltä, mutta ei tahtonut nyt silti ruveta isää nuhtelemaan, kun huomaa että isä jo katuu. Hänen oma rakkautensa kotiseutuun ja maanviljelykseen on aina vain kasvanut. Kolimaini on hyvä kasvattaja.

* * * * *

Kun asiat oli kirjevaihdon kautta näin saatu selviksi, syntyivät kaupat. Pihlajaniemi siirtyi taas takaisin entisille omistajilleen melkein samasta hinnasta kuin aikoinaan myytiin. Mutta suurimmalla osalla erinomaisesta metsästä oli sahayhtiö lisännyt pääomiaan.

He siirtyivät kohta takaisin entiseen kotiinsa. Jaakko Jaakonpoika tunsu rupeavansa elämään uudestaan. Hänen silmänsä saivat terävemmän ilmeen ja kirkkaamman loisteen. Jalka astui nopeammin, vartalo suoristui. Emäntä ei nytkään paljon puhunut, mutta päänskipu hävisi ja kasvoille asettui asumaan taas entinen puuhakas hymy.

Talvi tuli aikaisin. Lokakuulla oli jo kylmännyt maat ja marraskuulla oli täysi talvi. Talonkaupat tehtiin marraskuun lopulla. Joulukuulla meni lumi ja sade sulatti maan. Auraajat ilmestyivät silloin Pihlajaniemen maille. Ihmiset sanoivat ihmeissään:

— Kas kas!

Seuraavana vuotena sattui Vapunpäivä sunnuntaille. Kevät oli ollut varhainen. Vapun edellä satoi useita päiviä, ilmat olivat ihanat, ruohonpää nousi maasta.

Vappuaattona Jaakko Jaakonpoika suoritti kunniapalvelustaan talon pihalle ja kujalle. Syksyiset jäljet tukittiin ja päälle levitti hän talvella ajettua keltaista, valittua hiekkaa. Hän osasi heittää hiekkaa! Hänen käsissään oli sitä varten olemassa aivan erityinen sielullinen ponnin, jolla oli jotain sukulaisuutta taiteellisten taipumusten kanssa. Kasvoille oli levinneenä nauttiva hymy, jolle helppo hiki lisäsi tunnelmaa.

Naapuri Heinonen oli tullut siihen, Pihlajaniemi pysähtyi pakinoimaan. Juttu meni heti Marttiin jota molemmat odottivat. Ilmat yleensä olivat olleet tyvenet, joten ei ollut kumpasenkään mielestä syytä pelätä myrskyä.

— Te olette jo ehtinyt tietä korjaamaan, ettekö saattanut nähdä sahan jäleltä? kiusasi Heinonen.

— En, en minä, tuota ... kun Marttikin pian tulee. Pyörtäis pian tuosta tienhaarasta.

— Katsoa vain, etteivät tule Vapuksi.

— Tulisivat nyt! Alkoi taas levittää hiekkaa, ja Heinonen poistui vihellelleen.

Samaan menoon hiekoitettiin pihakin. Naiset olivat pesseet koko talon. Tarhaan levitti isäntä jostain vällysestä löytämiään puolivanhoja olkia.

Vappu sai tulla. Pihlajaniemessä oltiin kotona.

Vappu tuli iloisesti loistelevan auringon kera.

Pihlajaniemen isäntä ja emäntä valmistautuivat kirkolle. Isäntä panee jo hevosta aisoihin. Palvelustyttö tuo heiniä häkkirattaille ja Kaisu juoksuuttaa tuvasta puna-valkoraitaista tyynyä. Mutta keskipihassa pysähtyy tyttö, tuijottaa portin läpi tielle, huudahtaa:

— Liisa ja Martti tulevat!

Palvelustyttökin heittää heinät siihen ja juoksee portille. Jaakko Jaakonpojan huulet vavahtelevat ja hänen on vaikea osata tampin-naulaa. Emäntä juoksee tuvasta kirkkopuvussa, pyylevänä ja sädehtien, pysähtyy portaille ja katsoo silmät sirrillään portin läpi kujalle.

Pihaan ajaa kaksi hevosta. Edellisessä istuvat Liisa ja Martti, jälkimmäisillä rattailta on pari isonlaista matka-arkkua. Liisan sylissä on punakolttuinen, kukoistava poika.

Syntyy iloinen hälinä.

— Päivää, terveisiä Amerikasta!

— Jumala antakoon, terve tuloa vain!

— Väinö, Väinö! Liisa, anna mulle Väinö! Kaisu huutaa ja kurottaa käsiään.

— Pudotat sinä, älä... hätäilee emäntä.

— Vaarille, vaarille! huutaa Liisa nauraen kun havaitsee vaarinkin kurottelevan poikaa.

Toiset väistyvät ja tytöt katselevat nurjin silmin vaaria, joka huulet liikutuksesta mutuellen ojentaa kätensä saadakseen pojan.

— Siinä on vaarille talonkanto, laskee Liisa leikkiä, antaessaan pojan hieman vapiseviin ja hätäileviin käsiin. Martti nauraa ja Kolimainissa kellastuneet posket saavat rusoa.

Poika katsoo pitkään ja juhlallisen totisena vaarin silmiin. Tämä ajattelee ruvetakseen sille puhelemaan, mutta ei löydä sanoja.

— Talonkanto, kuiskaa vihdoin itsekseen, puristaa lasta rintaansa vasten ja lähtee viemään saalistaan tupaan sisällinen hymynhohde silmissä.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK JAAKKO JAAKONPOIKA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you

have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic

works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to

the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.